

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л. М. Побоченко
«_____» _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Проблема соціально-економічної нерівності країн світу»

Виконавець: Кравчук Софія Петрівна,
група МEB-203М

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент,
Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Побоченко Леся Миколаївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Набок Інна Іванівна

(підпис нормоконтролера)

Київ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Побоченко Л.М.

«__» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Кравчук Софії Петрівни

1. Тема роботи «Проблема соціально-економічної нерівності країн світу» затверджена наказом ректора від «27» вересня 2022 р. № 1624/ст.
2. Термін виконання роботи: з 19 вересня 2022 року по 30 листопада 2022 року.
3. Вихідні дані до роботи: закони України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, постанови та статистичні матеріали Державної служби статистики України, результати наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних учених з питань шляхів подолання проблеми соціально-економічної нерівності в світі і в Україні, ресурси мережі Інтернет, дані та звіти міжнародних організацій: Організації Об'єднаних Націй (ООН), Світового банку (СБ), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Оксфам.
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні засади дослідження соціально-економічної нерівності країн світу в системі глобальних трансформацій, оцінка соціально-економічних розривів між країнами в контексті змін світової архітекτονіки, проблема соціально-економічної нерівності в національному вимірі та шляхи її вирішення.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 6 таблиць та 29 рисунків.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 37 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	22.08.2022	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	29.08.2022	Виконано
3.	Розкрити теоретичні засади дослідження соціально-економічної нерівності країн світу в системі глобальних трансформацій	19.09.2022-02.10.2022	Виконано
4.	Оцінити соціально-економічні розриви між країнами в контексті змін світової архітекτονіки	03.10.2022-16.10.2022	Виконано
5.	Визначити проблему соціально-економічної нерівності в національному вимірі та обґрунтувати шляхи її вирішення	17.10.2022-26.10.2022	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.10.2022-31.10.2022	Виконано
7.	Передати кваліфікаційну роботу для перевірки на плагіат	01.11.2022	Виконано
8.	Оформити кваліфікаційну роботу	02.11.2022-11.11.2022	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	12.11.2022	Виконано
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	14.11.2022	Виконано
11.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	15.11.2022	Виконано

8. Дата видачі завдання: «29» серпня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис керівника)

Побоченко Л.М.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис випускника)

Кравчук С.П.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Проблема соціально-економічної нерівності країн світу»: 112 сторінок, 6 таблиць, 29 рисунків, 109 літературних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ, ІНДЕКС ДЖІНІ, КРИВА ЛОРЕНЦА, БІДНІСТЬ, ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ДОХОДІВ, ЗАРОБІТНА ПЛАТА, ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ, НЕРІВНІСТЬ ДОХОДІВ.

Об'єкт дослідження: нерівність соціально-економічного розвитку як одна із основних глобальних проблем сучасних міжнародних економічних відносин.

Предмет дослідження: масштаби проблеми соціально-економічної нерівності в глобальному та національному вимірі та ефективні шляхи її вирішення у країнах світу.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження проблеми соціально-економічної нерівності в країнах світу і пошук ефективних шляхів її вирішення.

Методи дослідження: загальні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікація), теоретичні методи (системний аналіз), економіко-статистичні, графічні та інші.

Отримані результати та їх новизна: в процесі дослідження було визначено наслідки пандемії «COVID-19» на рівень соціально-економічної нерівномірності в світі; вплив війни в Україні на добробут і рівень життя населення в Україні.

Значущість виконаної роботи та висновки: подальше впровадження реформ для зменшення рівня соціально-економічної нерівності в світовому масштабі, зокрема і в Україні, а саме здійснення заходів в соціальній сфері, сфері охорони здоров'я, охорони праці і використання переваг «Індустрії 4.0».

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати для застосування при написанні звітів щодо проблеми соціально-економічної нерівності і шляхів її вирішення в Україні та в світі.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ КРАЇН В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	10
1.1. Сутність, причини та витоки нерівності соціально-економічного розвитку країн світу.....	10
1.2. Діагностика соціально-економічної нерівності у глобальному вимірі....	19
1.3. Роль міжнародних організацій у вирішенні проблеми нерівності соціально-економічного розвитку.....	26
РОЗДІЛ 2	
ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РОЗРИВІВ МІЖ КРАЇНАМИ В КОНТЕКСТІ ЗМІН СВІТОВОЇ АРХІТЕКТОНІКИ.....	36
2.1. Масштаби соціально-економічної нерівності у глобальному вимірі.....	36
2.2. Вплив пандемії «COVID-19» на рівень соціально-економічної нерівномірності людського розвитку.....	48
2.3. Технології «Індустрії 4.0» як ключ до вирішення глобальної проблеми бідності та економічної нерівності.....	57
2.4. Сучасні парадигми і шляхи вирішення глобальної проблеми соціально- економічної нерівності.....	66
РОЗДІЛ 3	
ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ.....	75
3.1. Диференціація доходів населення України як основна причина соціально-економічної нерівності в державі.....	75
3.2. російсько-українська війна та її вплив на добробут і рівень життя населення в Україні.....	83
3.3. Напрями впливу та шляхи зменшення рівня соціально-економічної нерівності в Україні.....	91
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..	104

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах проблема соціально-економічної нерівності набула глобального характеру, стала однією з ключових та прерогативою діяльності багатьох міжнародних інституцій, а її вирішення стало основою соціально-економічної стратегії XXI століття.

Причиною цьому є той факт, що явище нерівності, зокрема соціально-економічної, має негативний вплив на рівень життя і добробуту населення, впливає на людський розвиток, на фізичне та психологічне здоров'я населення, підсилює соціальну напруженість і державну нестабільність, що в результаті має негативний вплив на економічне зростання національної економіки. В цьому контексті, у вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку, де чільне перше місце займає саме завдання боротьби з нерівністю у всіх її проявах. Відповідно, зменшення масштабів соціально-економічної нерівності та бідності, як одного із її проявів, стало одним з ключових викликів світової спільноти.

Хоча світові зусилля, направлені на зменшення рівня проявів нерівності і викорінення крайньої бідності, були досить успішними, криза, спричинена пандемією «COVID-19», а також війна в Україні повернули ситуацію на декілька десятиліть назад і, відповідно, відклали досягнення Цілей сталого розвитку на невизначений термін.

Проблема соціально-економічної нерівності існує в кожній без виключення країні, але в Україні вона особливо важлива, адже наявна нерівність ще й посилюється прямими наслідками повномасштабного російського вторгнення. Таким чином, сьогодні надзвичайно важливим і актуальним є встановлення масштабів соціально-економічної нерівності в країнах світу, зокрема в Україні, для її кращого і глибшого розуміння та пошуку шляхів вирішення цієї глобальної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний економічний стан країни, загострення проблеми бідності та соціально-економічної нерівності призвели до активного вивчення питання соціологами, економістами, психологами, політиками.

Проблема соціально-економічної нерівності та шляхи її подолання досліджуються провідними вітчизняними та зарубіжними вченими: Л. Побоченко, І. Набок, В. Адамик, М. Білоусенко, А. Надточій, О. Фтоновою, В. Опалько, Дж. Еліс, Е. Аткінсоном, Х. Буші, К. Коффі, Ф. Колтером, Д. Брускі, Дж. Келлі, С. Кузнецем, Дж. Фостером, Б. Мілановичем, Т. Пікетті, М. Вебером.

На сьогодні не розв'язаними залишаються питання нерівномірного розподілу та перерозподілу доходу, впливу сучасних технологій на рівень соціально-економічної нерівності та наслідків російсько-української війни для добробуту населення України.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження проблеми соціально-економічної нерівності в країнах світу та пошук ефективних шляхів її вирішення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд **завдань**:

- з'ясувати суть, причини та витоки нерівності соціально-економічного розвитку країн світу;
- здійснити діагностику соціально-економічної нерівності у глобальному вимірі;
- визначити роль міжнародних організацій у вирішенні проблеми нерівності соціально-економічного розвитку;
- виявити наслідки та вплив поглиблення соціально-економічної нерівності на розвиток країн світу;
- оцінити масштаби соціально-економічної нерівності у глобальному вимірі;
- проаналізувати вплив пандемії «COVID-19» на рівень соціально-економічної нерівності економічного розвитку;
- розглянути технології «Індустрії 4.0» як ключ до вирішення глобальної проблеми бідності і економічної нерівності;

- дослідити диференціацію доходів населення України як основну причину соціально-економічної нерівності в державі;
- визначити вплив російсько-української війни на добробут і рівень життя населення в Україні;
- розглянути напрями впливу та запропонувати шляхи зменшення рівня соціально-економічної нерівності в Україні.

Об'єктом дослідження є нерівність соціально-економічного розвитку як одна із основних глобальних проблем сучасних міжнародних економічних відносин.

Предметом дослідження є масштаби проблеми соціально-економічної нерівності в глобальному та національному вимірі та ефективні шляхи її вирішення у країнах світу.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження стали наступні методи: абстрактно-логічний і історичний методи для виявлення сутності соціально-економічної нерівності, вивчення її видів, дослідження причин і витоків проблеми; графічні методи для різностороннього і наочного представлення інформації; статистичний підхід для аналізу показників світового і українського масштабів рівня соціально-економічної нерівності; системний підхід для комплексного дослідження всіх складових проблеми соціально-економічної нерівності в світі і в Україні, зокрема для визначення впливу пандемії COVID-19 на масштаби нерівності; абстрагування для відсіювання неважливої інформації; порівняльний метод, який застосовувався в процесі аналізу глибини проблеми соціально-економічної нерівності в різних країнах світу; метод моделювання був використаний для дослідження шляхів вирішення проблеми нерівності; також в роботі використовувались методи від абстрактного до конкретного, поєднання аналізу та синтезу, структурно-системного підходу, причинно-наслідкових зв'язків; методи кількісно-якісного аналізу, статистичні методи, а також аналіз та синтез для формування висновків та рекомендацій.

Теоретичну основу роботи склали економічні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. При написанні роботи використовувались законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання мінімальної заробітної

плати в Україні, визначення межі бідності, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Європейської служби статистики, матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій: Організації об'єднаних націй (ООН), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світового банку (СБ), Оксфам, Міжнародного валютного фонду (МВФ), Міжнародної спілки електров'язку, Національного банку України (НБУ).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційного дослідження висвітлено у наукових публікаціях:

1. Kravchuk Sofiia. The impact of high technology on the inequality of socio-economic development of the world // ПОЛІТ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: Тези доповідей XXII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, Київ, 2022, Національний авіаційний університет / Редакційна колегія М.Луцький [та ін.]. – К.: НАУ, 2022. – С.157–161.

2. Кравчук С.П. Стратегії скорочення бідності в країнах, що розвиваються// Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: XIII міжнародна науково-практична конференція, 26 травня 2022 року: тези доп. – К., 2022.– С. 114-116.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 6 таблиць та 29 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 109 найменувань на дев'яти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ КРАЇН В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Сутність, причини та витоки нерівності соціально-економічного розвитку країн світу

В умовах глобальних трансформацій і поступового переходу країн світу до більш інклюзивного, сталого розвитку, все актуальнішим стає питання вирішення глобальних проблем, які стають перепоною до досягнення цілі. Однією із таких основних і найбільш актуальних проблем нашого часу є зростаюча соціально-економічна нерівність. В останні роки вона викликала багато питань та міркувань у політиків та науковців і постала перед світовою спільнотою як одна із основних глобальних проблем, що потребує скорішого вирішення. А розуміння того, що 1% найбагатших людей світу отримують дохід за рахунок решти 99% [109], призвело до широкого суспільного обговорення соціальних та політичних наслідків нерівності у багатьох країнах, а також до поглиблення вивчення витоків і причин цього явища.

Єдиного визначення явища «соціально-економічної нерівності» у науковій літературі не існує, адже це поняття постійно набуває нових ознак і якостей, особливо в XXI столітті в розквіт Четвертої промислової революції та «Індустрії 4.0».

Існує загальне визначення терміну нерівності: нерівність стосується явища нерівного та/або несправедливого розподілу ресурсів і можливостей між членами певного суспільства [16]. Термін «нерівність» може означати різні речі для різних людей і в різних контекстах. Таке поняття нерівності охоплює чіткі економічні, соціальні та просторові виміри, які перетинаються.

Соціальна нерівність виникає, коли ресурси в певному суспільстві розподіляються нерівномірно, як правило, через норми розподілу, що породжує специфічні моделі вздовж ліній соціально визначених категорій осіб. Це

диференціація переваг доступу до соціальних благ у суспільстві, спричинена владою, релігією, спорідненістю, престижем, расовою, етнічною приналежністю, статтю, віком, сексуальною орієнтацією та класом [11]. Соціальна нерівність зазвичай передбачає відсутність рівності результатів, але альтернативно її можна концептуалізувати як відсутність рівного доступу до можливостей. Соціальні права включають ринок праці, джерело доходу, охорону здоров'я, свободу слова, освіту, політичне представництво та участь.

Соціальна нерівність пов'язана з **економічною нерівністю**, яка зазвичай описується на основі нерівного розподілу доходу чи багатства, є типом соціальної нерівності, який найчастіше розглядають і мають на увазі, коли говорять про нерівність соціальну. Хоча дисципліни економіки та соціології зазвичай використовують різні теоретичні підходи для вивчення та пояснення економічної нерівності, обидві галузі беруть активну участь у дослідженні цієї нерівності. Проте соціальні та природні ресурси, крім суто економічних, також розподілені в більшості суспільств нерівномірно та можуть впливати на соціальний статус. Норми розподілу також можуть впливати на розподіл прав і привілеїв, соціальну владу, доступ до суспільних благ, таких як освіта чи судова система, житло, транспорт, кредитні та фінансові послуги, такі як банківські та інші соціальні блага та послуги.

Узагальнюючи, **соціально-економічна нерівність** – це відмінності людей та соціальних груп у забезпеченості матеріальними благами та можливостями задоволення своїх потреб, в основі чого є диференціація доходів населення або нерівномірний розподіл доходів і можливостей між різними групами суспільства.

Витоки цього явища сягають давніх часів, ще коли люди тільки розпочинали створювати перші міста, певним чином розподіляючи роботу і обов'язки між собою та як наслідок, вже тоді почали виникати класи – як одна із ознак соціально-економічної нерівності, а також це стало першим проявом примітивного капіталізму та початком експонентного розвитку людства [96]. Далі з поглибленням розвитку та з розширенням економічних зв'язків між людьми, розподілом людей на класи та з наділенням владою певних груп суспільства соціально-економічна нерівність все більше поглиблювалась. Завдяки постійному та стабільному харчуванню люди

стали розумнішими, і як наслідок відбувалися різні інновації. Було сформовано багато класів, і за задумом одні класи мали більше влади, ніж інші. Для управління поселеннями сформувалися різні рівні управління, починаючи від королів до менеджерів продовольчих запасів і фермерів. Пізніше виникло таке явище як рабство, що також свідчило про наявність соціально-економічної нерівності. Також тенденції до поглиблення нерівності посилювались під впливом дії різних релігій, які швидко розповсюджувались по країнам. Промислові революції, які хоч і покращили умови життя багатьох людей, також внесли свій внесок у поширення явища соціально-економічної нерівності, розподіливши людей на звичайних робітників і менеджерів.

Таким чином, витoki проблеми соціально-економічної нерівності закладались в часи початку розвитку цивілізацій і лише поглиблювались з різними соціальними та економічними явищами, також варто зазначити, що соціально-економічна нерівність – це невід’ємна частина людського розвитку, а покінчити з цим повністю та вирішити цю проблему майже неможливо [49].

Проблема соціально-економічної нерівності гостро постала в умовах сьогодення, але про неї говорили відомі вчені-економісти ще задовго до цього. Досить цікавими з точки зору цього дослідження є їх погляди про причини та суть явища. Наприклад, проблема соціальної нерівності розроблялася Адамом Смітом (1723-1790рр.). Він виділив три основні класи: виробники, земельні власники та капіталісти. Нерівність у суспільстві, за Адамом Смітом, полягає у розподілі на продуктивні та розподільчі класи. Сміт першим зазначив, що суспільство складається не з груп, які традиційно виділялись, таких, як знать, буржуазія, духовенство, а з нових класів, і цей поділ має економічну сутність [54]. Таким чином, Сміт розкрив новий фактор нерівності (економічний), на противагу його традиційному фактору.

В XIX столітті з розвитком капіталізму отримали новий імпульс різні наукові теорії. Виник напрям соціології, який вивчав проблеми соціальної нерівності. Карл Маркс є представником теорії класового аналізу та класового конфлікту, основні причини якого він бачить у соціальній нерівності. У Маркса, та навіть його

послідовників соціальними спільнотами визнаються класи, а класова боротьба є формою прояву конфлікту [52].

У М. Вебера «клас» - це, передусім, категорія економічної стратифікації, а соціальна структура суспільства загалом описується сукупною системою категорій: «клас - статус - політична орієнтація».

Термін «соціальний статус» визначає реальні претензії на привілеї щодо соціального престижу, якщо він ґрунтується на одному або більшій кількості наступних критеріїв: спосіб життя; формальна освіта, що полягає в практичному або теоретичному навчанні та засвоєнні відповідного способу життя; престиж народження чи професії [55].

В даний час у методологічній основі дослідження соціальної нерівності структури суспільства виділено соціально-стратифікаційний та класовий підходи. Перший - складає дослідження соціальної структури суспільства багатовимірними категоріями ієрархічно організованого простору, в якому соціальні спільноти та верстви диференціюються за рівнем володіння матеріальними цінностями, власністю, доходами, владою, місцем та становищем у соціальній структурі.

Існування широкого спектра відносин, ролей, позицій у суспільстві в результаті призводять до відмінностей між людьми. Проблема диференціації зводиться до того, щоб за допомогою певних заходів упорядкувати відносини між групами людей, які різняться за багатьма соціально-економічними аспектами.

Горизонтальна та вертикальна диференціація, які швидко розвивались в кінці минулого століття призвели до істотного посилення помітних і, в дореформенний період, територіальних відмінностей і формування соціальних груп, рівень і якість життя, які принципово відрізняються один від одного [34].

У результаті склалися кілька напрямів розвитку людського потенціалу, які характеризуються абсолютно різними можливостями для реалізації здібностей особистостей, здійснення соціального вибору, самодостатності та відповідальності кожного окремого громадянина. У цьому полягає суть соціальної нерівності як соціально-економічного явища.

Соціально-економічна нерівність подвійно впливає на економіку. За нормальної нерівності може відбуватися активний соціально-економічний розвиток, поступальне економічне зростання, збільшення числа соціальних програм. При надмірній нерівності проявляється вплив деструктивних факторів, які негативно впливають на суспільний настрій та стримують економічне зростання. Це веде до виникнення соціальної напруженості, а також є визначальним фактором порушення стабільності суспільної системи та розвитку соціальних конфліктів [31].

Існує багато причин поглиблення соціально-економічної нерівності в сучасному суспільстві. Ці причини часто взаємопов'язані, нелінійні та комплексні. Загалом можна виділити такі причини, що посилюють соціально-економічну нерівність:

- економічні та фінансові кризи;
- негативний ефект глобалізації;
- зниження вартості національної валюти;
- зростання інфляції;
- зростання безробіття, будь-якого типу, крім природного;
- необґрунтоване зниження рівня заробітної плати за стабільності або зростання цін;
- надмірні диспропорції у доходах населення, що призводять до вузького кола багатих членів суспільства та великої кількості бідних;
- зростання частки у всьому населенні людей, які живуть за межею бідності;
- низька народжуваність та висока смертність;
- звуження сфери безкоштовних послуг у галузях соціальної сфери та недоступність якісних платних послуг для населення;
- причини інституційного характеру [102].

Також, варто розглянути деякі фактори впливу окремо. Однією з основних причин соціально-економічної нерівності в сучасних ринкових економіках є те, що заробітна плата визначається ринком i , отже, на неї впливає попит і пропозиція. З

цієї точки зору, нерівність спричинена відмінностями в попиті та пропозиції на різні види роботи.

Робота, де є багато бажаючих працівників (висока пропозиція), але лише невелика кількість посад (низький попит), призведе до низької зарплати за цю роботу. Це тому, що конкуренція між працівниками знижує заробітну плату. Прикладом цього можуть бути низькокваліфіковані роботи, такі, як миття посуду або обслуговування клієнтів. Через постійне безробіття в країнах з ринковою економікою та той факт, що ці роботи вимагають дуже мало навичок, призводить до дуже великої кількості бажаючих працівників. Навпаки, існує обмежена кількість доступних вакансій. Конкуренція серед працівників, як правило, знижує заробітну плату, оскільки якщо один працівник вимагає вищу заробітну плату, роботодавець може просто найняти іншого працівника за так само низьку заробітну плату.

Робота, де небагато бажаючих працівників (низька пропозиція), але великий попит та навички, якими володіють ці працівники, призведе до високої зарплати за цю роботу. Це пов'язано з тим, що конкуренція між роботодавцями підвищить заробітну плату. Прикладом цього можуть бути висококваліфіковані посади, такі як інженери чи здібні генеральні директори. Конкуренція серед роботодавців, як правило, підвищує заробітну плату, оскільки, якщо будь-який роботодавець вимагає низьку зарплату, працівник може просто звільнитися та легко знайти нову роботу з вищою зарплатою.

Остаточним результатом між цими взаємодіями попиту та пропозиції є градація різних заробітних плат, що відображає нерівність доходів у суспільстві.

Наступний фактор, що впливає, є вроджені здібності: інтелект, сила, харизма тощо. Багато людей вважають, що існує зв'язок між відмінностями у вроджених здібностях і між рівнем багатства людини. Пов'язування цих вроджених здібностей із ринком праці свідчить про те, що такі вроджені здібності користуються високим попитом порівняно з їх пропозицією і, отже, відіграють значну роль у підвищенні заробітної плати тих, хто ними володіє.

Одним з важливих факторів у створенні нерівності є здатність індивідів здобувати освіту. Багато економістів вважають, що головною причиною зростання

рівня нерівності у світі з 1980-х років є зростання попиту на висококваліфікованих працівників у високотехнологічних галузях. Вони вважають, що це призвело до підвищення заробітної плати для тих, хто має освіту, але не збільшило заробітну плату для тих, хто не має освіти, що призвело до більшої нерівності [37].

Наступний фактор – це існування різних статей, рас і культур у суспільстві, що також сприяє економічній нерівності. У багатьох країнах існує гендерний розрив у доходах ринку праці. Наприклад, в Америці середня заробітна плата жінок на повну ставку становить 77% від зарплати чоловіків [84]. Однак жінки, які працюють неповний робочий день, у середньому одержують більше, ніж чоловіки. Крім того, серед людей, які ніколи не одружуються чи не мають дітей, жінки заробляють більше, ніж чоловіки.

Саймон Кузнець стверджував, що рівень економічної нерівності значною мірою є результатом етапів розвитку. Кузнець бачив кривий зв'язок між рівнем доходу та нерівністю. Ця залежність тепер відома як крива Кузнеця [39]. Припускають, що країни з низьким рівнем розвитку мають відносно рівний розподіл багатства. У міру розвитку країна набуває більше капіталу, що призводить до того, що власники цього капіталу мають більше багатства та доходів, і створює нерівність. Врешті-решт за допомогою різноманітних можливих механізмів перерозподілу, таких як ефекти просочування та програми соціального забезпечення, більш розвинені країни повертаються до нижчих рівнів нерівності.

Ще одна причина поглиблення нерівності – конденсація багатства - це теоретичний процес, за допомогою якого за певних умов новостворене багатство має тенденцію зосереджуватися у власності вже заможних осіб або організацій [24]. Це відображено в поширеній приказці «багаті стають багатшими, а бідні біднішими». Згідно з цією теорією, ті, хто вже володіє багатством, мають засоби інвестувати в нові джерела створення багатства або іншим чином використовувати накопичення багатства, отже, є бенефіціарами нового багатства. Згодом конденсація багатства може значно сприяти збереженню нерівності в суспільстві.

Соціально-економічна нерівність – досить збірне та обширне поняття. Для того, щоб звузити і конкретизувати, в чому саме проявляється нерівність, виділяють

п'ять систем або типів соціальної нерівності: нерівність у багатстві, нерівність у поведженні та відповідальності, політична нерівність, нерівність у житті та нерівність членства [38].

Політична нерівність - це різниця, спричинена можливістю доступу до державних ресурсів, які, не мають громадянської рівності. Від різного поводження та відповідальності одні люди отримують більше користі та можуть швидко отримати більше привілеїв, ніж інші. На робочих місцях декому доручено більше обов'язків і, отже, хтось отримає кращу винагороду та більше переваг, ніж решта, навіть якщо вони мають однакову кваліфікацію. **Нерівність членства** - це кількість членів сім'ї, нації чи віри. Життєва нерівність породжена невідповідністю можливостей, які за наявності покращують якість життя людини. Нарешті, **нерівність у доходах і багатстві** – це невідповідність того, що людина може заробляти щодня, вносячи свій внесок у загальний дохід щомісяця чи року.

Основні приклади соціальної нерівності включають різницю в доходах, гендерну нерівність, охорону здоров'я та соціальний клас. У сфері охорони здоров'я деякі люди отримують кращу та професійнішу допомогу порівняно з іншими. Також очікується, що вони будуть платити більше за ці послуги. Різниця в соціальному класі стає очевидною під час публічних зборів, де людям вищого класу надають найкращі місця для сидіння, гостинність, яку вони отримують, і їм надається першочерговий пріоритет в обслуговуванні.

Економічна нерівність окремо також ділиться на такі основні типи:

1. **Нерівність доходів** – це ступінь нерівномірного розподілу доходів у групі людей. Дохід – це не лише гроші, отримані через заробітну плату, а всі гроші, отримані від роботи (заробітна плата, премії тощо), інвестиції, такі як відсотки на ощадні рахунки та дивіденди від акцій, заощадження, державні виплати, пенсії (державні, особисте, фірмове) та орендна плата.

Вимірювання доходу може здійснюватися на індивідуальній основі чи домогосподарстві – доходи всіх людей, які живуть у певному домогосподарстві. Дохід домогосподарства до оподаткування, який включає гроші, отримані від

системи соціального страхування, називається валовим доходом. Дохід домогосподарства, включаючи всі податки та пільги, називається чистим доходом.

2. **Нерівність в оплаті праці.** Зарплата людини відрізняється від її доходу. Оплата стосується лише оплати праці. Це може бути щогодини, щомісяця або щороку, як правило, виплачується щотижня або щомісяця, а також може включати бонуси. Таким чином, нерівність в оплаті праці описує різницю між оплатою праці людей, і це може бути як в одній компанії, так і в усіх оплатах, отриманих в певній країні.

3. **Нерівність багатства.** Багатство стосується загальної суми активів окремої особи чи домогосподарства. Це може включати фінансові активи, такі як облігації та акції, майно та приватні пенсійні права. Отже, нерівність багатства означає нерівний розподіл активів у групі людей [17].

Отже, **соціально-економічна нерівність** – явище, яке передбачає нерівномірні можливості доступу до соціальних благ у суспільстві, спричинені владою, релігією, наявністю зв'язків, престижем, расовою, етнічною приналежністю, статтю, віком, сексуальною орієнтацією та класом. Соціально-економічна нерівність зустрічається майже в кожному суспільстві та її витoki криються ще в часи початку розвитку цивілізацій і з поглибленням розвитку людства і технологічним прогресом це явище лише ставало помітнішим.

Один із видів або типів соціальної нерівності, найбільш поширеним сьогодні є економічна нерівність – відмінності між економічним становищем окремих індивідів, груп людей, спільнот.

Соціально-економічна нерівність формується низкою структурних факторів, таких як місце проживання, стать людини, раса, рівень розвитку країни проживання, освіта, рівень заробітної плати, часто підкріплюється культурними дискурсами та ідентичністю, також на поглиблення цього явища впливають певні та людські фактори (риси характеру, вроджені якості, набуті навички). Також, на рівень нерівності соціально-економічного розвитку країн світу можуть впливати зовнішні чинники, серед яких епідемії, технологічний прогрес, фінансові кризи тощо.

1.2. Діагностика соціально-економічної нерівності в глобальному вимірі

Нерівність є багатоаспектним явищем і проявляється у всіх сферах життя суспільства, проте не існує єдиної методики вимірювання рівня економічної нерівності. В умовах забезпечення сталого розвитку виникає потреба в комплексній оцінці рівня економічної нерівності та бідності з метою подальшого обґрунтування механізму координації діяльності щодо вирішення проблем їх скорочення. Посібник Світового банку з бідності та нерівності закликає вимірювати бідність, щоб:

- тримати проблему бідних людей на порядку денному;
- ідентифікувати бідних людей і, таким чином, мати можливість призначати відповідні заходи;
- здійснювати моніторинг та оцінку проектів і політичних заходів, спрямованих на подолання проблеми бідності і нерівності;
- оцінити ефективність установ, метою яких є допомога малозабезпеченим людям [90].

Економічна нерівність сприймається як виклик сучасному суспільству, оскільки зростання нерівності призводить до соціальної та політичної нестабільності, поглиблення міграційних процесів, загрози розвитку людського потенціалу. Для визначення рівня соціально-економічної нерівності і бідності використовують декілька методів, кожен з яких має свої недоліки та позитивні сторони. Перш за все, потрібно розуміти, що нерівність можна вимірювати на різних рівнях: всередині країн і між країнами. Глобальна нерівність розглядає різницю в доходах між усіма людьми у світі, а не між країнами, визнаючи різні рівні нерівності всередині країн.

Найпоширенішим і найпростішим показником розподілу глобального доходу, який показує наскільки нерівномірним є соціально-економічний розвиток, є ВВП на душу населення. Валовий внутрішній продукт, або ВВП, - це загальна грошова вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених у країні за певний рік. ВВП на душу населення - це ВВП країни, поділений на кількість населення [44]. Показники ВВП на душу населення в різних країнах світу значно відрізняються. Але ВВП

кожної країни на душу населення - не найкращий спосіб зрозуміти, наскільки глибоким є рівень соціально-економічної нерівності між країнами. Оскільки ВВП не включає діяльність, яка не відбувається на ринках, багато факторів можуть впливати на ВВП країни, не впливаючи на якість життя її жителів. Тому для кращого розуміння і відображення рівня соціально-економічної нерівності були розроблені спеціальні показники та індекси. Серед найбільш використовуваних інструментів – крива Лоренца та коефіцієнт Джіні.

«Крива Лоренца» є поширеним графічним методом представлення ступеня нерівності доходів у країні. Він відображає кумулятивну частку доходу (вісь у), отриманого найбільш бідними $x\%$ населення, для всіх можливих значень x (рис. 1.1.). Лінія під кутом 45 градусів представляє лінію рівності, коли дохід розподіляється порівну між усіма людьми [33]. Однак якщо дохід розподіляється нерівномірно, то нижні $x\%$ осіб заробляють менше $x\%$ від загального доходу в країні, що означає, що криві Лоренца зазвичай лежать нижче лінії 45 градусів. Крім того, чим далі крива Лоренца від лінії рівності, тим більш нерівномірний розподіл доходу.

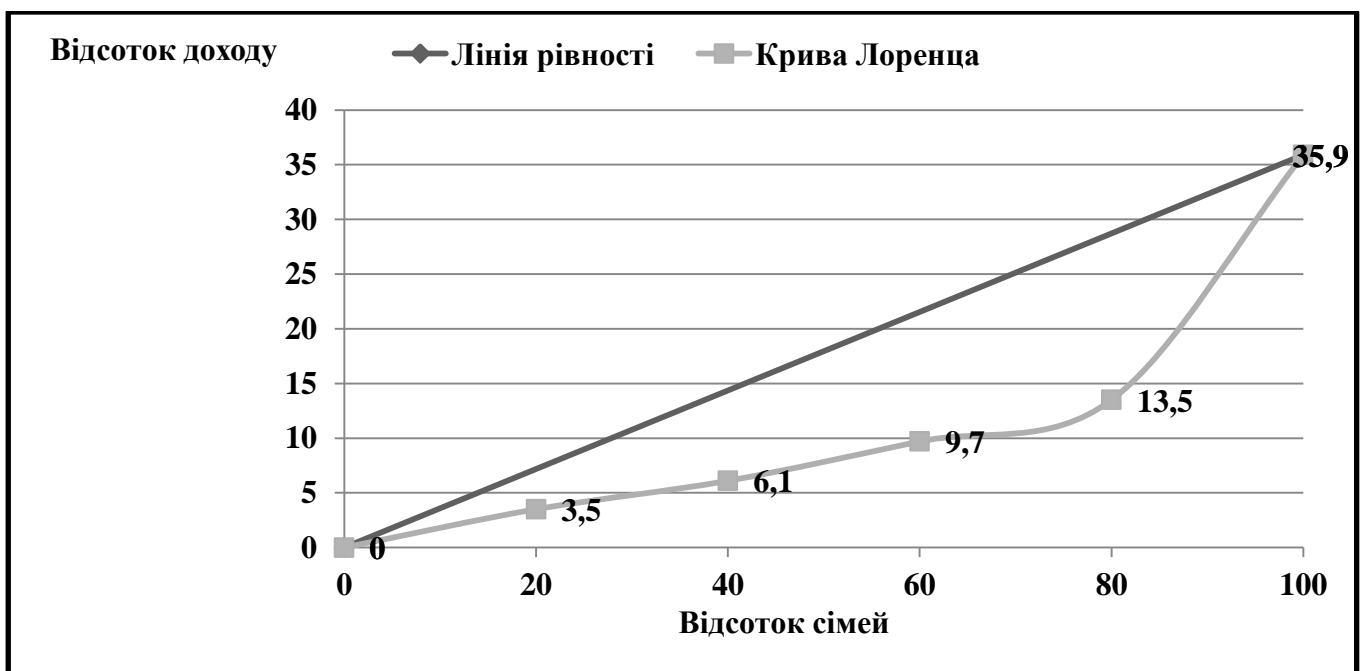

Рис. 1.1. Приклад кривої Лоренца.

Примітка. Побудовано автором за даними Atkinson, Anthony V. «Measuring poverty around the world.» Measuring Poverty around the World. Princeton University Press, 2019.

Коефіцієнт Джині, отриманий з кривої Лоренца, є найбільш широко використовуваною мірою нерівності доходів у суспільстві. Його значення варіюється від 0 до 1, де 0 відповідає абсолютно егалітарному розподілу загального доходу, тобто кожна людина має однаковий дохід, а 1 відповідає абсолютно нерівному розподілу загального доходу, тобто тільки одна людина матиме весь дохід [51]. Отже, що вищий індекс, то більш глибокою є нерівність доходів в країні. Зазвичай цей показник знаходиться в діапазоні від 0,3 до 0,5.

Серед переваг коефіцієнта Джині такі властивості:

Перші два – це властивості симетрії та інваріантності сукупності, які аналогічні властивостям, визначеним для стандартів доходу. Вони гарантують, що нерівність повністю залежить від розподілу доходу, а не від імен чи кількості одержувачів доходу.

По-третє, це інваріантність масштабу (або однорідність нульового ступеня), яка гарантує, що міра нерівності буде незмінною, якщо всі доходи масштабуються вгору або вниз за загальним коефіцієнтом. Це означає, що вимірювана нерівність є чисто відносною концепцією і не залежить від розміру розподілу. Навпаки, подвоєння всіх доходів подвоїть розмір розподілу, виміряний будь-яким стандартом доходу, таким чином відображаючи його відповідну властивість лінійної однорідності. Іншими словами, якщо дохід зростає в постійній пропорції для всіх (скажімо, внаслідок економічного зростання), тоді нерівність не змінюється, доки відносне становище індивідів у розподілі доходу залишається незмінним.

Кінцева властивість – це принцип слабкої передачі, який у цьому контексті вимагає передачі доходу від однієї особи до іншої, яка є багатшою (або настільки ж багатшою), щоб збільшити нерівність або залишити її незмінною. Іншими словами, регресивний трансферт не може зменшити нерівність. Це інтуїтивно зрозуміла властивість для заходів нерівності. Він часто представлений у більш сильній формі, відомій як принцип перенесення, який вимагає регресивного перенесення для (строго) збільшення нерівності. Цей принцип ще називають Пігу-Дальтона: нерівність зменшується, коли фіксована сума передається від багатшої людини біднішій (при цьому реципієнт залишається біднішим за донора), [48].

Незважаючи на численні переваги, такі як універсальність і масштабованість, у коефіцієнта Джині все ще є деякі обмеження:

1. Зміщення вибірки. Достовірність розрахунків коефіцієнта Джині може залежати від розміру вибірки. Наприклад, малі країни або країни з меншою економічною різноманітністю часто мають низькі коефіцієнти, тоді як великі економічно різноманітні країни зазвичай демонструють високі коефіцієнти.

2. Неточність даних. Коефіцієнт Джині схильний до систематичних і випадкових помилок даних. Тому неточні дані можуть спотворити дійсність коефіцієнта.

3. Той самий коефіцієнт Джині, але інший розподіл доходу. У деяких випадках коефіцієнт може бути однаковим для країн з різним розподілом доходу, але однаковим рівнем доходу.

4. Не відображає структурних змін у популяції. Одним із недоліків коефіцієнта є те, що він не враховує структурні зміни в популяції. Такі зміни можуть суттєво вплинути на економічну нерівність населення. Загалом така ситуація складається тому, що молоді люди, як правило, заробляють менше, ніж люди старшого віку [51].

Коефіцієнт Джині постійно зростав протягом 19-го та 20-го століть. У 1820 році глобальний коефіцієнт Джині становив 0,5, а в 1980 і 1992 роках — 0,657. Відповідно до звіту Світового банку «Poverty and Shared Prosperity 2020», коефіцієнт Джині збільшується приблизно на 1,5 пункту за п'ять років після великих епідемій, таких як Н1Н1 (2009), Ебола (2014) і Зіка (2016). Перші оцінки наслідків пандемії COVID-19 показали зростання коефіцієнта Джині на 1,2-1,9 відсоткових пунктів на рік у 2020 і 2021 роках, що свідчить про збільшення нерівності доходів [107], (див. Табл. 1.1).

Цікаво, що в Україні Індекс Джині один із найнижчих у світі – 25,36%. Україна знаходиться серед таких країн як Азербайджан (22,45%), Молдова (24,5%), Білорусь (24,75%), Словенія (24,84%), Чехія (25,43%), Словаччина (25,77%), [70]. Можливо, такий аномальний результат пов'язаний із недостовірною статистикою за рівнем доходів громадян та високою часткою тіньової економіки.

Значення індексу Джині в 2021 році для країн

Країна	Значення індексу у %	Країна	Значення індексу у %
ПАР	62,73	Індія	35,91
Туреччина	43,61	Канада	33,94
США	41,78	Японія	33,77
Іран	41,14	Велика Британія	33,12
Ізраїль	38,61	Польща	30,19
Литва	36,98	Україна	25,36
Іспанія	36,69	Молдова	24,50

Примітка. Складено автором за даними Світового Банку (СБ).

У сусідній Польщі індекс Джині-2021 становив 30,19%, у Данії – 28,5%, у Швейцарії – 32,25%, у Німеччині – 32,33%, у Франції – 32,55%, у Британії – 33,12%, у Росії – 35,32%.

Найглибша прірва в доходах між багатими та бідними у ПАР (62,73%), Намібії (59,17%), Замбії (58,09%), Лесото (54,43%), Мозамбіку (53,87%), Ботсвани (53,35%), Бразилії (52,44%), [71].

Наступний спосіб вимірювання рівня соціально-економічної нерівності в країні – **індекс Тейла**. Індекс Тейла вимірює різницю між вагою окремої особи (або групи) у населенні та вагою його чи її доходу у загальному доході. Індекс 0 вказує на абсолютну рівність, індекс 0,5 вказує на нерівність, представлену суспільством, в якій 74% людей мають 26% ресурсів та 26% людей мають 74% ресурсів, індекс 1 вказує на нерівність, представлену суспільством, в якому 82,4 % людей мають 17,6% ресурсів та 17,6% людей мають 82,4% ресурсів. Використовуваний рідше, ніж індекс Джині, індекс Тейла має незаперечні практичні переваги. Його головна перевага полягає в тому, що його можна розкласти нескінченно, розділяючи сукупність і потім розкладаючи кожен групу на різні підгрупи, щоб аналізувати еволюцію нерівності всередині країни між різними підгрупами [36].

Ще один індекс – **індекс Аткинсона**. Як і індекс Джині, індекс Аткинсона варіюється від 0 до 1, де 0 означає абсолютну рівність, а 1 – абсолютну нерівність. Індекс Аткинсона відповідає на таке запитання: «Якби суспільство могло рухатися

до абсолютно егалітарного розподілу доходів, від якої частки доходу воно було б готове відмовитися заради цього? Ця частка і є індексом Аткинсона. Іншими словами, індекс Аткинсона означає, що люди були б готові відмовитися від $x\%$ свого поточного доходу, щоб зробити розподіл рівномірнішим [97].

Наступний спосіб вимірювати економічну нерівність в суспільстві – коефіцієнт дисперсії за децилями: коефіцієнт Пальми.

Індекс Пальми є членом сімейства міждецильних співвідношень, найбільш відомим з яких є відношення $D90/D10$. Індекс Пальми є сумою доходу, отриманого домогосподарствами у верхньому децилі (найбагатшими 10% населення), поділену на суму доходу, отриманого 40% найбільш уразливих домогосподарств. Цей показник ґрунтується на припущенні, що нерівність багато в чому обумовлена економічною динамікою на крайніх кінцях розподілу ресурсів (зароблений дохід, накопичені заощадження) або, іншими словами, на «хвостах» розподілу [45].

Він забезпечує чітку синтетичну міру того, якою мірою вищі податкові ставки, що сплачуються багатими, і трансфертні платежі, які отримують бідні, насправді зменшують нерівність доходів у суспільствах з прогресивними податковими системами. На відміну від коефіцієнта Джині, індекс виключає із розрахунку середній клас, розташований між 40-м і 90-м процентилями, частку якого припадає від 50% до 60% ринкового доходу в емпіричних дослідженнях у різних розвинених суспільствах.

Таким чином, індекс Пальми вимірює нерівність між крайніми точками розподілу, тобто між найбагатшими і найбіднішими домогосподарствами.

Також існує **індекс Робін Гуда**, ще відомий як індекс Гувера, індекс Шютца або коефіцієнт П'єтра. Він показує частку всіх доходів, які необхідно було б перерозподілити для досягнення стану повної рівності.

Іншими словами, значення індексу приблизно дорівнює частці загального доходу, який має бути переданий від домогосподарств, що перевищують середнє, до домогосподарств, нижчих від середнього, щоб досягти рівності в розподілі доходів. Вищі значення вказують на більшу нерівність і на те, що для досягнення рівності доходів потрібен більший перерозподіл.

Його можна графічно представити як максимальну вертикальну відстань між кривою Лоренца та лінією під кутом 45 градусів, яка представляє ідеальну рівність доходів.

Ще один спосіб, яким користується Програма розвитку ООН – **співвідношення 20/20 або квінтільне співвідношення доходів**. Він порівнює відношення середнього доходу 20 відсотків найбагатших верств населення до середнього доходу 20 відсотків найбідніших верств населення [97].

Окрім індексів і коефіцієнтів для вимірювання рівня економічної нерівності часто використовується суб'єктивний підхід. Він ґрунтується на думці самого індивіда про рівень його бідності. Використання даного підходу дозволяє конкретизувати більш значущі аспекти бідності, оскільки бідність проявляється не лише у нестачі засобів для існування, а й у незадовільному стані здоров'я та харчування, низькому рівні освіти, незадовільних житлових умовах, соціальної ізоляції. і т.п.

Отже, для того, щоб побороти проблему соціально-економічної нерівності, спочатку треба визначити її масштаби та виміряти, наскільки глибокою і глобальною є ця проблема. Адже розуміння вимірів економічної нерівності є ключовим першим кроком до вибору правильної політики для її подолання. І для вимірювання такого досить складного і широкого явища нерівності були розроблені багато методів і способів, серед яких найпростіший – визначення нерівності за рівнем ВВП на душу населення, який проте не враховує багато важливих пунктів. Кращі способи і більш універсальні для вимірювання – індекс Джині, крива Лоренца, індекс Тейла, Аткінсона і Пальми. Також експертами може використовуватись суб'єктивний підхід. Проте для комплексного та об'єктивного вивчення рівня економічної нерівності необхідно поєднувати різні підходи і способи для отримання більш точної та адекватної оцінки проблеми соціально-економічної нерівності.

1.3. Роль міжнародних організацій у вирішенні проблеми нерівності соціально-економічного розвитку

Міжнародні організації сприймають нерівність як одну з суттєвих перешкод сталого розвитку та економічного зростання та вже давно заявили про нагальну необхідність помістити цілі скорочення нерівності до центру політики економічного розвитку як на глобальному, так і на національних рівнях.

Однією з найперших організацій, яка вивела проблему нерівності на глобальний рівень стала Організація Об'єднаних Націй. У вересні 2000 р. під егідою ООН відбувся Саміт тисячоліття (Millennium summit) за участю представників 189 держав. На цьому саміті було затверджено Цілі розвитку тисячоліття (Millennium development goals (MDG)), [82], а також заходи, які планувалося здійснити до 2015 р. щодо вирішення проблем крайньої бідності, голоду, гендерної нерівності та скорочення дитячої смертності у світі. Ключовою проблемою, зазначеною у декларації саміту стала нерівність у сучасному світі, яка перешкоджає інклюзивному розвитку та скороченню бідності, підриває згуртованість суспільства.

Проект з реалізації MDG під егідою ООН розпочався у 2004 р. у так званих «пілотних» країнах – Домініканській Республіці, Ефіопії, Гані, Кенії, Сенегалі, Таджикистані та Ємені. Його метою було визначення найбільш ефективних способів інтегрування MDG у національні стратегії боротьби з бідністю та нерівністю. У ході проекту формувалися такі показники, як необхідна кількість вчителів у районі із певною кількістю населення; кількість дітей, які потребують вакцин; довжина доріг, які необхідно збудувати, і т.д. Виходячи з даних показників створювалися моделі для інших країн з високим рівнем нерівності. На основі проекту було розроблено Практичний план досягнення MDG, в якому представлені конкретні стратегії для боротьби з бідністю в країнах, що розвиваються [23].

Загалом з 1990 по 2015 р. у країнах, що розвиваються, показники крайньої бідності (люди, які заробляють менше 1,25 дол. США на день) знизилися з 49% до 14%, смертність матерів при пологах зменшилася на 45%, частка населення, що одержує недостатнє харчування, і смертність дітей віком до п'яти років скоротилися

вдвічі [53]. Слід зазначити, що у низці країн, наприклад у Китаї, ключовим чинником скорочення крайньої бідності стало зростання економіки та торгівлі.

Експерти UNICEF вказують на величезний внесок MDG у покращення становища дітей в країнах, що розвиваються, зазначаючи при цьому, що в ході реалізації проектів під егідою ООН особливий акцент робиться на підвищенні так званих «середніх» показників скорочення бідності. Це іноді призводить до того, що в деяких країнах уряди в гонитві за зростанням середніх показників добробуту упускають проблеми найбідніших громадян [84].

Проведене Дослідницьким інститутом соціального розвитку ООН (The United Nations Research institute for social development (UNRISD)) дослідження бідності та нерівності у світі лягло в основу стратегії трансформаційного розвитку ООН після 2015 р. Якщо раніше програми, які здійснюються під егідою ООН, головним чином наголошували на цілеспрямованій допомозі бідним, то в майбутньому планувалось приділяти більшу увагу інституційному та політичному середовищам, оскільки їх якість є причиною бідності та нерівності та перешкодою до їх скорочення. Досвід країн, які демонструють успіхи у боротьбі з нерівністю, показує, що ефективно працюють стратегії, що здійснюються урядами, в яких поєднуються цілі економічного розвитку та активна соціальна політика [84].

У доповіді UNRISD виділяються три головні елементи стратегії, здатної забезпечити скорочення нерівності та стійкий розвиток.

По-перше, заходи, спрямовані на те, щоб результатом зростання та структурних перетворень економіки стало створення робочих місць з адекватною заробітною платою та доступних усім членам суспільства незалежно від доходу, класової приналежності, статі чи національності.

По-друге, всеосяжна соціальна політика, в основі якої лежать універсальні права людини і яка реалізує суспільний договір про розподіл благ між громадянами та державою, а також сприяє структурним перетворенням, згуртованості суспільства та демократії.

По-третє, підзвітність держави громадянам та громадянська активність, які сприяють тому, що держава реально відповідає на запити та задоволення дає

потреби громадян, а також тому, що бідні та ущемлені верстви населення можуть впливати на політику, що проводиться.

На 70-й асамблеї ООН у 2015 р. було прийнято нові 17 Цілей сталого розвитку (Sustainable development goals (SDG)), які прийшли на зміну MDG. Вони повинні бути реалізовані до 2030 р. і передбачають сукупне фінансування у розмірі від 90 до 120 трлн дол. США на перехід до недорогих, надійних та сучасних джерел енергії. Якщо MDG наголошували головним чином на проблемах бідності та охорони здоров'я, то SDG поширюються і на такі сфери, як захист навколишнього середовища, наслідки зміни клімату, захист прав людини, гендерна нерівність. Усе це робить їх універсальнішими, тобто. актуальними для всіх країн, а не тільки для тих, що розвиваються [83].

Успіхи в реалізації MDG загалом були затьмарені зростанням нерівності та поглибленням екологічних проблем у світі. Зміщення акценту в ході реалізації SDG на скорочення нерівності між і всередині країн, а також збереження довкілля як запоруки процвітання майбутніх поколінь сприятиме збалансуванню соціальної та екологічної політики та цілей економічного розвитку.

Дослідження UNRISD показують, що лише вплив на структурні причини нерівності можуть сприяти скороченню бідності та економічному зростанню [25]. Країни, які змогли скоротити бідність у досить короткий тимчасовий період, вживали заходів, що одночасно стимулювали зростання економіки та зростання добробуту населення, а саме: підвищення компетентності державних службовців, інституалізацію соціальних прав та конкурентних демократичних режимів. Бо саме по собі економічне зростання не гарантує підвищення соціального благополуччя громадян та збереження екологічної рівноваги, то політика, спрямована на економічний розвиток та одночасно скорочення нерівності має поєднувати заходи щодо досягнення соціальної інклюзії та сталого розвитку. Це передбачає ефективну роботу механізмів перерозподілу як товарів та послуг, так і соціальних виплат, захисту прав громадян.

Таким чином, на думку експертів ООН, саме соціальна політика є тим інструментом скорочення нерівності, який просуває фундаментальні цінності

соціальної інклюзії, солідарності, рівності та поваги до прав людини. Головною складовою соціальної політики є механізм соціального захисту населення в мінливих соціально-економічних умовах.

Прикладами вдалої політики щодо боротьби з нерівністю, на думку фахівців UNRISD, може стати практика перерозподілу ресурсів, така як земельні реформи, особливо у країнах з високим рівнем нерівності, де життєзабезпечення бідних верств населення залежить від обробітку землі; податкові реформи, спрямовані на вдосконалення податкового адміністрування з метою запобігти ухиленню від виплати податків, а також запровадження прогресивного оподаткування тощо [47].

Ще дві організації, які намагаються докладати зусиль для вирішення глобальної проблеми соціально-економічної нерівності – Світовий банк та Міжнародний валютний фонд.

У грудні 1999 р. Світовий банк (СБ) та Міжнародний валютний фонд (МВФ) представили новий підхід у їхніх відносинах з країнами з низьким доходом на душу населення, основою якого стала розробка та впровадження у цих країнах стратегій скорочення бідності як їх умови включення у програми, що фінансуються СБ та МВФ. Передбачалося, що ці стратегії сприятимуть кращій координації допомоги країнам, що розвиваються. Такий підхід покликаний стимулювати уряди бідних країн самостійно встановлювати пріоритети розвитку та стимулювати донорів допомоги приводити свої дії у відповідність до пріоритетів розвитку країни-реципієнта допомоги. Країнам пропонувався набір стандартних стратегій, у рамках якого вони визначають пріоритети та конкретні заходи та програми з їхнього досягнення, а також необхідні для цього обсяги ресурсів. Передбачалося, що такого роду процедури, з одного боку, сприятимуть заохоченню урядів до боротьби з бідністю, з другого - підзвітності урядів та його партнерів щодо реалізації прийнятої стратегії [41].

Країни, які беруть участь у цій ініціативі СБ та МВФ, готують так звані Рамкові стратегії скорочення бідності (PRSP), які оновлюються кожні три роки і за якими щорічно складається звіт про поточний стан. У PRSP описуються макроекономічні аспекти стану національної економіки, структурна політика, аналіз

рівня бідності, проведена стратегія скорочення бідності, соціальні програми, які планується здійснити протягом трьох років або протягом більш тривалого періоду з метою підтримки економічного зростання та скорочення бідності, а також зазначаються фінансові витрати політики та джерела їх фінансування.

СБ та МВФ у своєму підході до вирішення проблем бідності керуються низкою принципів [40].

По-перше, участь у програмах СБ та МВФ завжди є ініціативою самої країни, програми реформ розробляються з урахуванням країнової специфіки (нерівність соціальних груп, гендерна нерівність, нерівність регіонів усередині країни) та за їх імплементації беруться до уваги конкретні пріоритетні напрями, здатні прискорити скорочення нерівності всередині тієї чи іншої країни.

По-друге, при розробці стратегій скорочення бідності СБ і МВФ прагнуть враховувати та задавати вектор середньо- та довгострокового розвитку інститутів та системи управління в країні з метою прискорення зростання економіки, а також встановлюють середньо- та довгострокові цілі (монетарні та немонетарні) зі скорочення нерівності та бідності. І нарешті, цей підхід орієнтований на партнерство держави, зовнішніх акторів та внутрішніх стейкхолдерів, сприяючи тим самим розподілу відповідальності для досягнення кращих результатів.

Таким чином, завдяки тому, що розробка програм розвитку будується навколо потреб конкретної країни, концепція боротьби з нерівністю та бідністю СБ та МВФ уможливає вирішення специфічних для кожної країни проблем, що гальмують процеси її розвитку. В багатьох країнах підхід PRS допоміг запустити та прискорити процес формування реальної політики, спрямованої на соціально-економічний розвиток. Зокрема, це виявляється у встановленні більш ясних і конкретних цілей та їх взаємопов'язання з заходами, які вживає держава; підвищення якості бюджетного процесу та систем моніторингу; розширення простору діалогу для визначення національних пріоритетів розвитку та обговорення політики боротьби з бідністю; заповнення статистичних та аналітичних прогалів у дослідженні соціально-економічної ситуації в конкретній країні; узгодженні та гармонізації діяльності донорів, що надають допомогу, з національними інтересами країн [41].

Паралельно з реалізацією практичних програм зі скорочення нерівності експерти міжнародних фінансових організацій постійно ведуть дослідження причин та факторів, що впливають на зростання та/або зниження нерівності.

Наприклад, дослідження Світового Банку підтверджують той факт, що інвестування у дорожнє будівництво, особливо в сільській місцевості, та в електрифікацію також розширює можливості зростання доходів бідного населення, сприяє зростанню зайнятості та просуванню гендерної рівності. Розширення можливостей розвитку в ранньому дитинстві (early childhood development), доступності послуг охорони здоров'я, підвищення якості освіти сприяє скороченню нерівності у сфері когнітивного статусу громадян, нерівності у можливості громадян отримувати повноцінне харчування та підтримувати певний рівень власного здоров'я. Зумовлені грошові трансферти (conditional cash transfers) найбільш бідним верствам населення допомагають запобігти зростанню нерівності та підтримувати споживання, особливо в періоди економічних спадів. Такі грошові трансферти можуть компенсувати перешкоди для найбільш бідного населення у доступі до кредитування, у тому числі з метою отримання коштів для інвестування в освіту та одержання послуг з охорони здоров'я. Підвищення якості конкуренції та економічної ефективності також сприяє скороченню нерівності [41].

Також ці дослідження показали, що програми розвитку в ранньому дитинстві найефективніші, коли вони спрямовані на дітей віком до 3 років і включають соціально-психологічний компонент, навчання батьків та забезпечення стандартів харчування. У сфері освіти підвищення якості викладання та зростання кількості випускників шкіл ефективніші, ніж просто будівництво нових шкіл.

Міжнародна організація праці також докладає зусиль для боротьби з бідністю і соціально-економічною нерівністю. В основі визначення нерівності в рамках підходу до цієї проблеми Міжнародної організації праці лежить ідея нерівності можливостей доступу до гідної роботи. Ця нерівність призводить до нерівності заробітної плати та інших привілеїв, які отримують сім'ї працівників. Нерівність також проявляється у праці різноманітних категорій: праці чоловіків та жінок, праці у легальному та тіньовому (неформальному) секторі, у місті та селі, захищеному

законодавством та незахищеним і т.д. Інститут ринку праці сприяє скороченню нерівності, співвідносячи попит та пропозицію робочої сили, сприяючи підвищенню якості робочої сили та реалізації принципу справедливості.

Останнім часом у світі зростають нерівність у сфері оплати праці та частка фонду заробітної плати у сукупних витратах підприємств, що виливається у зростання нерівності доходів домашніх господарств. У світі продовжує зберігатися різниця в оплаті праці чоловіків і жінок, тому гендерний розрив погодинної оплати країн світу варіюється від 0 до 45% на користь чоловіків.

МОП закликає до координації політики у сфері оплати праці на міжнародному рівні, у зв'язку з чим питання політики оплати праці тепер включені до порядку денного зустрічей G20. У результаті 2016 р. G20 закликала уряди країн світу проводити довгострокову макроекономічну політику, спрямовану на стимулювання зростання оплати праці та продуктивності праці, у тому числі вводячи інститут та мінімальну оплату праці та колективних переговорів [30].

Колективні переговори можуть стати потенційним механізмом скорочення нерівності в оплаті праці між підприємствами та всередині них. Пропонується проводити такі переговори на національному та галузевому рівнях за участю великої кількості роботодавців. МОП прийняла міжнародні трудові норми щодо колективних переговорів та мінімальної заробітної плати [9], вказавши на той факт, що мінімальна заробітна плата та колективні переговори є такими, що доповнюють один одного заходи в рамках політики скорочення нерівності.

Фахівці МОП підкреслюють важливу роль підприємств у зниженні нерівності та/або стримування її зростання за допомогою саморегулювання. Згідно з експертами МОП, «стійкі підприємства повинні брати участь у механізмах соціального діалогу та підтримання трудових відносин на належному рівні, таких як колективні переговори, а також інформування та консультації з працівниками, участь працівників у прийнятті рішень».

Серед інших заходів політики скорочення нерівності МОП також рекомендує застосування інструментів податково-бюджетної політики. З точки зору формування практики оплати праці диференційоване та прогресивне оподаткування може також

сприяти обмеженню зростання заробітної плати вищого менеджменту, оскільки при прогресивних ставках прибуткового податку у найбільш високооплачуваних кадрах залишається менше стимулів, щоб вимагати все більшої оплати за свою працю.

МОП рекомендує активно реалізовувати набір комплексних заходів, які можуть опосередковано впливати на трудові доходи та їх розподіл. Це, серед іншого, доступність якісної освіти, програми підвищення кваліфікації, служби з підбору вакансій відповідно до параметрів претендентів. Крім того, необхідно вживати заходів для вирішення проблеми розривів у рівні заробітної плати при нестандартних формах зайнятості, тимчасових працівників та працівників, які працюють на заміні, а саме забезпечити їх захистом на робочому місці, яким наділені стандартні працівники, з метою запобігти використанню нестандартних форм зайнятості лише зниження витрат за оплату праці рахунок зниження заробітної плати, і навіть погіршення умов праці [37]. Такі форми зайнятості знаходять все більшого поширення в промислово розвинених країнах.

Оксфам – ще одна організація, дії якої спрямовані на вирішення проблеми нерівномірності соціально-економічного розвитку, некомерційна неурядова організація, що фінансується за рахунок пожертвувань, виникла в 1995 р. на основі Оксфордського комітету допомоги голодуючим (Oxford committee for famine relief), заснованого в 1942 р. Сьогодні діяльність Оксфам спрямована на боротьбу з доступом всіх людей до базових соціальних благ, продовольства, чистої питної води, медичних послуг, освіти, надає гуманітарну допомогу, просуває гендерну рівність і бореться зі зміною клімату.

Зростанню нерівності, на думку експертів організації, сприяє існуюча система розподілу, а також система привілеїв, бенефіціарами якої є окремі економічні актори та/або певні галузі (нафтова, газова тощо). Використання офшорних зон та податкових притулків дозволяє приховувати доходи та уникати сплати податків. Ці практики Оксфам прирівнює до такого згубного явища як корупція [26].

Просуваючи свою політику, Оксфам керується тим, що інтереси суспільства та вирішення проблеми крайньої нерівності мають бути визначальними під час укладання глобальних угод, національних програм та стратегій. Він рекомендує

урядам укладати угоди з міжнародними організаціями, в яких заявлялося б про боротьбу з нерівністю, а також створювати національні комісії з ліквідації нерівності.

Політика у сфері економіки має сприяти зниженню економічної нерівності та гендерної дискримінації, а саме скороченню розриву оплати праці чоловіків та жінок, запровадженню компенсацій за неоплачуваний догляд за дітьми та літніми людьми тощо.

Оксфам заявляє про необхідність встановлення у всіх країнах світу мінімального розміру оплати праці та в перспективі її збільшення до прожиткового рівня, а також закликає до запровадження обмежень неадекватного зростання преміальних виплат вищим управлінським кадрам [43].

У сфері оподаткування експерти організації вказують на необхідність перерозподілу податкового навантаження, а саме його усунення з трудових доходів та споживання на оподаткування доходів від капіталу та багатства (об'єктів розкоші). Крім того, пропонується в майбутньому запровадити глобальний податок на багатство. Удосконалення податкового регулювання на міжнародному рівні має сприяти ліквідації податкових лазівок та будь-яких можливостей уникнення сплати податків, які значно підривають здатність держав вирішувати проблеми нерівності через брак надходжень до бюджету.

Важливим кроком до скорочення нерівності Оксфам вважає створення умов для надання всім громадянам мінімального соціального забезпечення, а саме: гарантованих послуг з догляду за дітьми та літніми, дитячої допомоги, допомоги з безробіття, пенсій, що сприятиме захисту найбідніших верств населення [32].

Таким чином, соціально-економічна нерівність була визнана рядом міжнародних організацій як перепона до інклюзивного розвитку і економічного зростання. З цієї причини такі міжнародні організації, як ООН, МВФ, СБ, МОП і Оксфам поставили вирішення проблеми соціально-економічної нерівності на порядок денний і надають країнам допомогу в вигляді фінансування, рекомендацій і пропозицій щодо проведення політики та реформ для сталого розвитку, зменшення рівня бідності та розриву між бідними й багатими. Ці заходи зокрема включають в

себе інвестування в освіту та охорону здоров'я, встановлення мінімального рівня заробітної плати, надання різних пільг та субсидій для окремих категорій населення, допомоги безробітним тощо.

Висновки до розділу 1

Отже, у світі зростає занепокоєння підвищенням соціально-економічної нерівності. Нерівність у суспільстві уповільнює економічне зростання, скорочує соціальну мобільність і порушує стабільність соціальних систем, призводячи до роз'єднаності та конфлікту. Взагалі нерівність – форма стратифікації, при якій окремі індивіди, соціальні групи, верстви, класи знаходяться на різних щаблях вертикальної соціальної ієрархії і мають нерівні життєві шанси і можливості задоволення потреб. Найпоширенішим видом є саме економічна нерівність, яка визначається як відмінності людей та соціальних груп у забезпеченості матеріальними благами та можливості задоволення своїх потреб, в основі чого лежить диференціація доходів населення.

Витоки виникнення нерівності криються в розвитку і технологічному прогресі людства, а факторами, які сьогодні лише підсилюють розрив між різними соціальними групами є: освіта, місце проживання, особисті якості, здібності, навички, місце роботи, заробітна плата, раса, гендерні ознаки тощо.

Вимірювати рівень соціально-економічної нерівності важливо для того, щоб знайти і застосувати правильні шляхи вирішення цієї глобальної проблеми. Серед найпоширеніших способів вимірювання – індекс Джині, крива Лоренца, індекс Тейла, Аткінсона і індекс Пальми.

Найчастіше вимірюванням глибини проблеми соціально-економічної нерівності займають міжнародні організації, які на себе також беруть роль по врегулюванню цієї проблеми. ООН, МВФ, СБ, МОП і Оксфам розробляють рекомендації щодо зменшення розриву між бідними і багатими і зниження рівня нерівності в країнах світу, фінансують уряди для здійснення реформ і проведення політики щодо покращення рівня життя.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РОЗРИВІВ МІЖ КРАЇНАМИ В КОНТЕКСТІ ЗМІН СВІТОВОЇ АРХІТЕКТОНІКИ

2.1. Масштаби соціально-економічної нерівності у глобальному вимірі

Світова спільнота досягла значних успіхів у скороченні масштабів бідності і соціально-економічної нерівності: за останні три десятиліття з крайніх злиднів вирвалося понад мільярд людей. Разом з тим, незважаючи на те, що з 1990 року обсяг світового виробництва збільшився більш ніж утричі, частка доходів найбіднішої половини людства за цей період практично не змінилася [71]. Нерівність підриває економічний прогрес, що, своєю чергою, призводить до збільшення соціального розриву, що є результатом нерівності.

Як усередині країн, так і між ними, як і раніше, зберігається нерівність, зумовлена рівнем доходів, географічним становищем, статтю, віком, етнічною приналежністю, інвалідністю, класом і релігією, що позначається на доступі до благ, а також можливостях і результатах. У деяких регіонах світу цей розрив стає дедалі помітнішим. У той же час з'являються прогалини в охопленні населення такими новими послугами, як Інтернет та мобільні технології.

Сьогодні людство живе у світі, де основним двигуном прогресу є дані. Але, незважаючи на велику кількість інформації та статистичних показників, базової інформації про рівень соціально-економічної нерівності не вистачає. Щороку урядами різних країн публікуються показники економічного зростання, але ці цифри не показують розподіл результатів такого зростання серед населення - залишається незрозумілим, хто виграє, а хто програє в результаті економічної політики, що реалізується. Оцінка таких даних має важливе значення для демократії, для інклюзивного розвитку та для надання рівних можливостей громадянам.

Останнє найновіше дослідження рівня соціально-економічної нерівності було проведено групою дослідників для Базис даних світової нерівності (WID.world), яка

налічує більше ста науковців з усього світу, які досліджували цю проблему в 70 країнах світу. У доповіді [108] подано узагальнений огляд міжнародної дослідницької діяльності з відстеження глобальної нерівності, які засновані на чотирирічній роботі групи дослідників.

Одним із найкращих та найнаочніших способів продемонструвати ступінь глобальної нерівності є зосередження уваги на частках доходів, зафіксованих різними групами людей у розподілі доходу в усьому світі. Все доросле населення світу станом на 2021 рік включає 5,1 мільярдів осіб, все населення, включаючи дітей, - 7,8 мільярда. 50% дорослого населення або 2,5 мільярди осіб становлять найбідніші. 40% населення з середнім доходом – населення, що заробляє більше, ніж 50% найбіднішого, але менше, ніж 10% найбагатшого. Ці 40% налічують два мільярди окремих дорослих. Найбагатші 10% представляють одну десяту частину світового населення, тобто 517 мільйонів окремих дорослих [108]. Глобальний топ найзаможніших 1% включає найбагатші 51 мільйон окремих дорослих (рис. 2.1.):

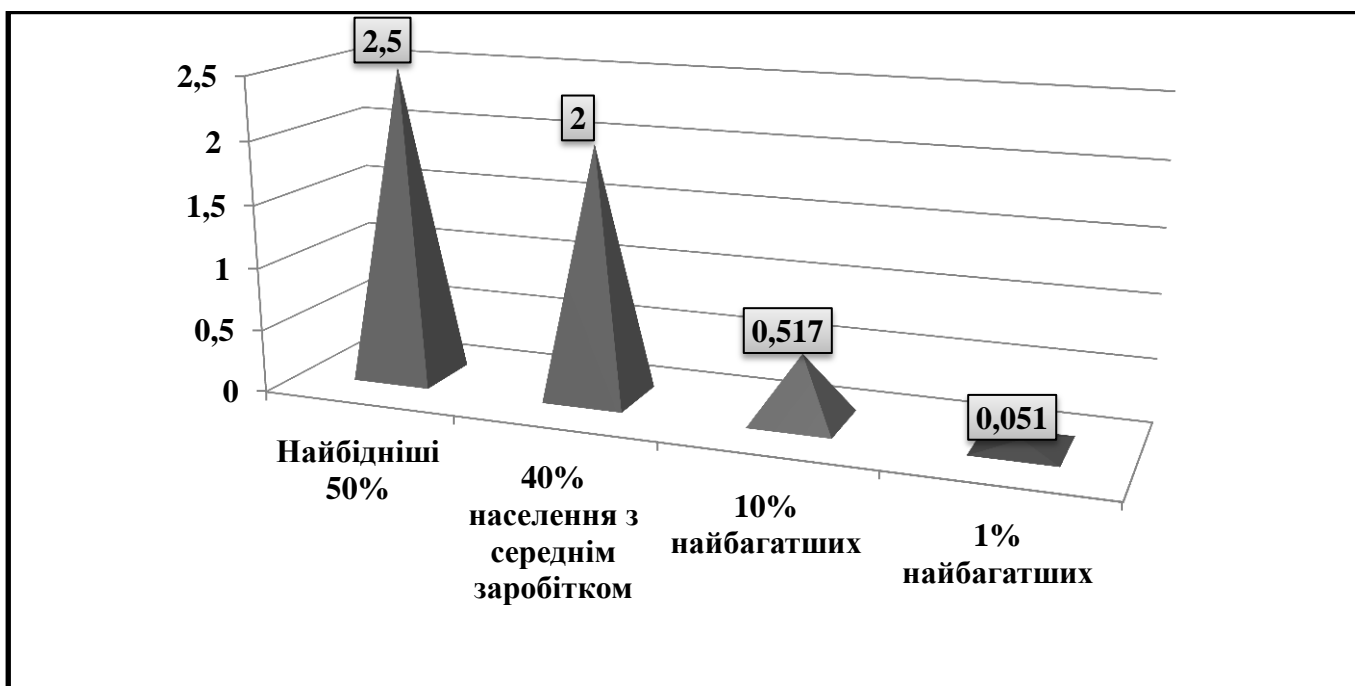

Рис. 2.1. Розподіл дорослого населення світу за групами доходу в 2021 році, (млрд. осіб; %).

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Одним із проявів соціально-економічної нерівності можна назвати явище бідності. У 2021 році приблизно 698 мільйонів людей, або 9% населення світу, жили у крайній бідності, тобто менше ніж на 1,90 дол. США на день. Більше однієї п'ятої населення світу жило за межею бідності в 3,20 дол. США (1803 мільйони людей), а понад дві п'ятих (3293 мільйони людей) жили менше ніж на 5,50 дол. США на день [99], (рис. 2.2.):

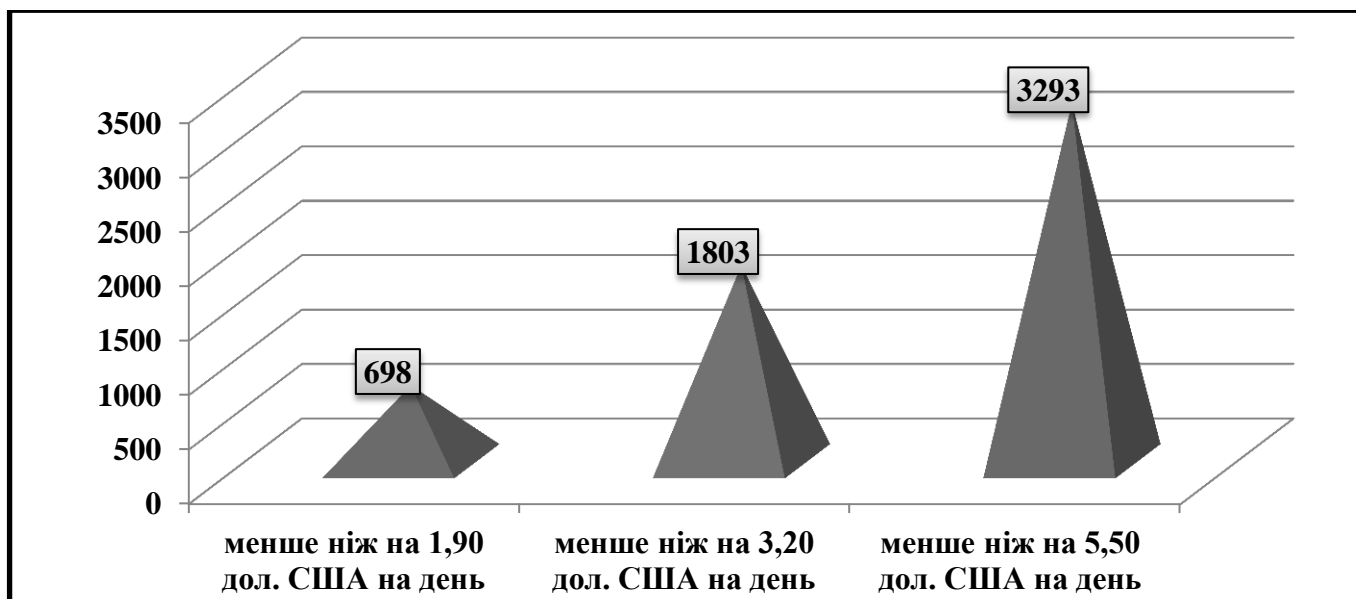

Рис. 2.2. Кількість людей, які жили у бідності в 2021 році, (млн. осіб).

Примітка. Побудовано автором за даними Poverty trends: global, regional and national by Development Initiatives.

Отже, можна констатувати, що в даний час існує величезна нерівність у рівнях доходу та добробуту. Річний дохід середнього дорослого громадянина (розрахований за паритетом купівельної спроможності (ПКС)) у 2021 р. становив 16700 євро (23380 дол. США), а середній розмір заощаджень досягає 72900 євро (102600 дол. США). За цими усередненими показниками ховається нерівність як між країнами, так і між громадянами всередині країни.

В даний час 10% найбагатших людей Землі володіють 52% світового доходу, тоді як найбідніша половина світового населення отримує лише 8,5% такого доходу. У середньому одна людина з 10% населення, що стоїть на верхньому рядку розподілу світового доходу, заробляє 87200 євро (122100 дол. США) на рік, а

представник найбільшої половини у схемі розподілу світового доходу отримує 2800 євро (3920 дол. США) на рік [108], (рис. 2.3.):

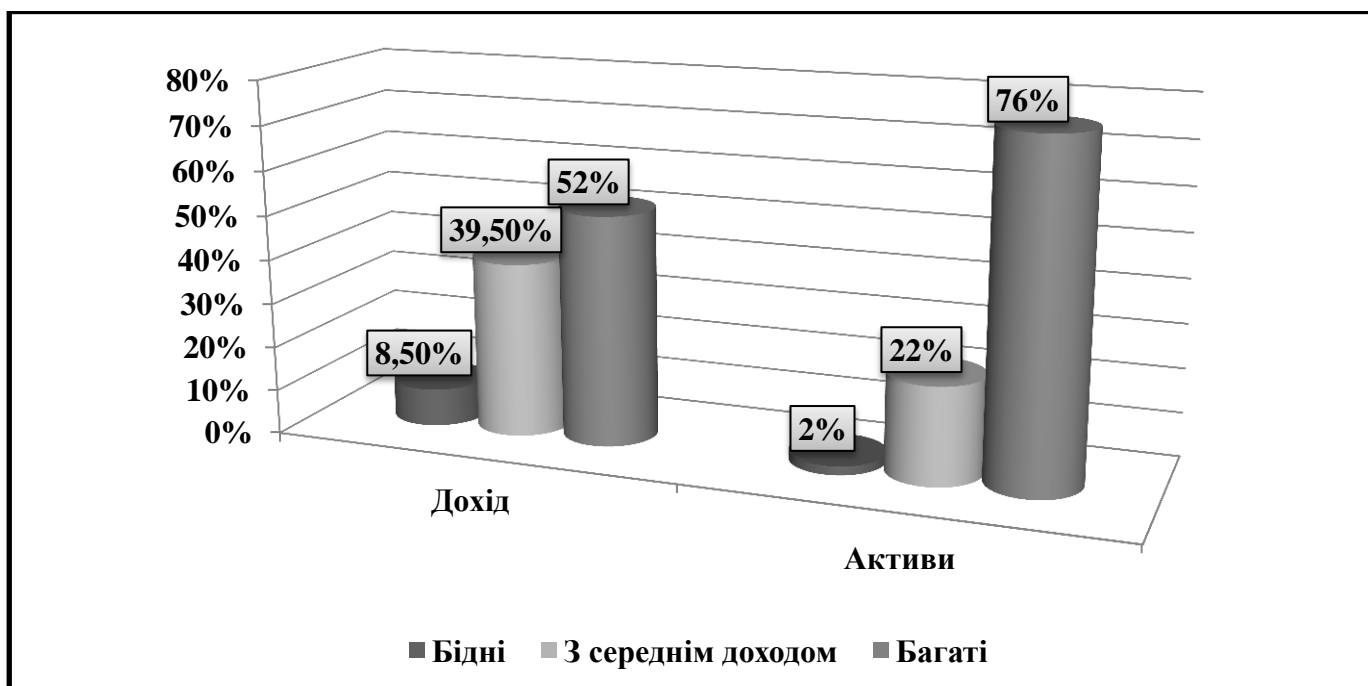

Рис. 2.3. Частка дорослого населення світу за групами доходів та активів у 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Варто зазначити, що 50 % населення Землі отримує лише 8,5 % всього доходу, розрахованого за паритетом купівельної спроможності (ПКС) та володіє лише 2% активів (за ПКС). А 10% населення з найвищими доходами володіє 76 % всіх активів домогосподарств і в 2021 отримали більше половини, тобто 52% всіх доходів [108]. Слід зазначити, що власники найбільших статків не обов'язково є одержувачами найбільших доходів. Дохід вимірюється після відрахувань до пенсійного фонду та фонду страхування від безробіття, але до відрахування податків та перерахувань.

Щодо регіонального розподілу, то країни регіону MENA (Middle East and North Africa) характеризується найвищим показником нерівності, а Європа навпаки. Рівень нерівності значно відрізняється між найодноріднішим (Європа) і неоднорідним (Близький Схід і Північна Африка) регіонами. У Європі дохід 10 % найбагатших людей становить 36 % доходу від населення, тоді як у країн MENA він

сягає 58 %. У Східній Азії 10% людей володіють 43% всього доходу, а в Латинській Америці - 55% [108], (рис. 2.4.):

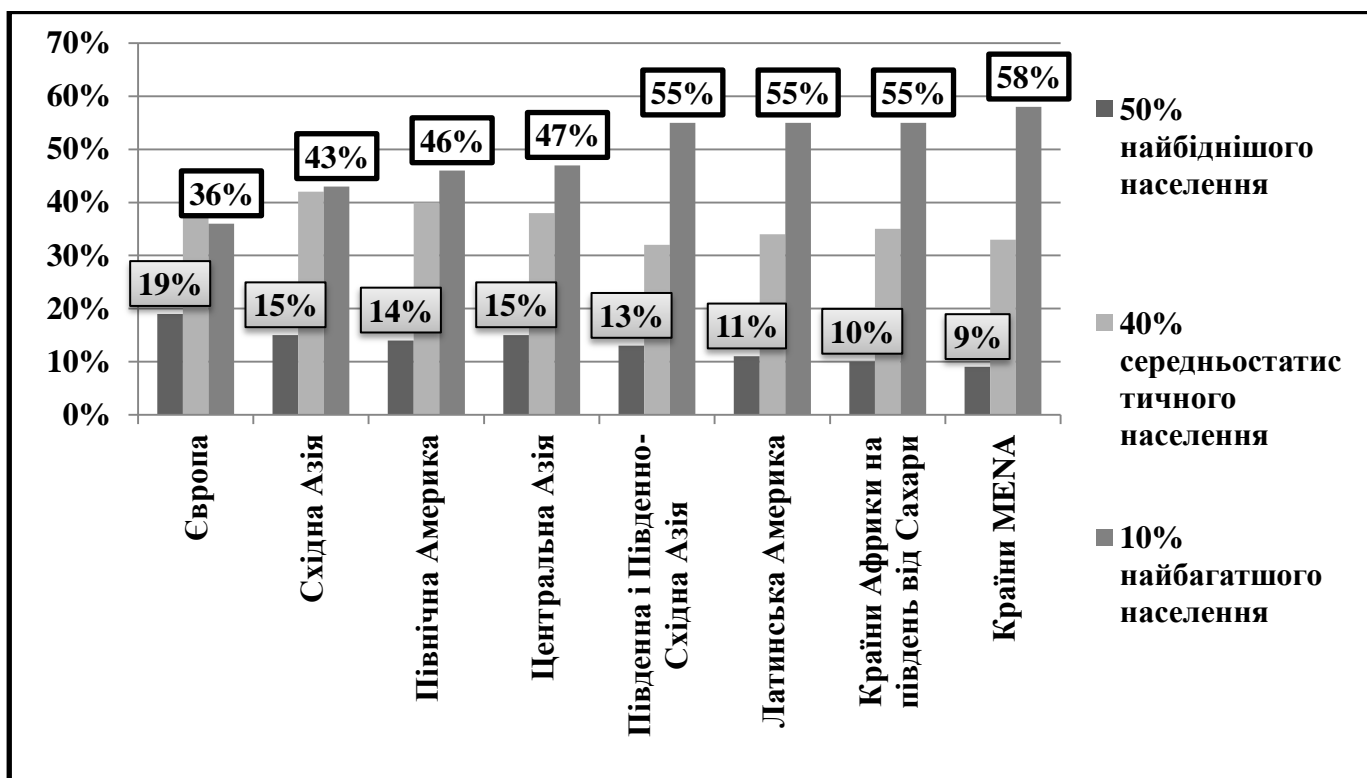

Рис. 2.4. Регіональна структура дорослого населення світу за розподілом доходу в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Варто зазначити, що глобальна картина нерівності світу показує, що рівні середнього національного доходу погано показують наскільки нерівномірно розподілені доходи та активи: серед країн з високим доходом деякі країни відрізняються вкрай високим рівнем нерівності (США), тоді як в інших (Швеція) доходи населення порівняно вирівняні. Така ж ситуація спостерігається в країнах з низьким і середнім доходом: для одних країн характерна крайня нерівність (Бразилія та Індія), для інших - досить високий рівень нерівності (Китай), а для третіх - помірний та порівняно низький рівень нерівності (Малайзія, Уругвай). Наприклад, у Бразилії 50 % найбіднішого населення заробляє у 29 разів менше, ніж 10 % найбагатших людей. У Франції це значення дорівнює 7 [99].

Хоча за останні двадцять років у більшості країн рівень нерівності збільшився, глобальна нерівність між країнами зменшилась. В результаті розрив між середнім доходом 10% найбагатших людей і середнім доходом 50% найбіднішого населення скоротився: приблизно 50-кратний розрив зменшився до менш ніж 40-кратної різниці (рис. 2.5.):

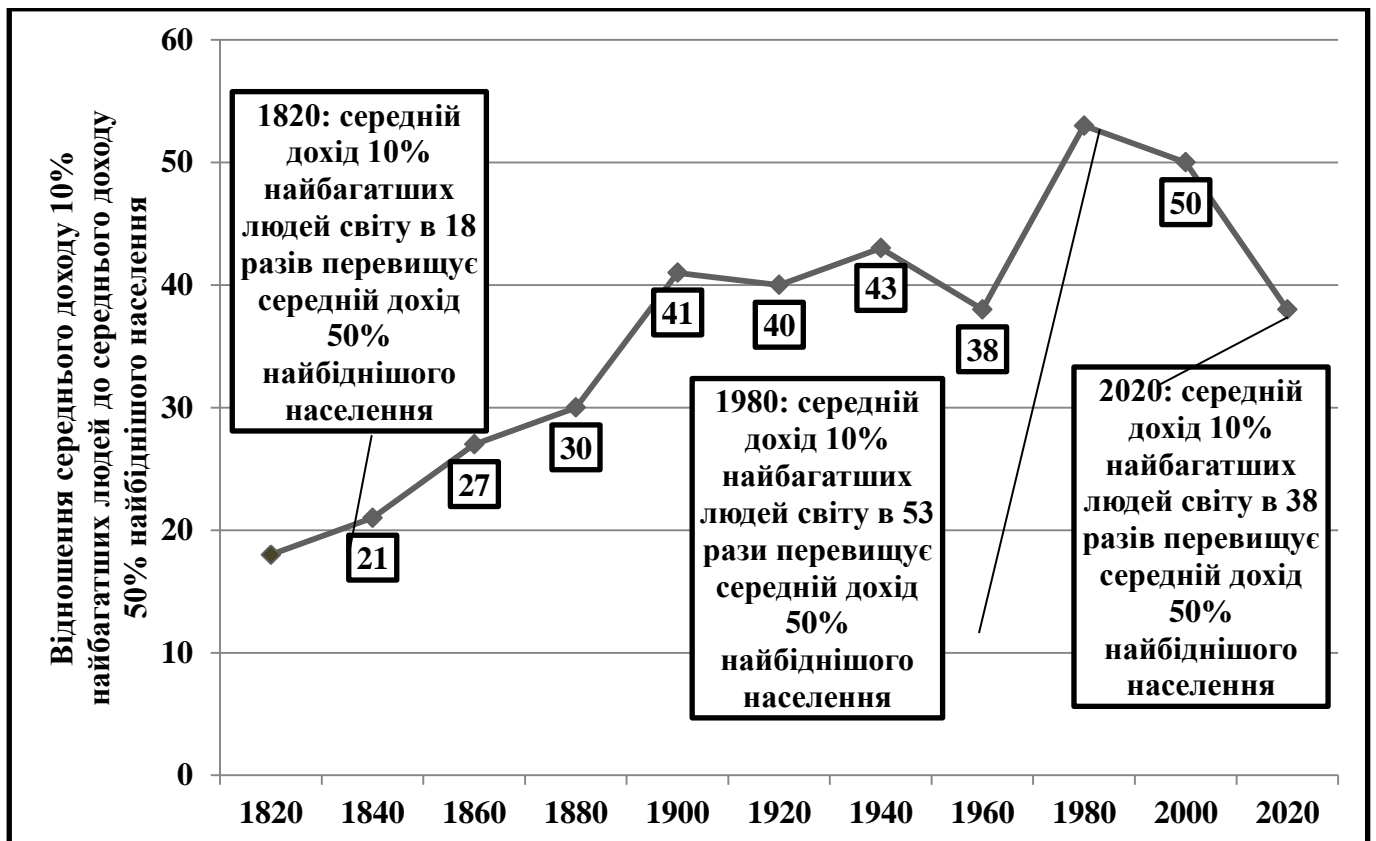

Рис. 2.5. Глобальна нерівність у рівнях доходу: співвідношення T10/B50 у період 1820-2020рр.

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Глобальна нерівність, виміряна на основі співвідношення T10/B50 (співвідношення між середнім доходом 10% найбагатших людей і середнім доходом 50% найбіднішого населення) зросла більш, ніж удвічі в період між 1820 і 1910 роки (з менш ніж 20 до близько 40) і стабілізувалося на рівні 40 у період між 1910 і 2020 роками [108].

Також, цю тенденцію можна побачити при огляді інших показників, наприклад, як глобальний коефіцієнт Джині (рис. 2.6.):

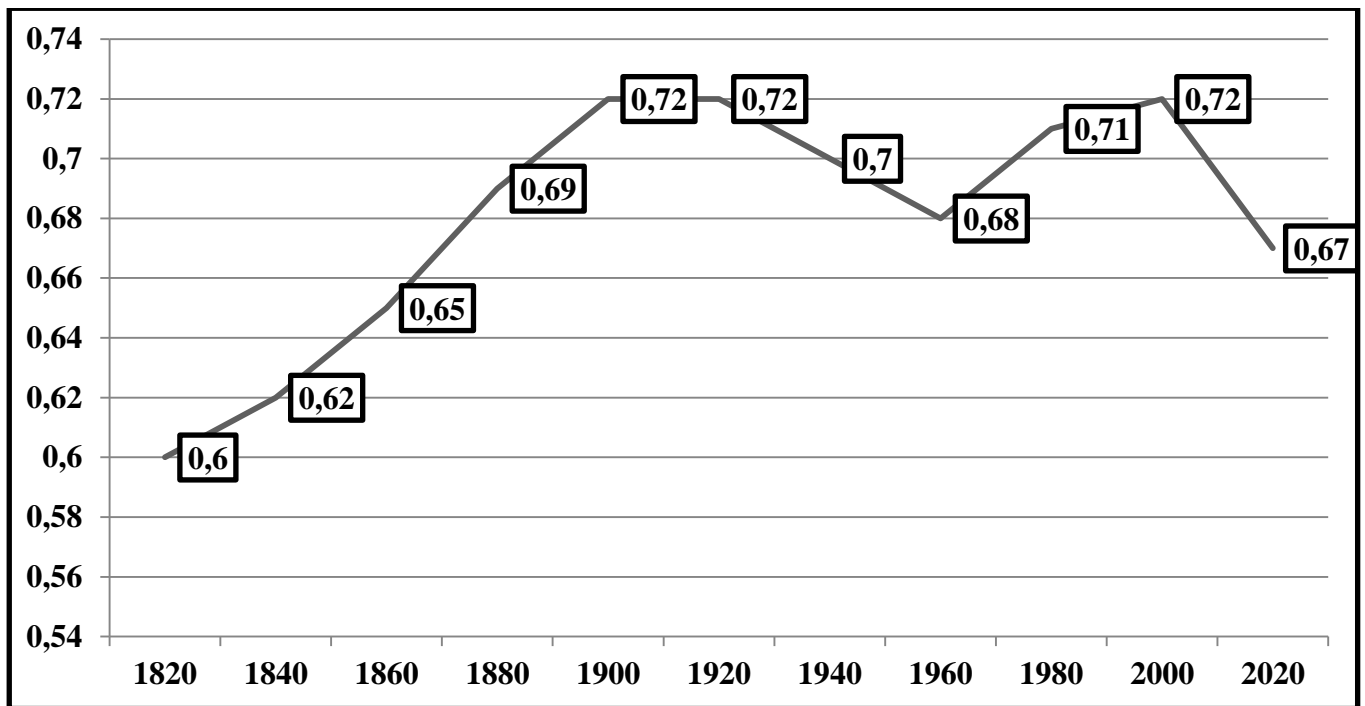

Рис. 2.6. Глобальна нерівність доходів населення:
індекс Джині в період 1820-2020рр.

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Фактично, глобальний GINI збільшився з 0,60 у 1820 до 0,72 у 1910 році, знову ж таки 0,72 у 2000 році та 0,67 у 2020 році. Варто зауважити, що пік глобальної нерівності був досягнутий у 2000 році за коефіцієнтом Джині, тоді як відповідно до співвідношення T10/B50 він був досягнутий у 1980 році (майже нарівні з 2000 року). Глобальний пік нерівності був досягнутий двічі, спочатку 1910 року, а потім у 1980-2000рр., і більша частина зниження рівня глобальної нерівності відбулася після фінансової кризи 2008 року. У всіх випадках глобальні показники вказують на дуже високий рівень нерівності у 2020 році (близькі до тих, що спостерігаються близько 1900-1910рр., і значно більше, ніж ті, що спостерігалися в 1820 році), (див. Рис. 2.6.).

Глобальна нерівність у доходах і багатстві між окремими людьми складається з двох компонентів: нерівності між країнами та регіонами (тобто різниці в середньому доході між, наприклад, індійцями та німцями) та нерівності всередині країн (тобто різниці в доходах між, наприклад тими ж, багатими та бідними німцями).

Нерівність усередині країн сьогодні досягла історичного максимуму, а нерівність між країнами залишається особливо високою, незважаючи на те, що країни, що розвиваються, дещо наздоганяють розвинені за останні чотири десятиліття.

Розподіл середніх доходів за регіонами світу, виражений у відсотках від загальносвітового середнього доходу в 16 700 євро на рік показано на рис. 2.7.:

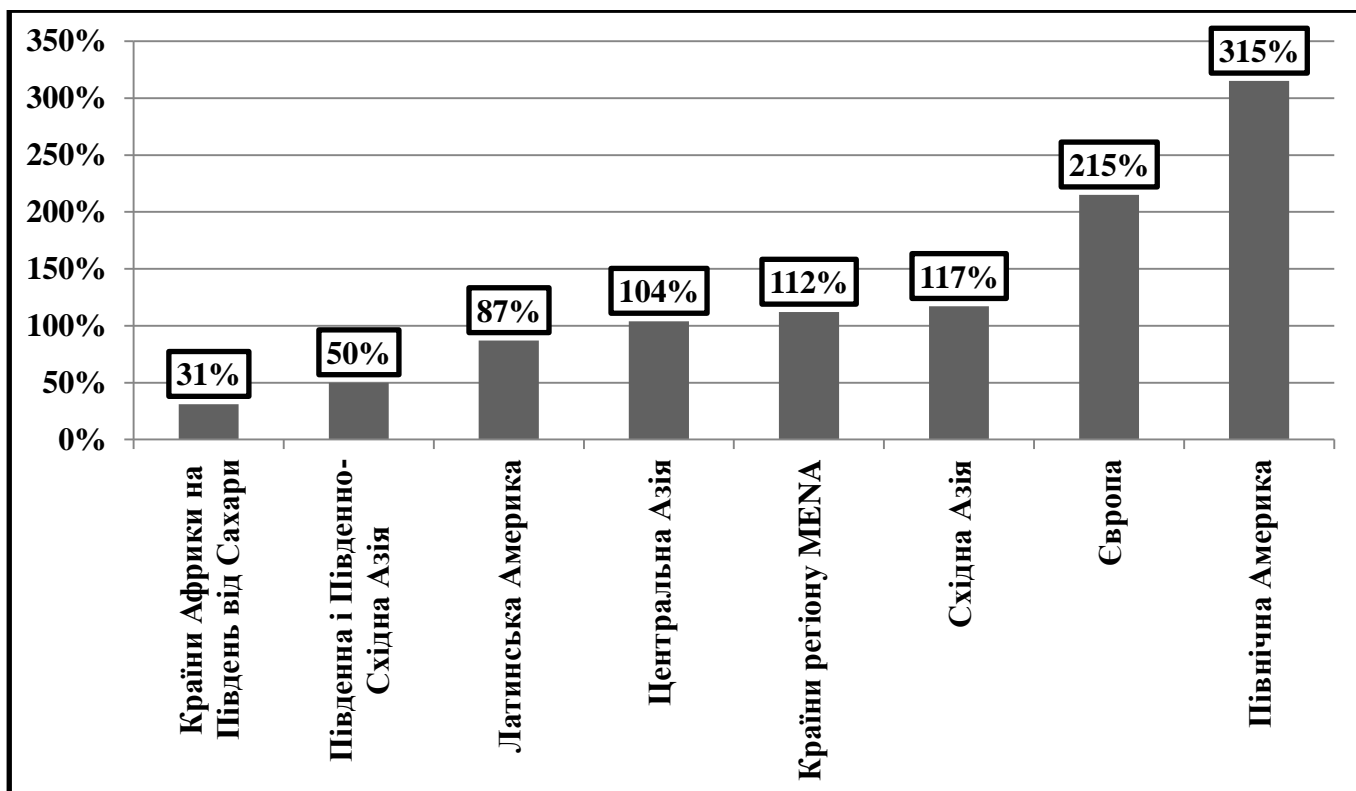

Рис. 2.7. Регіональний розподіл середніх доходів населення від загальносвітового середнього доходу в 16 700 євро на рік в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Зазначимо, що, якщо порівнювати дохід, отриманий за годину роботи, то розрив, що спостерігається між багатими та бідними країнами, був би ще більшим, оскільки жителі країн Африки на південь від Сахари та вихідці з Південно-Східної Азії проводять на роботі приблизно на 30% більше часу на рік, ніж європейці та жителі Північної Америки, а різниця в погодинному доході між європейцями та жителями Північної Америки буде на 30% нижчою, оскільки американці працюють довше [108]. Це перше застереження: доходи є потужним економічним показником

рівня життя, але повинні доповнюватися іншими показниками (час, проведений на роботі, якість державних послуг та інфраструктури, якість цивільних прав та прав людини, якість навколишнього середовища тощо), якщо вони мають бути хорошим відображенням нерівності в рівні життя між країнами.

Дослідження нерівності у багатстві між регіонами світу демонструє, що нерівність у багатстві між багатими та бідними регіонами більша, ніж нерівність у доходах. Частки багатства 10% найбагатших, 40% середніх і 50% найбідніших за регіонами представлені на рис. 2.8:

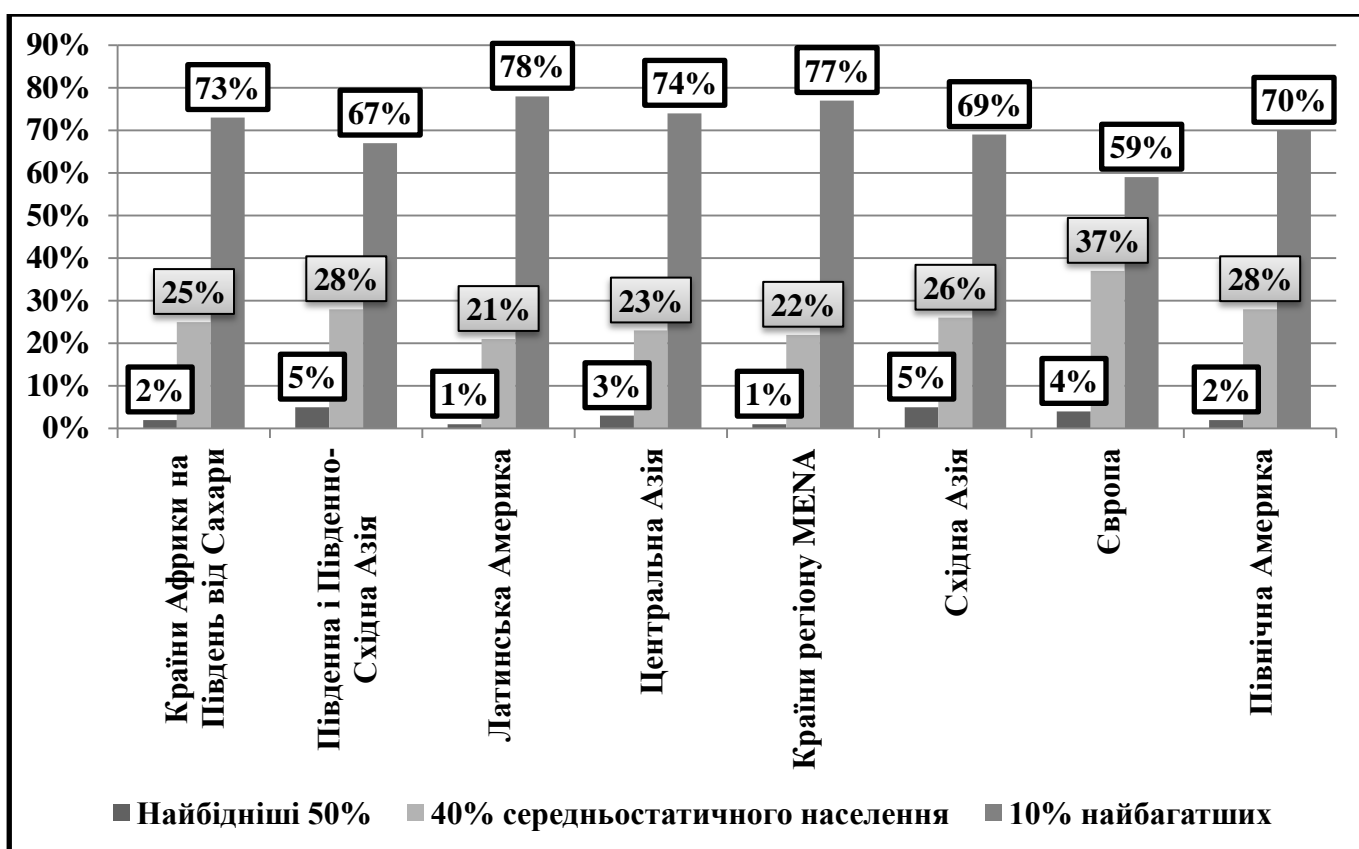

Рис. 2.8. Регіональна концентрація багатства населення світу за розподілом доходу в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Те, що більшість активів у всіх регіонах світу сконцентрована саме в руках 10% найбагатших людей показує стійкість надзвичайно ієрархічних систем приватної власності на всіх континентах, незалежно від політичних інститутів, які обрали суспільства, і незалежно від рівня їхнього економічного розвитку. Північна

Америка, найбагатший регіон світу, також є одним із найбільш нерівних у володінні багатством.

Проте, між регіонами є помітні відмінності. Зокрема, середня 40 % група володіє 20-30% в усіх регіонах, крім Європи, де її частка наближається до 40%. Цей європейський середній клас виник у 20 столітті та зберігся до сьогодні. Дивлячись на найбідніші 50% власників багатства, вражає те, що ця група майже не має багатства в усіх регіонах. Його частка в загальному багатстві коливається від 1% в Латинській Америці до 4-5% в Європі, Східній і Центральній Азії [108]. Тобто, половина населення в усіх суспільствах світу майже повністю позбавлена капіталу.

Навіть у країнах з розвинутою економікою будь-яке скромне багатство, яким вони володіють (наприклад, житло чи пенсійні фонди), майже повністю компенсується боргом. Крім того, ця ситуація викликає особливе занепокоєння щодо майбутніх рівнів нерівності доходів, оскільки нерівність у власності на активи має прямі наслідки для нерівності доходів через дохід від капіталу та непрямі наслідки через нерівне успадкування.

Щодо регіонального складу найбагатших 10% населення світу, то варто зазначити, що беззаперечно домінуюче становище займають вихідці із Європи і Північної Америки. Частка 10% власників найвищого доходу зі Східної Азії, а також Південної та Південно-Східної Азії поступово збільшувалася з 1950 року з прискоренням з 1980 року, але домінування Заходу серед 10% найбагатших у світі залишається вражаючим [108].

Також, відповідна ця ж загальна закономірність і для регіонального складу 1% найбагатших світових лідерів із двома цікавими застереженнями. По-перше, домінуюче становище Європи значною мірою впало після Першої світової війни (і ніколи не відновилося повністю), тому Північна Америка була беззаперечним лідером приблизно з 1930 року. Далі, варто зазначити, що 1 % найбагатших включає, в останні десятиліття, відносно велику частку людей з Близького Сходу, Латинської Америки та росії.

Щодо регіональної структури найбідніших 50% населення, відмічається зниження значення Східної Азії та зростання частки Південної та Південно-Східної Азії, і особливо Африки на південь від Сахари в останні десятиліття.

Варто зазначити, що нерівність всередині країн суттєво зросла. Розрив між середнім доходом 10% найбагатших і середнім доходом 50% найбідніших громадян усередині країн майже подвоївся: з 8,5-кратного до 15-кратного [99]. Таке різке зростання нерівності всередині країн показало, що незважаючи на економічний розвиток і сильне зростання в країнах, що розвиваються, нерівність у світі все ще залишається на дуже значному рівні. Це також означає, що рівень нерівності всередині країн зараз навіть вищий за високу нерівність, що спостерігається між країнами. Значення нерівності між країнами в спільній глобальній нерівності, виміряне за допомогою індексу Тейла, зросло в період між 1820 і 1980, а потім сильно зменшилося. Тобто, в 1820 році нерівність між країнами відповідала 11% глобальної нерівності; в 1980 нерівність між країнами відповідала 57% глобальної нерівності, У 2020 році нерівність між країнами відповідала приблизно третині глобальної економічної нерівності між окремими людьми [108]. Решта відповідає нерівності всередині країн.

Гендерна нерівність залишається найгострішою проблемою на глобальному рівні. Нерівність у доходах між чоловіками і жінками залишається особливо значною як усередині країн, так і на світовому рівні, не тільки через сильну нерівність в оплаті праці різниці, але також через нерівність у видах професійної діяльності. В 1990 році частка доходу жінок на загальних трудових доходах наближалася до 30 %, то сьогодні становить менше 35 % (див. Рис. 2.9.), тобто жінки отримують лише 35% глобальних трудових доходів, а чоловіки 65% [108].

Поточна гендерна нерівність у сфері заробітної плати залишається дуже високою: у гендерно-рівноправному світі жінки заробляли б 50 % усіх трудових доходів. Протягом 30 років на світовому рівні зміни відбуваються дуже повільно, при цьому динаміка в різних країнах різниться: у деяких із них відзначається певний прогрес, а в інших країнах частка жінок у трудових доходах зменшується (рис. 2.9.):

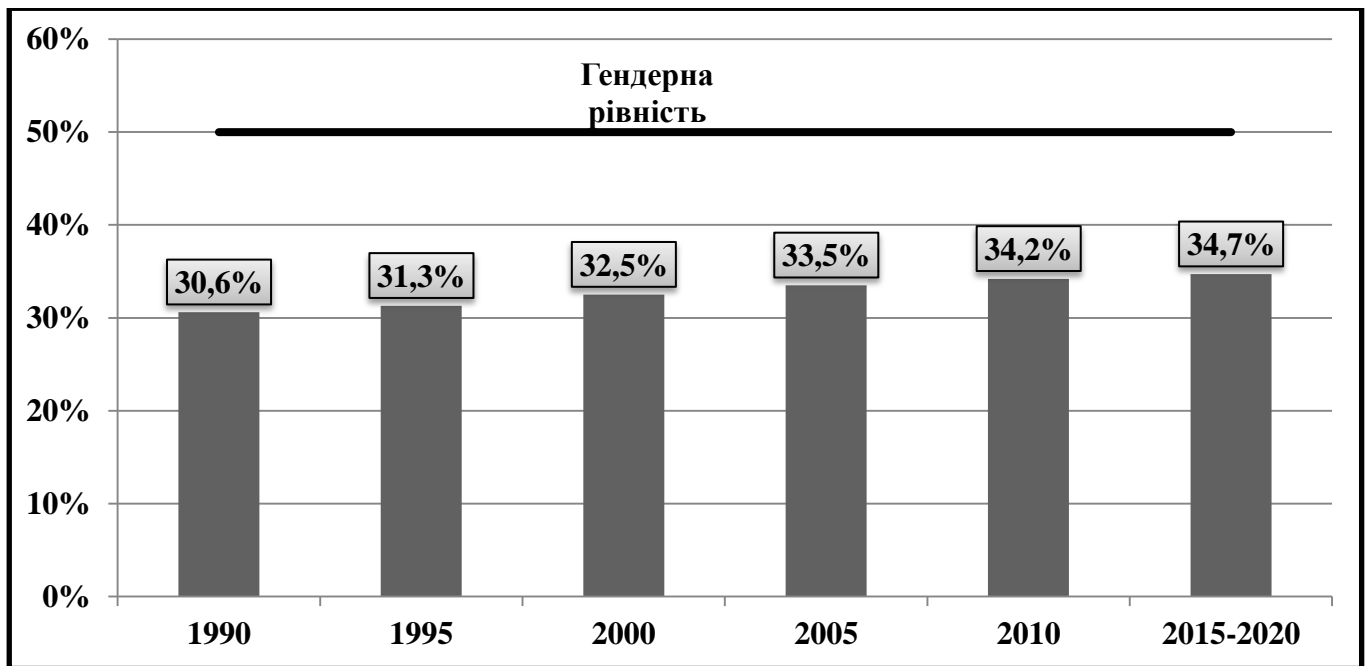

Рис. 2.9. Частка жінок в глобальних трудових доходах в 1990–2020рр., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Азія (за винятком Китаю), Близький Схід і Північна Африка, які характеризуються низькою часткою жінок у доходах, мають різні причини такого становища гендерної нерівності. В Азії співвідношення жіночої та чоловічої зайнятості вище, ніж у регіоні MENA, тоді як співвідношення заробітків жінок та чоловіків порівняно нижче. Іншими словами, жінки більше беруть участь у праці на ринку праці в Азії, ніж у регіоні MENA: коефіцієнт зайнятості в середньому в Азії становить майже 50% порівняно з 28% у MENA. Щодо інших регіонів, то країни Африки на південь від Сахари демонструють високий коефіцієнт зайнятості: він становить 86% у середньому. І тим не менш, коефіцієнт заробітку жінок набагато нижчий і становить 46% [99]. Жінки у цьому регіоні мають широкий доступ до оплачуваної роботи, але отримують набагато менше, ніж чоловіки.

Як і в регіоні Близького Сходу і Північної Африки, результати Латинської Америки відповідають відбору більш високооплачуваних посад для жінок на ринку праці: тут знову коефіцієнт зайнятості нижче, ніж коефіцієнт заробітку. Однак коефіцієнт зайнятості в Латинській Америці значно вищий, ніж у країнах MENA та демонструє зростання протягом 1990-2020рр. Це збільшення коефіцієнта зайнятості

може свідчити про зближення зі структурою ринку праці, аналогічною структурі ринку праці в Західній Європі та Північній Америці (рис. 2.10.):

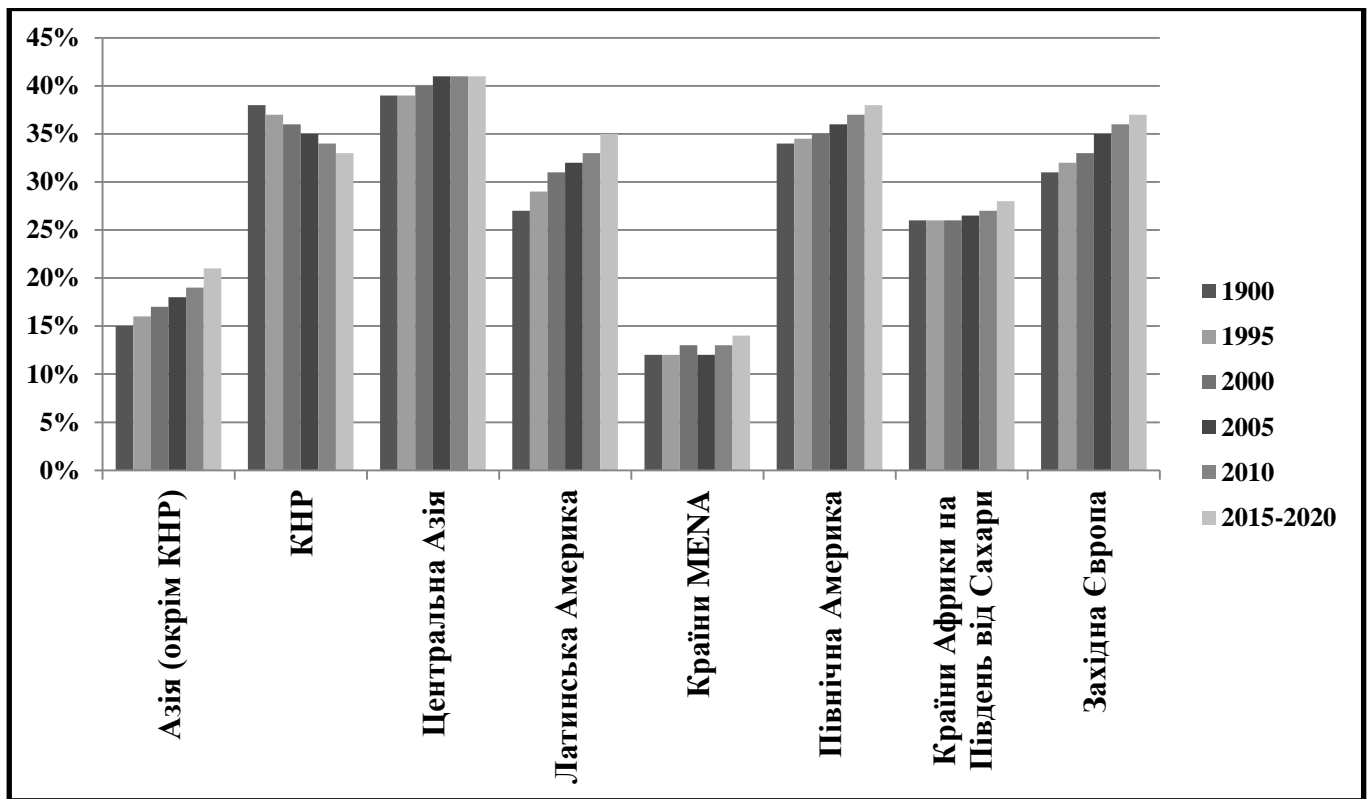

Рис. 2.10. Частка жінок у трудових доходах різних країнах світу, в період 1990–2020 рр., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Отже, проведене дослідження стану рівня соціально-економічної нерівності у світі показало, що відслідковується тенденція до концентрації капіталу, що означає накопичення багатства та активів у руках людей, які вже і так його мають. Ще одна тенденція – майже повна відсутність активів у половини населення світу і його зосередженість у 10% найбагатших. Також було виявлено, що серед найбідніших країн із найвищим рівнем соціально-економічної нерівності знаходяться країни регіону MENA, а Європа і Північна Америка – країни із найбільшою концентрацією багатства і найбагатших людей.

2.2. Вплив пандемії «COVID-19» на рівень соціально-економічної нерівномірності людського розвитку

Вплив глобальної пандемії коронавірусу (COVID-19) відчув весь світ, але не всі постраждали однаково. Пандемія призвела до найбільшої глобальної економічної кризи з часів Великої депресії: в 2020 році обсяг виробництва країн світу скоротився на 95% в порівнянні з 2019 роком [27].

За оцінками Світового банку (СБ), пандемія та спричинена нею глобальна рецесія призвела до крайньої бідності близько 100 мільйонів людей [71]. Загальна кількість людей, що живуть у крайній бідності у світі піднялася до 711 мільйонів у 2021 році порівняно з 655 мільйонами у 2019 році. Без цієї кризи кількість людей у крайній бідності у 2021 році становила б 613 мільйонів (рис. 2.11.):

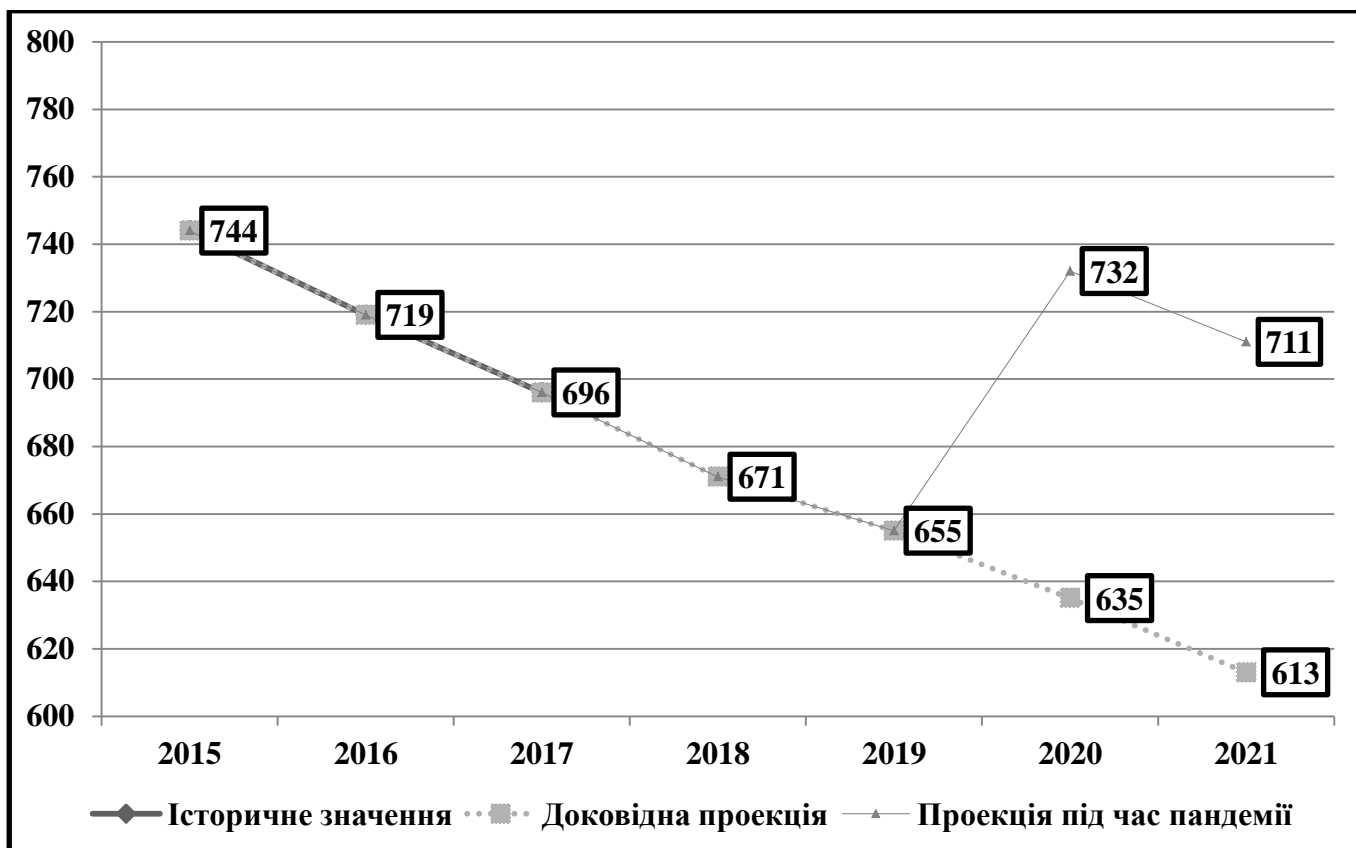

Рис. 2.11. Вплив пандемії COVID-19 на прогнози щодо зміни кількості людей, які живуть за межею бідності в пандемічний період, (млн. осіб).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового Банку (СБ).

Проте, незважаючи на збільшення кількості людей, що живуть у крайній бідності в глобальному вимірі, деяким країнам все-таки вдалось зменшити рівень бідності під час пандемії COVID-19. Наприклад, виплати домогосподарствам, допомоги по безробіттю та талони на харчування мали значний вплив на бідність у США. За даними Urban Institute, у 2020-2021 роках рівень бідності знизився на 45% порівняно з рівнем 2018 року (за цей період 20 мільйонів людей уникли абсолютної бідності в США) [89]. Це показує, що політика, пов'язана з COVID-19, мала вирішальне значення для протидії зростанню нерівності.

У Європі дослідження з використанням мікромодельовання та опитування свідчать про подібні результати, тобто без політичних реакцій відбулося б значне зростання нерівності доходів, але державна підтримка (часткова гарантія безробіття, виняткова допомога тощо) пом'якшила цей вплив, а іноді й зменшила нерівність у доходах. Тим не менш, дані про заощадження домогосподарств демонструють значну нерівність у здатності накопичувати багатство під час пандемії. Групи з високим доходом змогли заощадити значно більше, ніж інші групи. У Франції Bounie et al виявили, що сукупні заощадження значно зросли у 2020 році через карантин. Групи з найвищим статком складають основну частину цього збільшення заощаджень і змогли скоротити свої борги протягом 2020 року, тоді як 10-20% найбільш бідного населення фактично збільшили свій рівень заборгованості [101].

У країнах, що розвиваються, де системи соціального забезпечення менш розвинені, вплив пандемії на групи з низькими доходами був більш серйозним.

Розглядаючи нерівність серед усього населення, Міжнародний валютний фонд також підрахував, що в 2020 році нерівність у доходах зросла на ринках, що розвиваються, і в країнах з низьким рівнем доходу внаслідок кризи COVID-19 [64]. Вона може зрости до рівня 2008 року, скасовуючи всі досягнення з того часу.

Пандемія COVID-19 ставить під загрозу прогрес, досягнутий у зменшенні глобальної нерівності доходів за останні два десятиліття. На відміну від глобальної фінансової кризи 2008-2010рр., глибока рецесія, спричинена пандемією, і відставання економічного відновлення в країнах з економікою, що розвиваються від розвинених країн збільшили нерівність у доходах між країнами. За деякими

показниками - індексів Джині та Тейла, заснованих на реальному ВВП на душу населення - нерівність між країнами повернулася до рівнів початку 2010-х років [71] (рис. 2.12.):

Рис. 2.12. Зміна рівнів глобальної нерівності доходів між країнами: індекс Джині та індекс Тейла в 2008-2010рр. та 2019-2021рр.

Примітка. Побудовано автором за даними Світового Банку (СБ).

За оцінками, пандемія збільшила нерівність у доходах у країнах з ринком, що формується і з ринком, що розвивається, хоча у середньому масштаби цього збільшення були невеликими. Експерти вказують, що середнє значення Індекса Джині для групи країн з ринком, що формується і розвивається, збільшилася в 2020р. на 0,3 пункту, що зупинило процес зниження нерівності доходів, що спостерігається в країнах, що розвиваються з 2000-х років [71]. Зростання нерівності всередині країни відображало серйозні втрати робочих місць та доходів серед низькокваліфікованих працівників, домогосподарств з низьким доходом, фрілансерів та жінок.

Зростання нерівності всередині країни, спричинене пандемією, може укорінитися, оскільки збої в освіті, спричинені пандемією, та непропорційні

несприятливі наслідки для домогосподарств з низькими доходами можуть погіршити мобільність між поколіннями. Висока інфляція та зростаючий рівень державного боргу можуть обмежити здатність країн підтримувати вразливі групи та сприяти відновленню та сталому зростанню.

Дослідження свідчать про те, що ранні фази пандемії (карантин) мали більший вплив на вразливих осіб, у тому числі із низькими доходами та нижчим рівнем освіти, меншин і жінок. Також дослідження підтверджують припущення про те, що пандемія призвела до втрати трудових доходів домогосподарств, як офіційних, так і неофіційних, зменшення грошових переказів та інфляції, спричиненої підвищенням цін на продукти харчування, з побічними ефектами через зростання у домогосподарств рівня заборгованості, непосильна плата за медичні послуги з власної кишені та обмежений доступ до державного медичного обслуговування та освіти [64]. Іншими словами, криза непропорційно сильно вдарила по малозабезпеченим домогосподарствам.

Тобто, пандемія коронавірусу внесла і свої корективи у проблему глобальної нерівності. Одні країни, наприклад, Китай постраждали від неї слабше, інші – сильніше, тому й ступінь її впливу на економіку та зростання соціального розшарування різний.

Так, за підсумками 2021 року загальний обсяг світового доходу становив 86 трлн євро, тоді як загальний обсяг світового багатства виявився у 6 разів більшим - 510 трлн євро. Таким чином, кожен дорослий у світі повинен заробляти 16,7 тис. євро на рік і мати статки в 198 тис. євро.

Насправді ж, найбідніша частка населення заробляє, в середньому, 2,3 тис. євро на людину на рік, 40% населення отримує по 16,5 тис. євро на рік і має стан 41 тис. євро на людину. При цьому 10% багатих людей заробляють, у середньому, 87,2 тис. євро на рік і мають багатство в 550,9 тис. євро на людину. Це 76% загальносвітового обсягу статків [71].

Якщо говорити про держави, то найбіднішими виявились країни Африки з 30% від середньосвітового доходу, а також Південна та Південно-Східна Азія – 50%. Доходи населення в Латинській Америці та Центральній Азії близькі до

середньосвітового рівня. Найбагатші – країни Європи, де прибутки вдвоє вищі та Північна Америка – там цей показник у троє більший, ніж у середньому у світі.

На рисунку 2.13. показано обсяг статку домогосподарств, яким володіють 10% найбільших власників капіталу в світі. 10% найвищих володіють разом 285 трлн євро (76% світової суми) [108]. Тобто, рівень концентрації багатства є особливо екстремальним: половина населення світу майже повністю позбавлена багатства, тоді як 10% найбільших володіють майже трьома чвертями його.

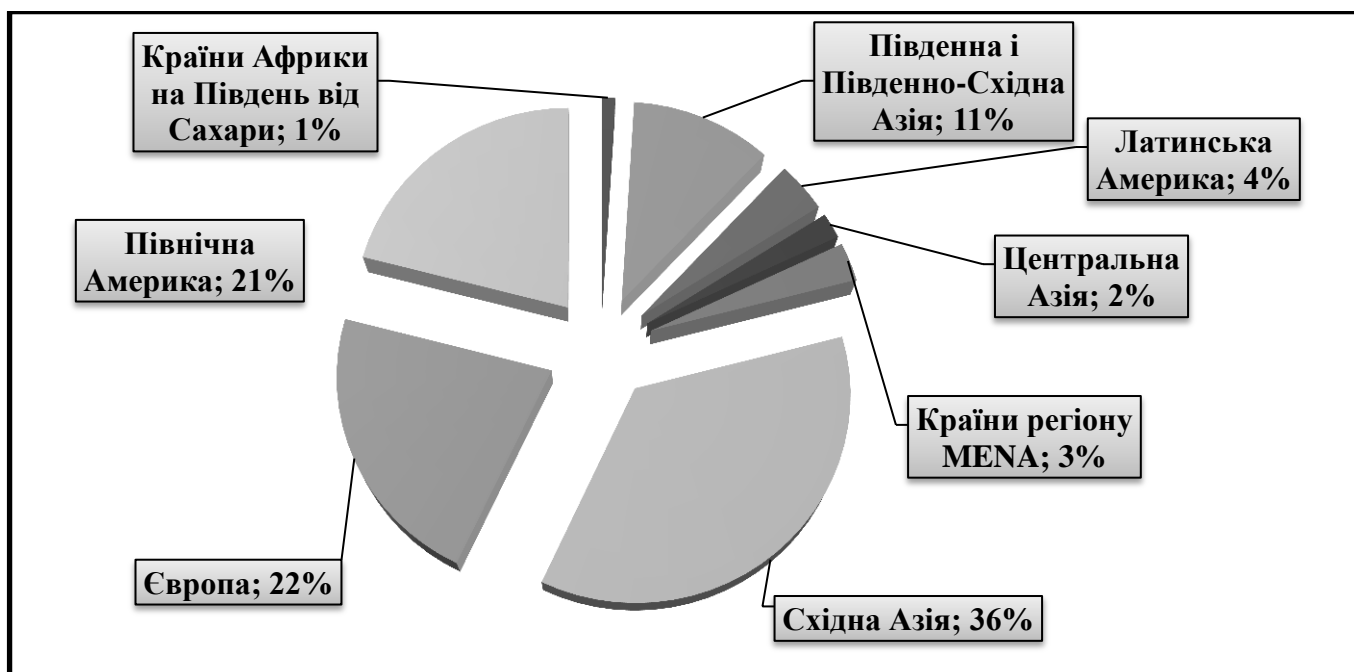

Рис. 2.13. Регіональна структура найбагатших 10% населення в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Проте ще занадто рано для систематичного розуміння впливу кризи на нерівність доходів і багатства в країнах світу через відсутність даних у реальному часі про розподіл зростання в усіх країнах. Але деякі джерела даних допомагають зрозуміти взаємозв'язок між кризою COVID-19 та нерівністю всередині країн. Зі звітів про багатство мільярдерів (які вже публікуються різними виданнями) можна побачити, наприклад, що розрив між самою верхньою частиною розподілу багатства та рештою населення різко збільшився під час цієї пандемії. У період з 2019 по 2021 рік статок 0,001% найбагатших осіб зріс на 14%, тоді як середній глобальний статок,

за оцінками, зріс лише на 1%. У верхній частині рейтингу між 2019 і 2021 роками статки мільярдерів у всьому світі зросли більш ніж на 50%. У 2021 році 0,001% найбагатших (51700 дорослих) володіють 6,4% світового багатства. Найбідніша половина населення (2,6 млрд. дорослих) володіє лише 2% цього [75], (рис. 2.14.):

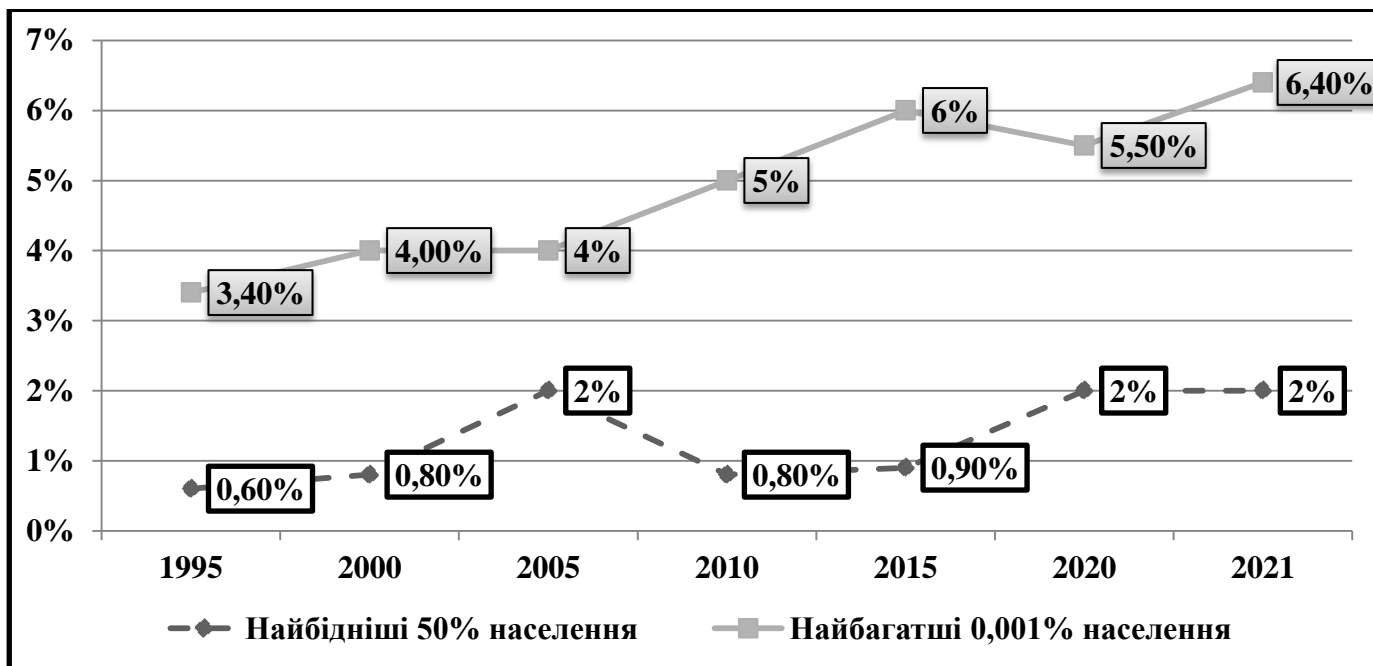

Рис. 2.14. Динаміка зміни частки статків найзаможніших 0,001% населення і 50% найбідніших в період 1995-2021рр., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними World inequality report 2022.

Отже, в той час, як звичайні люди у всьому світі страждають від проблем зі здоров'ям та економічних наслідків пандемії, мільярдери розширювали свої статки.

Згідно з аналізом Інституту політичних досліджень Форбса, комбіноване багатство всіх мільярдерів США збільшилося на 2,071 трлн дол. США (70,3 %), з 18 березня 2020 року по жовтень 2021 року, з приблизно 2,947 трлн дол. США до 5,019 трлн дол. США [75] (див. Рис. 2.15.).

З більш ніж 700 мільярдерів найбагатші п'ять (Джефф Безос, Білл Гейтс, Марк Цукерберг, Ларрі Пейдж та Ілон Маск) спостерігали 123 відсотки збільшення свого об'єднаного багатства в цей період з 349 млрд дол. США до 779 млрд дол. США [88].

Наприклад, власник компанії Amazon Джефф Безос вирушив у туристичний космічний політ зі своїми друзями. Пряма цитата з його промови про цю подію звучить як: «Я хочу подякувати кожному співробітнику та клієнту Amazon, тому що ви, хлопці, заплатили за все це» [92].

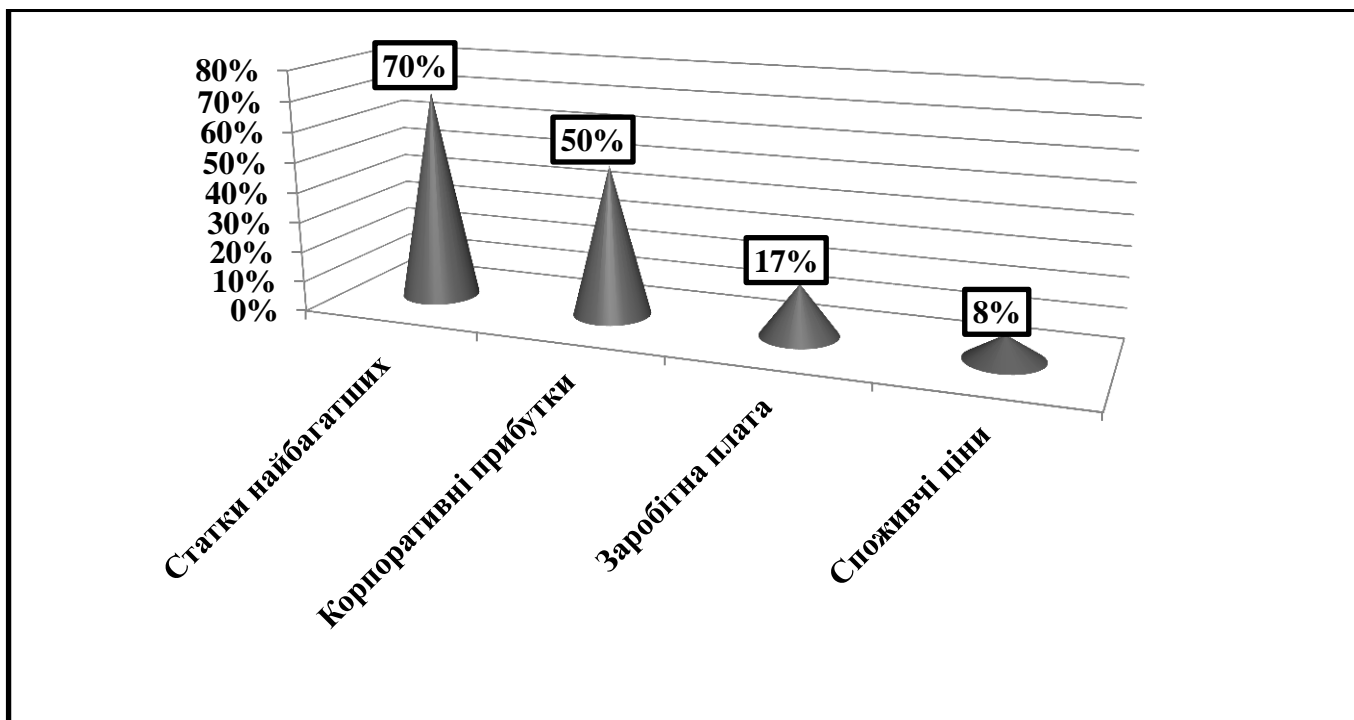

Рис. 2.15. Частка зростання багатства мільярдерів США, прибутку корпорацій, заробітної плати та споживчих цін під час пандемії станом на кінець 2021 року, (%). Примітка. Побудовано автором за даними Oxfam.

Стан Безоса, як і багатьох інших мільярдерів, стрімко зріс під час пандемії. За два роки з початку поширення вірусу надбагаті люди світу отримали приріст капіталу більше, ніж за попередні чотирнадцять років. 10 найбагатших чоловіків подвоїли свої капітали, тоді як дохід 99% людей на планеті за часів пандемії зменшився. На даний момент 252 чоловіки у світі мають більший фінансовий капітал, ніж загальний фінансовий капітал одного мільярда жінок Африки, Латинської Америки та Карибського басейну. А 10 найбагатших людей світу мають більший статок, ніж 3,1 мільярда бідного населення земної кулі [108].

За час пандемії уряди країн виділили 16 трлн дол. США на потреби світової економіки. Оскільки це призвело до зростання цін на акції корпорацій, то статки мільярдерів збільшилися на 5 трлн дол. США починаючи з березня 2021 року [42].

Прикладом стрімкого збагачення за час пандемії можна назвати індійського мільярдера Гаутама Адані, стан якого збільшився у вісім разів. Він отримав величезний прибуток від продажів викопного палива. Як повідомляється в Financial Times, Адані скористався державними зв'язками та став найбільшим виробником теплової енергії, що ґрунтується на видобутку вугілля. Він контролює ринок передачі електроенергії та газорозподілу, а тепер він також приватизував аеропорти, які ще нещодавно вважалися громадським надбанням [89].

Крім зростання статків мільярдерів, які були такими на момент початку пандемії, варто відзначити появу нових надбагатих людей у світі. Виділяються у тому числі так звані «вакцинні мільярдери». Йдеться про власників корпорацій, задіяних у створенні та розповсюдженні вакцин від COVID-19. Наприклад, про генерального директора Moderna Стефана Банселя, а також Угура Шахіна і Озлема Тюреджи, генерального директора і головного медичного директора корпорації BioNTech. BioNTech уклала партнерську угоду з Pfizer і досягла рекордних фінансових результатів.

Всі ці люди отримали величезний прибуток у результаті продажу вакцин у різні держави, де уряди закуповували їх на гроші платників податків. Дохід корпорацій на даний момент складає 1000 дол США за секунду. Але насправді, за даними Oxfam, у країнах із низьким рівнем доходу лише 1% населення має доступ до вакцинування [86].

При цьому найбагатші люди планети практикують регулярне відхилення від податкових виплат. В результаті держави по всьому світу недораховуються приблизно 200 млрд дол. США на рік, які мали б виплачуватись мільярдерами [108]. У цьому аспекті також відбувається величезне розшарування між надбагатими людьми планети та людьми, які живуть за межею бідності. Люди з невеликим доходом сплачують податки навіть у ситуаціях, коли це для них серйозний тягар. А люди з гігантськими прибутками мають змогу ухилятися від сплати податків.

Отже, пандемія COVID-19 посилила глобальну соціально-економічну нерівність, частково повернувши назад спад, який спостерігався за попередні два десятиліття. Особливо збільшення нерівності відчули країни з ринком, що формується, і країни, що розвиваються. Причинами таких явищ стали спричинені пандемією рецесія, економічний спад і їх наслідки, серед яких втрату роботи та доходу, відсутність доступу до якісної медицини, зростаюча інфляція, а також збої в освіті, пов'язані з пандемією. Ще одна помітна тенденція – збільшення кількості заможних людей і збільшення їх статків на фоні зменшення статків біднішої половини населення, тобто – концентрація капіталу.

2.3. Технології «Індустрії 4.0» як ключ до вирішення глобальної проблеми бідності та економічної нерівності

Останнім часом дуже популярною є думка, що саме технології є однією із причин зростання нерівності у світі. Дійсно, таке твердження не є безпідставним: автоматизація та штучний інтелект призвели до значних втрат робочих місць, зменшили переговорну силу для працівників і посилили дискримінацію, і таким чином це все призвело до збільшення рівня соціально-економічної нерівності як між країнами, так і всередині країн.

Абсолютно всі передові технології, які існують сьогодні (штучний інтелект, Інтернет речей, розумні будинки, розумні міста, технології великих даних тощо), базуються на величезних обсягах даних у реальному часі, які критично залежать від високошвидкісного (широкосмугового) Інтернету. Існуюча відсутність широкосмугового зв'язку в багатьох країнах означає, що поглинання, впровадження та розвиток штучного інтелекту та інших технологій залишатимуться нерівномірними.

У 2021 році 90 % людей, які живуть у розвинених країнах, користувалися Інтернетом, порівняно з 57 % людей, які живуть в країнах, що розвиваються.

Глобальний рівень онлайн-доступу становив 63 %. У найменш розвинених країнах у 2021 році приблизно 27 % населення мали доступ до Інтернету [65], (рис. 2.16.):

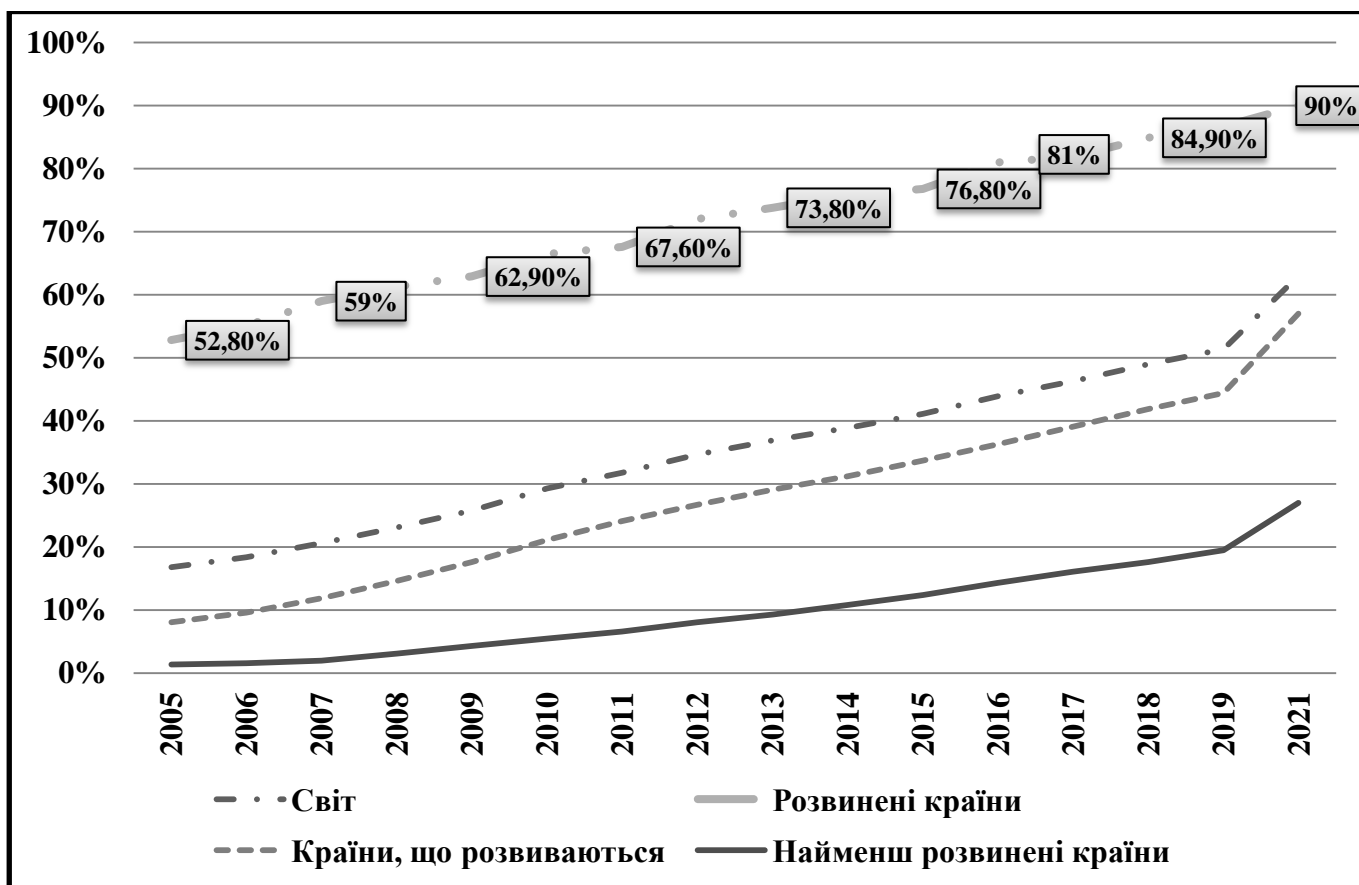

Рис. 2.16. Доступ до мережі Інтернет в країнах світу в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними International Telecommunication Union (ITU).

В країнах, що розвиваються і в найменш розвинених країнах все ще малий відсоток населення має доступ до мережі Інтернет, але саме його використання могло б полегшити життя, підвищити рівень економічного розвитку, зменшити бідність і соціально-економічну нерівність. Серед переваг використання мережі Інтернет в країнах, що розвиваються можна виділити:

1. Доступ до світової фінансової і кредитної системи. Через доступ до Інтернету люди в країнах, що розвиваються, можуть отримати доступ до більшої частини сучасної економіки. Завдяки підключенню до Інтернету ті, хто живе у віддалених районах, тепер можуть легко брати мікропозики, брати участь в електронному банкінгу тощо. Сьогодні існує понад 3098 мікрофінансових

організацій, які охопили понад 211 мільйонів клієнтів у країнах, що розвиваються, у всьому світі [100]. За допомогою таких економічних інструментів люди, які живуть у крайній бідності, можуть покращити якість свого життя.

2. Доступ до інформаційних ресурсів і онлайн-освіти. У малонаселених районах мобільні електронні пристрої, такі як планшети, використовуються для надання уроків дітям. Також для населення стають доступними різні освітні програми, курси, платформи тощо. Також люди таким чином отримують доступ до інформації про події в світі і новини.

3. Підвищення ефективності вирощування сільськогосподарських культур: через системи IoT (Інтернет речей) фермери в країнах, що розвиваються, можуть легко отримати доступ до інформації про важливі змінні, такі як вологість, температура та рельєф місцевості за допомогою різноманітних датчиків. Точне землеробство в країнах третього світу також призвело до розробки унікальних систем страхування. Наприклад, за допомогою Kilimo Salama фермери у Східній Африці тепер можуть придбати страховку, яка автоматично здійснює мобільні платежі для них, якщо їхні місцеві метеостанції фіксують екстремальні погодні явища, такі як посуха чи повінь. Сьогодні понад 150000 фермерів беруть участь у цій програмі [93].

Таким чином, Інтернет сьогодні є однією із основних технологій, яку розвивають і в яку вкладають інвестиції розвинуті країни. Але поруч з ним є ще багато технологій і інновацій, які входять до статті витрат «НДДКР». І можна побачити прямий зв'язок між тим, скільки країна витрачає на дослідження та розробки (див. Рис. 2.17.) і тим, який у неї економічний розвиток: зазвичай найрозвинутіші країни є лідерами в цьому списку. В топі немає країн Африки, які (як було зазначено в першому підпункті) є найбіднішим регіоном світу, і з якими прослідковується на глобальному рівні найбільший розрив між багатими і бідними.

Проте, насправді, технології самі по собі не є причиною до збільшення соціально-економічного розшарування і збільшення розриву між багатими і бідними, причиною є саме брак технологій і інновацій в тій чи іншій країні.

За даними World Development Indicators (WDI), у 2020 році світовий експорт високотехнологічної продукції склав більше 3,3 трлн дол. США, а 55% від цієї суми припадає на п'ять країн. Китай був найбільшим світовим експортером високотехнологічних товарів, за ним йдуть Європейський Союз (316,1 млрд дол. США), США (207,4 млрд дол. США) і Республіка Корея (137,8 млрд дол. США) [71]. Список країн-лідерів за кількістю патентних заявок загалом буде схожим (рис. 2.17.):

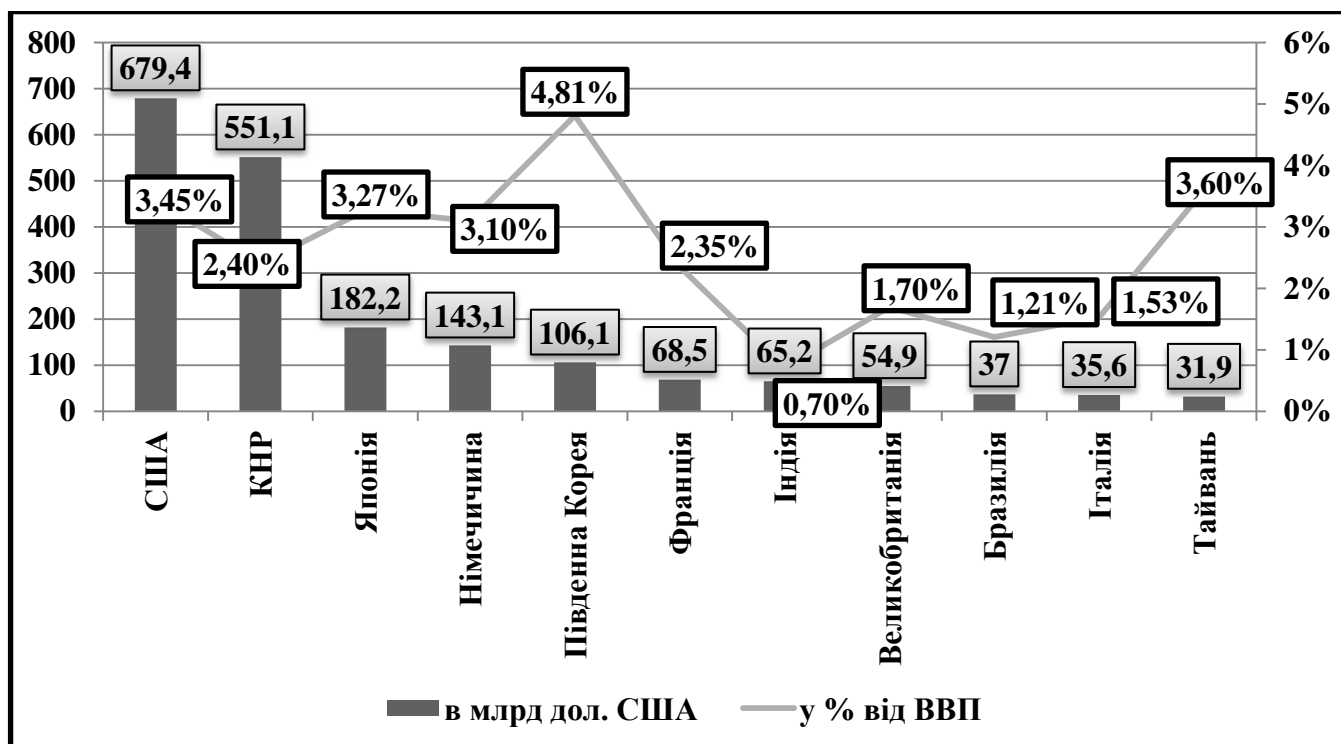

Рис. 2.17. Країни-лідери за витратами на НДДКР у 2021 році, (млрд. дол. США; %). Примітка. Побудовано автором за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), у 2021 році найбільше патентів подали (у порядку зменшення) громадяни Китаю, США, Японії, Республіки Корея, Німеччини, Індії, Франції, Великобританії та Ірану. І хоча в рейтинги технологічних лідерів час від часу пробиваються країни, що розвиваються, в цілому інноваційна нерівність на планеті зберігається, а вона в свою чергу робить вклад в соціально-економічну нерівність [70] (див. Рис. 2.18.).

Одним із шляхів вирішення такої нерівності є – перерозподіл технологічних інновацій між країнами, їх поділ і передача у вигляді прав власності, патентів, промислових зразків, або ж вже готових технологій тощо.

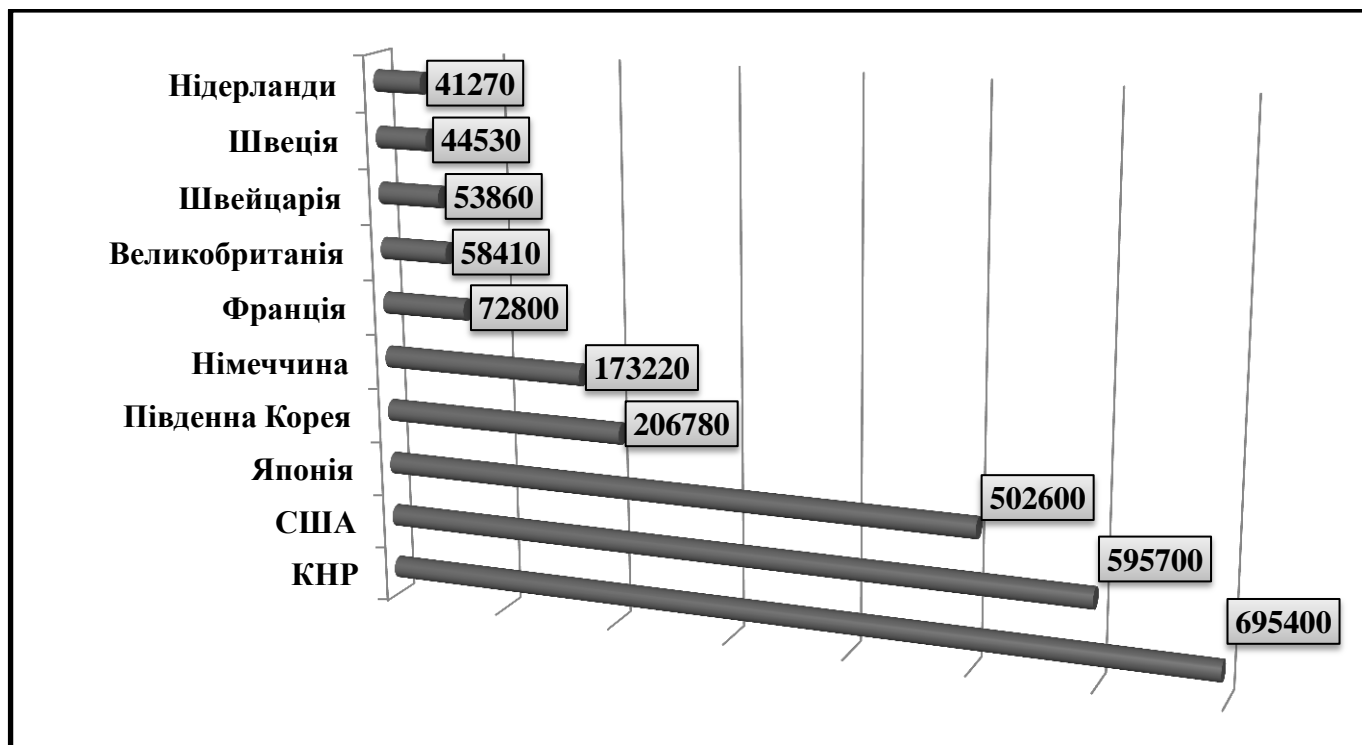

Рис. 2.18. Країни-лідери за кількістю поданих патентних заявок в 2021 році, (одиниць).

Примітка. Побудовано автором за даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Гарним прикладом досвіду в перерозподілі технологічних переваг є корпорація Toshiba, яка бере активну участь у модернізації інфраструктури країн, що розвиваються, щоб вирішити цю проблему, поставляючи нове обладнання та технології в Азію та Африку.

Приклад Японії у цьому контексті дуже показовий. Як не дивно, з 1971 по 2000 рік Японія була чистим нетто-імпортером об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ), тобто переважно «споживала» зарубіжні технології, переважно американські. Тільки на початку XXI століття експорт ОІВ у Японії перевищив імпорт на 8 млрд дол. США. Усі попередні роки Японія поєднувала ввезення технологій з інвестиціями у людський капітал, технологічну базу та інфраструктуру. Тепер

країна сама стала експортером технологій, причому значною мірою трансфер іде до країн, які не входять до ОЕСР. І йдеться не лише про передачу об'єктів інтелектуальної власності, а й про прямі інвестиції у виробництво, енергетику, транспорт, зв'язок та інші сфери економіки країн, що розвиваються. Сприяють цьому японські громадські та державні структури, такі як Організація з розвитку нових енергетичних та промислових технологій (Nedo Energy and Industrial Technology Development Organization, NEDO) або Японське агентство з міжнародного співробітництва (Japan International Cooperation Agency, JICA). У їхніх проектах бере участь і Toshiba [104].

Від Тихоокеанського «вогняного» вулканічного кільця, що проходить через Японію та Індонезію, переважно одні неприємності. У цій зоні високої сейсмічної та вулканічної активності вздовж берегів Тихого океану відбуваються найсильніші землетруси та виверження вулканів. Але немає лиха без добра: саме тут прихований потенціал розвитку геотермальної енергетики. Тому і в Японії, і в Індонезії багато ентузіастів цього джерела енергії, що відновлюється.

Зокрема, в Японії, згідно з 5-м Стратегічним енергетичним планом, прийнятим японським урядом у липні 2018 року, передбачається перевести енергетику країни переважно на відновлювані джерела енергії до 2030 року. На той час сума встановлених геотермальних потужностей країни має досягти 1,6 тис. МВт.

У індонезійців план ще амбітніший: за підрахунками місцевих учених, потенціал геотермальної енергетики країни оцінюється в 28,9 тис. МВт. При цьому зараз Індонезія може отримувати з геотермальних джерел лише 1,5 тис. МВт енергії, але до 2025 року там планують збільшити сумарну потужність ГеоТЕС до 9,5 тис. МВт [73].

Однак проблема геотермальних електростанцій у їхньому коефіцієнті технічного використання: ставлення реального часу штатної роботи ГеоТЕС до очікуваного часу в ідеальних умовах (при 100-відсотковому завантаженні і без простоїв) невелике. Зазвичай воно становить близько 60% через незаплановані зупинки, пов'язані зі зносом обладнання та ремонтом. Зокрема, на лопатях турбін

накопичується бруд та відкладення, що піднімається разом із геотермальною парою, що провокує поломки.

Щоб подолати цю та інші проблеми, компанія Toshiba Energy Systems & Solutions (Toshiba ESS) при фінансуванні NEDO впроваджує на геотермальній електростанції на острові Ява технології інтернету речей (IoT) та штучного інтелекту (AI). Використовуючи велику кількість датчиків та AI-інструменти, автоматизована система моніторингу в реальному часі аналізуватиме роботу електростанції, а потім формуватиме прогноз про можливі поломки в турбінному устаткуванні для інженерів Toshiba ESS, що працюють на об'єкті, та штаб-квартири держкомпанії PT Geo Dira Energi (GDE), що володіє станцією. Фахівці Toshiba поставили за мету зниження кількості аварійних ситуацій на геотермальній електростанції на 20%, що у свою чергу дозволить запобігти відключенню енергії та знизить собівартість вироблення енергії, підвищуючи коефіцієнт використання [104].

Ще одна країна, яка отримали технологічну допомогу від Toshiba – М'янма. За даними Міжнародного енергетичного агентства, 41% населення цієї країни (22 млн осіб) не мають доступу до електрики, а 90% місцевих підприємств страждають від вимкнення енергії.

Основні причини - зростання споживання і слабка енергетична система країни. На 60% мешканці М'янми покладаються на гідроелектростанції. Як правило, вони дуже далеко від споживачів, і навіть погана погода може стати причиною масштабних блекаутів. Наприклад, ГЕС у Седав'ї знаходиться за 100 км від Мандалаю - другого за величиною міста в М'янмі з населенням понад 1 млн осіб. При цьому станція забезпечує електрикою місто на 10-15 %, а побудовано її було 1989 року і відтоді жодного разу не ремонтувалося.

Сьогодні триває реконструкція електростанції. Її веде Міністерство енергетики М'янми в рамках Проекту з реабілітації гідроелектростанцій (Hydropower Plants Rehabilitation Project), який реалізує уряд Японії через Японське управління міжнародного співробітництва як частину Офіційної допомоги з метою розвитку (ODA). Буде відремонтовано основне обладнання гідроелектростанції.

Гідротурбіни та систему управління поставить Toshiba Energy Systems & Solutions, генератори – корпорація Meidensha, обладнання для ремонту гідравлічних воріт – Hitachi Zosen, а генеральним підрядником виступить Toyota Tsusho.

До речі, Toshiba за роки діяльності поставила до різних країн світу понад 2,3 тис. турбін для гідроелектростанцій, а загальна встановлена потужність турбін, експортованих компанією до країн Азії, становить 61 ГВт [105].

Ірак – також у списку країн, що отримав технології від корпорації. Енергосистема Іраку сильно постраждала від воєн. Енергії не вистачає на всю країну: у травні 2018 року деякі райони Багдада отримували електрику лише три години на день, що навіть призводило до масових антиурядових протестів.

Підвищити стійкість енергосистеми Іраку допомогло нове обладнання, яке поставили у країну Toshiba Energy Systems & Solutions разом із Toyota Tsusho. Контракт передбачав встановлення комплектних розподільчих пристроїв з елегазовою ізоляцією для стаціонарних електропідстанцій у провінції Бабіль у центральному Іраку — з їх допомогою здійснюється прийом, розподіл та передача енергії в мережах змінного струму [73].

Проте, окрім експорту технологій, є ще багато можливостей їх використання для покращення ситуації з рівнем соціально-економічної нерівності. Тут для прикладу можна взяти Китай і його вдалі спроби урівноваження можливостей різних груп населення.

Першим успішним проектом стало просування мікро- та малих підприємств через електронну комерцію. Китайська платформа Taobao.com, що входить до складу Alibaba Group, є найбільшим за обсягом онлайн-ринком серед країн з економікою, що розвивається. Це дозволяє виробникам чаю, меблів, виробникам валіз та іншим дрібним виробникам і торговцям, у тому числі з віддалених сіл, легко та дешево знаходити клієнтів у Шанхаї та Пекіні (і навіть за кордоном). Раніше ці підприємці не могли продавати напряму в достатньо великих обсягах через високі посередницькі комісії.

По-друге – задоволення фінансових потреб мікро- та малого бізнесу за допомогою фінансових технологій. Ant Financial, яка частково належить Alibaba

Group, генерує кредитні оцінки, використовуючи дані про рух грошових коштів, онлайн-відгуки клієнтів та інші цифрові показники. Потім він використовує ці бали для надання беззаставних позик мільйонам мікро- та малих підприємств у Китаї, які раніше не могли отримати традиційну банківську позику.

По-третє, цифрові технології в Китаї зменшили дисбаланс в освітніх ресурсах між бідними та багатими регіонами. Багато сільських шкіл у країнах, що розвиваються, не можуть дозволити собі найняти висококваліфікованих вчителів або забезпечити ефективну, сучасну підготовку вчителів. YouChange Foundation, некомерційна організація, заснована Тан Міном, колишнім чиновником Азіатського банку розвитку, змінила це. Тан переконав найкращі школи в Пекіні та інших великих містах Китаю встановити відеокамери у своїх класах і дозволити школам у бідних і віддалених сільських районах підключатись до конференції онлайн. За допомогою такого механізму сільські вчителі спостерігають за тим, як викладають певні уроки у найкращих національних школах, і які типи вправ розробляють і проводять вчителі. Потім вони адаптують і застосовують ці поради у своїх класах. Також є варіант, коли учні сільських шкіл спостерігають за уроками у режимі реального часу. Таким чином навчальна програма YouChange допомогла зменшити розрив в освіті між деякими бідними сільськими регіонами Китаю та набагато багатшими міськими районами [56].

І, нарешті, використання цифрових технологій в сільському господарстві, підвищення продуктивності праці і збільшення врожайності, що певним чином впливає на рівень бідності і економічної стабільності. Фермери в Китаї почали використовувати дрони. Дрон, який обприскує поле пестицидами або добривами, може покрити 1215 гектарів за один день порівняно з лише 4 гектарами вручну.

Згідно з даними Китайської асоціації з продажу сільськогосподарської техніки, у 2017 році було куплено менше 1000 сільськогосподарських дронів, а до 2020 року продажі сільськогосподарських дронів зросли до понад 15 000 [94]. Виробники дронів сподіваються, що ця технологія допоможе створити нове покоління більш продуктивних і прибуткових ферм. Завдяки технології

автоматизації окремих фермер тепер може керувати все більшими фермами, тому їхні доходи суттєво зростають.

Буму використання дронів сприяла влада Китаю, яка з 2017 року запустила програму субсидування, що сприяла їх використанню в сільськогосподарських умовах. Ця політика, підвищуючи продуктивність і прибутки, сприяла зменшенню бідності і нерівності в сільській місцевості.

Таким чином, незважаючи на популярну думку, що саме технології є однією із причин поглиблення соціально-економічної нерівності в світі, саме їх брак впливає на цей показник. Вирішенням такої ситуації може стати перерозподіл інноваційних переваг між країнами, передача технологій від розвинутих країн до таких, що розвиваються, а також впровадження сучасних технологій і мережі Інтернет в різні сфери життя в найменш розвинутих країнах. Тобто, спільними зусиллями головних акторів міжнародних відносин та правильною державною політикою високі технології можуть допомогти досягти однієї з Цілей сталого розвитку – ліквідації бідності і соціально-економічної нерівності.

2.4. Сучасні парадигми і шляхи вирішення глобальної проблеми соціально-економічної нерівності

В умовах зростаючої нерівності останні десятиліття економісти почали шукати способи скорочення розшарування у суспільстві. Дуже цікавим з точки зору дослідження буде розглянути погляди Тома Пікетті, сучасного французького економіста.

Том Пікетті у своїй всесвітньо відомій роботі «Капітал у 21 столітті» наводить просту формулу, яка з його погляду визначає траєкторію нерівності. Відповідно до цієї формули, за умов, коли дохідність з капіталу перевищує зростання економіки, відношення капіталу до доходів зростає. А зі зростанням цього відношення зростає і нерівність. Пікетті дійшов висновку, що проблема у зростаючому капіталі. Рішення він бачить у значному оподаткуванні капіталу, що стимулюватиме бізнес до

використання праці, що вимагає меншої капіталомісткості. Але з погляду економічної теорії дохід залежить від продуктивності праці, а продуктивність зростає з інвестиціями та зростанням капіталу. В результаті зниження капіталомісткості сприятиме зниженню доходів загалом [50].

Ще одним із визнаних фахівців з питань економічної нерівності є Бранко Міланович. Одна із його найпопулярніших статей - «Зростаюча частка капіталу та перехід до високої міжперсональної нерівності». В ній йдеться про те, яким чином і якими способами можна зменшити рівень соціально-економічного розшарування в суспільстві [46].

Його підхід до проблеми економічної нерівності не збігається з поглядами Тома Пікетті. На початку своєї статті він ставить питання: чи справді збільшення співвідношення капіталу до доходів веде до зростання нерівності. Відповідь не така очевидна. Чим багатша країна, тим більше співвідношення між капіталом та доходом. І очікується, що зі зростанням економіки країни це співвідношення має збільшуватися. Є, наприклад, багата Швейцарія, де високе відношення капіталу до доходів, та Індія, де воно нижче. Але в Індії рівень нерівності значно вищий.

З цього випливає, згідно з Мілановичем, вирішенням проблеми нерівності, таким чином, є деконцентрація володіння капіталом, і є три способи, за допомогою яких вона може бути виконана.

1. Надання податкових пільг малим інвесторам для стимулювання володіння акціями у малому бізнесі. Можна було б передбачити державне страхування, коли акції до певної суми мали б гарантовану дуже скромну реальну прибутковість (наприклад, 1% на рік) навіть у разі падіння фондового ринку.

2. Робочих слід заохочувати за допомогою існуючих механізмів, таких як ESOP (employee stock ownership plan), які стимулюють працівників володіти акціями компанії, в якій вони працюють. Очевидно, що у разі відходу вони могли б продати свої акції, але досвід володіння акціями (придбаними, можливо, за пільговими ставками) може спонукати їх продовжувати інвестувати надалі. Іншими словами, робітничий клас та дрібні інвестори мають користуватися тими ж податковими та іншими перевагами, які сьогодні надаються лише багатим.

3. Використання грантів із капіталу, що фінансуються за рахунок податків на спадщину, як було запропоновано Аткінсоном, що також розширить базу власності [46].

Останній спосіб є найбільш ефективним і став популярним серед ряду економістів. Подібні ідеї не є новими. Ще наприкінці 18 століття Томас Пейн пропонував подібні заходи щодо питання власності на землю. Пейна хвилювало питання бідності та сильного розшарування суспільства, але водночас він був прихильником приватної власності і не бачив пороку у великому володінні землею. Свої думки та ідеї він виклав у роботі «Аграрна справедливість», де вказував на ключову проблему приватної власності на землю [30].

Пейн висунув кілька принципів. По-перше, «земля у своєму природному, необробленому стані була і вічно продовжувала залишатися спільною власністю людства». По-друге, «у такому її стані, кожна людина з'являлася б на світ, щоб стати власником».

Він зазначав, що «жодна людина, народжена при стані цивілізації, не повинна перебувати в гірших умовах, ніж вона перебувала б, якби народилася при природному стані, і що цивілізація повинна була і повинна досі подбати про це, єдине, що можна зробити, це відняти від власності частину, рівну за цінністю природній спадщині, яку та поглинула».

В результаті він запропонував створити національний фонд, з якого кожній особі, яка досягла двадцяти одного року, виплачувалася сума в 15 фунтів стерлінгів як часткова компенсація за втрату його або її природної спадщини, внаслідок введення системи поземельної власності; а також сума в 10 фунтів стерлінгів щорічно і довічно кожній людині, яка досягла в даний час віку п'ятдесяти років, а також усім іншим, коли вони досягнуть цього віку.

Для заповнення цього фонду Пейн пропонував використовувати майно після смерті його власників. На його думку, цей спосіб «діятиме, не турбуючи нинішніх власників і не порушуючи збору податків чи позик» [30].

Описані економістами методи сьогодні дуже часто застосовуються країнами в різних інтерпретаціях і з різноманітними доповненнями для подолання проблеми

соціально-економічної нерівності. Також серед рекомендацій економістів та міжнародних організацій щодо впливу на економічну нерівність в суспільстві можна зустріти ще додаткові реформи і політику. Всі ці рекомендації можна поділити на декілька груп.

По-перше, це приділення уваги таким трьом елементам (або факторам), які дозволяють людям покращити свою позицію:

1. **Освіта та навчання.** Уряд має прагнути забезпечити всім громадянам доступ до якісної освіти. Особливо це стосується маленьких дітей, які не просто будуть отримувати освіту, але й дозволять батькам повністю брати участь у ринку праці. Багато регіонів потребуватимуть додаткового фінансування шкіл та розширення персоналу вчителів.

Для вирішення цієї проблеми було запропоновано багато заходів: податкові пільги для компенсації витрат на коледж; розширення грантів та забезпечення пільгового або вільного навчання для студентів з низьким рівнем доходу; надання грантів коледжам та університетам для надання більшої кількості стипендій; або навіть повне скасування плати за навчання.

2. **Система охорони здоров'я.** Обмежений доступ до медичної допомоги – як фізичної, так і психічної - серйозно обмежує можливості громадян з точки зору здобуття освіти та кар'єри. Уряди повинні у партнерстві з приватним сектором усунути основні прогалини в цих системах.

3. **Працевлаштування.** Уряди повинні запровадити ефективну політику, нормативні дії та процеси для сприяння створенню робочих місць, інклюзивної зайнятості (наприклад, заохочення для найму людей з обмеженими можливостями) та підприємництва. Вони повинні зменшити бар'єри для відкриття бізнесу. Уряди також повинні розширити наявність перепідготовки та розширених навчальних програм. Ці зусилля повинні бути спрямовані як на висококваліфікованих працівників, і особливу увагу слід приділяти покращенню можливостей працевлаштування груп компанії в особливо несприятливій позиції, включаючи іммігрантів. По-друге, уряди повинні створити три допоміжні механізми на системному рівні для забезпечення більшої справедливості:

4. **Фіскальна система та система соціального захисту.** Уряди повинні вивчити можливість реформування оподаткування – як особистого доходу, так і корпорацій – для збільшення державних витрат на освіту та охорону здоров'я, а також для підтримки груп населення з низьким рівнем доходу. Однак будь-які податкові реформи повинні бути розроблені таким чином, щоб уникнути значного негативного впливу на створення робочих місць. Такі заходи можуть включати так званий «податок на розкіш» або прогресивну систему оподаткування.

5. **Управління та політика.** Лідери державного сектору повинні докласти зусиль, щоб зробити більш ефективним управління державними установами та верховенство закону. Останнє, зокрема, є життєво важливим, оскільки корупція у багатьох частинах світу обмежує зростання малого бізнесу. Крім того, уряди повинні проводити політику, що забороняє дискримінацію та захищати права працівників на переговори, щоб забезпечити справедливую мінімальну заробітну плату. Уряди також повинні приймати та забезпечити дотримання антимонопольної політики з метою блокування надмірної концентрації ринкової потужності серед великих компаній. Надійна антимонопольна політика може мати значний позитивний вплив на всю економіку, включаючи темпи створення нових підприємств.

6. **Інфраструктура.** Значні інвестиції в інфраструктуру в регіонах, які є найбільш вразливими до нерівності, можуть створити робочі місця та забезпечити потужне економічне зростання за рахунок зменшення бар'єрів для відкриття нових підприємств та спрощення транспорту товарів. Приватний сектор може стати потужним партнером у розвитку інфраструктури, і уряди повинні знайти способи використання внеску приватного сектору, в тому числі через державно-приватне партнерство. Такі партнерські стосунки можуть бути ефективними не лише в розробці інфраструктури, такої як дороги та мости, але й будівництва та обслуговування соціального житла, лікарень та шкіл.

Окремо серед реформ, які рекомендується проводити, аби зменшити розрив між багатими і бідними, можна виділити такі:

1. Забезпечення податкових пільг для збільшення обсягу досліджень та розробок (НДДКР). Підтримка НДДКР у вигляді інвестицій чи податкових пільг сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню заробітної плати через зростання продуктивності праці. З появою нових областей буде більше можливостей для навчання.

2. Підвищення мінімальної заробітної плати.

3. Створення сильної конкурентної політики, яка сприяє технологічним інноваціям. Технологічні інновації можуть стати фактором зменшення нерівності, коли нові фірми виходять на ринок і конкурують з домінуючими компаніями за частку ринку.

4. Гарантування мінімального рівня доходу для всіх – впровадження універсального базового доходу, який забезпечує кожній людині фіксований переказ грошей щомісяця, незалежно від доходу чи потреб.

Універсальний базовий дохід має потенційно глибокі наслідки для нерівності. Усувається бідність, трудовий договір стає майже добровільним, а владні відносини між працівниками та роботодавцями стають менш нерівними, оскільки працівники мають вибір. Збільшується можливість створення людьми кооперативних об'єднань для виробництва товарів та послуг для задоволення людських потреб поза ринком, оскільки така діяльність більше не повинна забезпечувати базовий рівень життя учасників. Скептики базового доходу зазвичай висувають два основних заперечення: він знизить стимули до праці та скоротить пропозицію праці, а ставки податків, необхідних для фінансування цього доходу, будуть непомірно високими.

Одним із прикладів вдалого запровадження політики, яка включала в себе деякі з вищеперерахованих рекомендацій, є США. З 1965 року США розширили систему соціального захисту для бідних та малозабезпечених сімей. У результаті рівень бідності у США нижчий, ніж він був би без цих трансфертів – 15% замість 27% у 2019 році [106], (див. Табл. 2.1).

Зміна кількості людей у бідності у США після впровадження державних програм зниження рівня економічної нерівності в 2019 році, (млн. осіб)

Вид програми	Всього	65+	18-64	до 18 років
Соціальне забезпечення	-26,5	-17,5	-7,5	-1,4
Податкові кредити	-7,5	-0,1	-3,4	-4
Додатковий дохід по страхуванню	-2,9	-0,5	-1,8	-0,5
Житлові субсидії	-2,6	-0,6	-1,3	-1,8
Шкільний ланч	-1,2	-0,1	-0,5	-0,7
Виплата на дитину	-0,7	-0,1	-0,3	-0,4
Виплати по безробіттю	-0,5	-0,1	-0,3	-0,1
SNAP	-2,5	-0,3	-1,2	-1

Примітка. Складено автором за даними Peterson Institute for International Economics.

Програми федерального уряду США включають:

1. Соціальне забезпечення: програма забезпечує дохід американцям, коли вони виходять на пенсію або не можуть працювати через інвалідність.

2. ЕІТС (Earned Inearned Income Tax Credit): податковий кредит, що був вперше прийнятий у 1970-х роках і неодноразово розширювався з тих пір. Він повертає працівникам з низьким та помірним доходом суму, яку вони сплачують у вигляді податків на соціальне забезпечення та медичне страхування, причому розмір допомоги залежить від доходу та кількості дітей. Підтримка працюючих сімей через ЕІТС збільшує прибуток від заробітної плати на 40 відсотків, допомагаючи працівникам з низькою заробітною платою звести кінці з кінцями.

3. Програма додаткової допомоги у харчуванні, або SNAP: за цією програмою (раніше відомою як талони на харчування) надається допомога сім'ям із низьким рівнем доходу, яку вони можуть використовувати у магазинах для купівлі продуктів харчування.

4. Medicaid та Medicare: програми субсидують медичне обслуговування для бідних та літніх людей.

5. Житлові субсидії: програми житлової допомоги спрямовані на зниження вартості житла для сімей із дуже низькими доходами.

6. Допомога в адаптації торгівлі: програма, розпочата в 1960-х роках, допомагає працівникам, які втратили роботу через зростання імпорту.

7. Податковий кредит на догляд за дітьми та утриманцями (CDCTC): створена у 1970-х роках, ця податкова пільга дозволяє сім'ям вимагати повернення податків на дітей та утриманців. Дитяча бідність є найвищою в порівнянні з бідністю серед усіх інших вікових груп в США. CDCTC ефективно знижує рівень бідності серед дітей та неодноразово розширювалася з моменту свого створення [91].

Отже, сьогодні існує дуже багато способів зменшити рівень економічної нерівності серед населення, вони включають в себе: податкову політику, реформи в системі охорони здоров'я, в сфері освіти, регулювання заробітної плати, надання субсидій і пільг тощо.

Правильне поєднання політики у різних сферах може призвести до більш справедливого розподілу доходу та доступу до можливостей, покращення соціальної мобільності та підвищення добробуту. Хоча уряди намагаються запровадити ці стратегії, вони також повинні відслідковувати та вимірювати свій прогрес.

Висновки до розділу 2

Отже, висока і зростаюча економічна нерівність – одна з найгостріших соціальних проблем сучасного світу. Нерівність погано впливає не лише на ситуацію в окремих країнах, а й на міжнародну стабільність. Незважаючи на певні успіхи у зниженні масштабів бідності у світі та зменшенні нерівності між країнами, розрив у доходах між багатими та бідними залишається високим, а концентрація багатства посилюється: 76% всього світового багатства перебуває у руках 10% населення, зокрема 38% – в руках найбагатшого 1%, тоді як на частку найбіднішої половини людства припадає лише 2% багатства. Така сучасна картина економічної поляризації нагадує ту, що спостерігалася на початку ХХ століття: і за величиною

нерівності у доходах населення, і за співвідношенням національної та міжкраїнної нерівностей. Проте внесок міжкраїнної нерівності у загальну нерівність за доходами становить трохи менше третини, тоді як чотири десятиліття тому він сягав 57%. Таким чином, на перше місце висувається проблема національної нерівності.

Країнами з найбільш гострою проблемою економічної нерівності є африканські країни, а в країнах Європи нерівність знаходиться на досить помірному рівні.

Пандемія «COVID-19», як і інші економічні шоки, вплинула на нерівність в суспільстві: найбагатша частина населення збільшила свої доходи і статки, в той час, як доходи іншої половини населення або не змінились, або навпаки – зменшились (через втрату роботи, отримані кредити, закриття бізнесу тощо).

Проте сьогодні міжнародні актори намагаються вживати заходів для зменшення розриву між багатими і бідними, подолання проблеми бідності і урівноваження можливостей різних груп населення. Один із сучасних шляхів зменшення нерівності – використання можливостей Індустрії 4.0. Але він має застосовуватись разом із зваженою урядовою політикою і реформами, зокрема в сфері податків, освіти, охорони здоров'я, охорони праці тощо.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

3.1. Диференціація доходів населення України як основна причина соціально-економічної нерівності в державі

Насправді певний рівень соціально-економічної нерівності присутній в кожній державі, адже сьогодні не існує країни, де була б справжня рівність доходів, або чие зображення кривої Лоренца не відхилялося б від лінії абсолютної рівності. І Україна також не є винятком. Офіційна статистика вимірювання бідності і нерівності показує, що в Україні досить помірний ступінь нерівності навіть порівняно з європейськими країнами.

Дані офіційної статистики показують низький розрив між доходами багатих і бідних в Україні за індексом Джині, який, до речі, постійно зменшується, особливо з 2006 року [71], (рис. 3.1.).

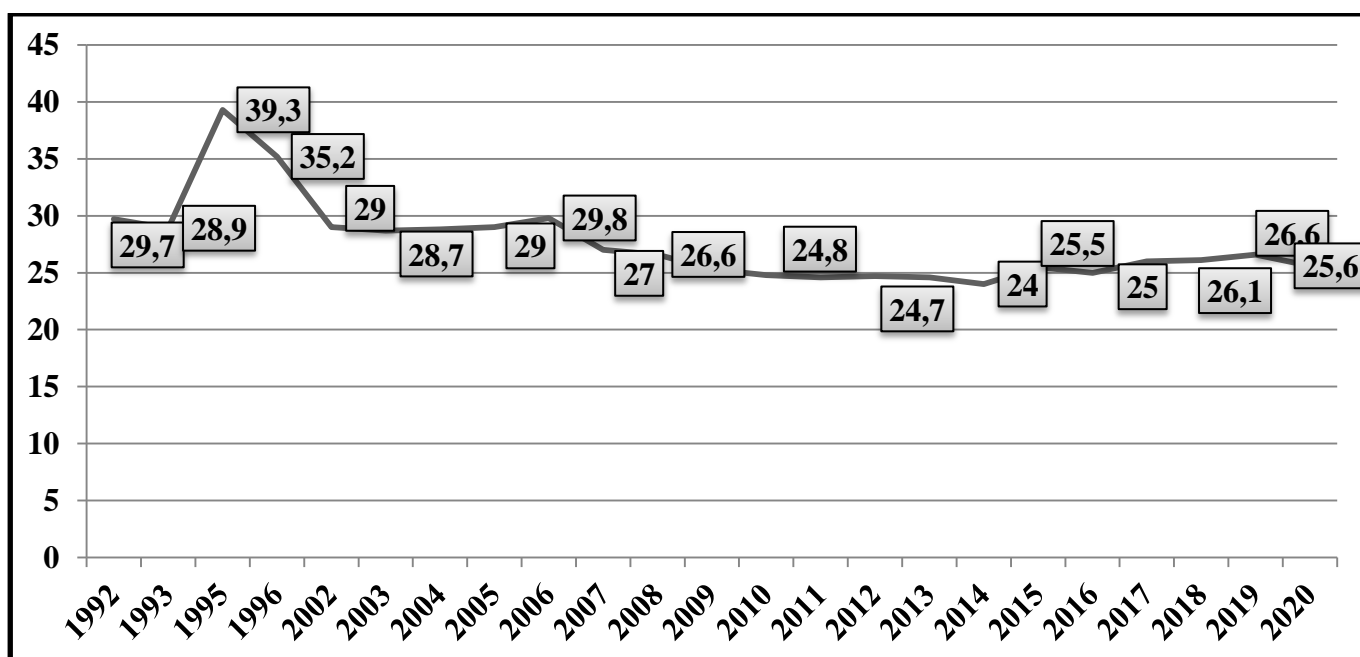

Рис. 3.1. Динаміка зміни індексу Джині в Україні в період 1992-2020рр.

Примітка. Побудовано автором за даними Світового Банку (СБ).

Середнє значення становить 26,4%. Починаючи з 2009 р., коефіцієнт мав значення, менше за цей показник, що свідчить про незначну диференціацію доходів. Мало того, вітчизняний показник жодного разу не перетнув межу середнього значення для країн ЄС. Згідно з Доповіддю про людський розвиток за 2019 р. коефіцієнт Джині в Україні за період 2010–2017 рр. становив 25,0 – це найнижчий показник серед наведених 189 країн [35]. За даними Світового банку він менший, ніж показники всіх скандинавських країн (у діапазоні 27,1–29,2), [71].

Наступні показники, що вказують на рівень розриву між багатими і бідними – квінтільний коефіцієнт фондів за грошовими доходами. Квінтільний коефіцієнт фондів – співвідношення сумарних доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення, ранжованого за показником середньодушових еквівалентних доходів.

Як видно з таблиці 3.1, цей показник збільшився за останні 5 років, що свідчить про збільшення розшарування суспільства і глибшу диференціацію доходів.

Таблиця 3.1

Диференціація життєвого рівня населення в 2010-2021рр.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0	2,1	2,0	2,1
Квінтільний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	3,2	3,0	3,3	3,3	3,5	3,5	3,5

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України.

Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів свідчить про зміщення більшої частки доходу у бік найбагатших (табл. 3.2), а також про те, що в Україні відсутня чітко виражена середньодохідна група

населення, ресурси якої істотно відрізнялись би від доходів бідних верств населення. Також з таблиці видно, що середній місячний дохід перевищує 10 тис. грн. лише у близько 11% всього населення України [80].

Таблиця 3.2

Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів в 2013-2021рр.

Розподіл населення (%) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн.	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
до 3000,0	88,5	87,7	80,2	64,4	36,6	20,9	10,7	8,3	4,5
3000,1–4000,0	11,5	12,3	19,8	35,6	30,8	27,3	19,2	17,8	11,2
4000,1–5000,0	17,8	22,8	20,6	21,6	15,8
5000,1–6000,0	14,8	29,0	16,6	17,6	17,7
6000,1-7000,0	10,4	11,5	14,2
7000,1-8000,0	7,9	7,9	10,1
8000,1-9000,0	4,6	5,1	7,9
9000,1-10000,0	3,2	2,8	6,4
10000,1-11000,0	2,3	2,2	3,7
11000,1-12000,0	1,5	1,8	2,4
понад 12000,0	3,0	3,4	6,1

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України.

Графічно побачити ситуацію з розподілом доходів і багатства дозволяє крива Лоренца. Крива Лоренца для України, побудована на основі офіційних даних, виглядає наступним чином (рис. 3.2.). Дивлячись на графік, можна сказати, що існує нерівномірність в розподілі доходів, проте ця нерівномірність є незначною, адже крива Лоренца є наближеною до лінії рівномірного розподілу. Співвідношення мінімального рівня загальних доходів серед найбільш забезпечених 10% населення до максимального рівня серед найменш забезпечених 10% населення збільшилося по Україні (з 2,9 до 3 разів) та серед мешканців сіл (з 2,7 до 2,9 разів), а серед міських жителів не змінилося (2,9 разів). Найбільш заможні 20% населення у 2021р. отримували 35% усіх загальних доходів (у попередньому періоді – 36%). Співвідношення загальних доходів найбільш та найменш забезпечених 10%

населення залишилося на рівні 2020р. та становило 4,9 раза. Частка загальних доходів 40% найменш забезпечених становила, як і у 2020р., чверть усіх загальних доходів населення [69].

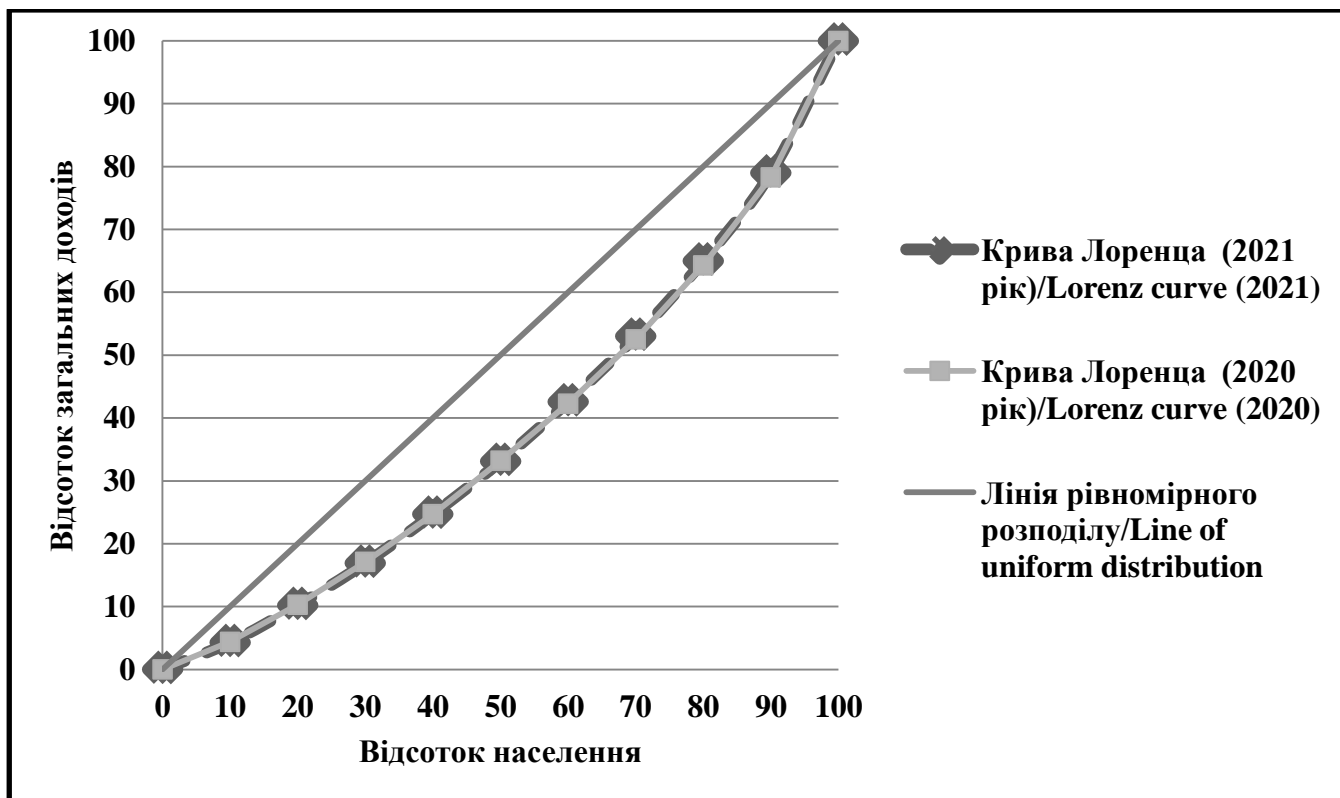

Рис. 3.2. Нерівність розподілу загальних доходів за децильними (10%-ми) групами населення у 2020 та 2021 роках.

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Бідність – як один із проявів економічної нерівності – явище притаманне і Україні. За законом України, сьогодні межа бідності в Україні визначається на рівні 5,05 дол. США за ПКС [7]. Ця межа була визначена Організацією Об’єднаних Націй для країн Центральної та Східної Європи. На графіку 3.3 видно, що частка людей, які проживають за межею бідності сильно скоротилась з 2015 року (з часу прийняття Цілей сталого розвитку ООН і запровадження в Україні стратегії на подолання крайньої бідності). А якщо брати 1,9 дол. США, тоді в Україні бідного населення 0,1%. Для порівняння, в країнах Африки: бідних в Гані 13%, Ліберії – 41%, Малаві – 70%, в Грузії – 5% [12]. Тобто, якщо порівнювати по такому показнику, то проблеми бідності в Україні майже не існує.

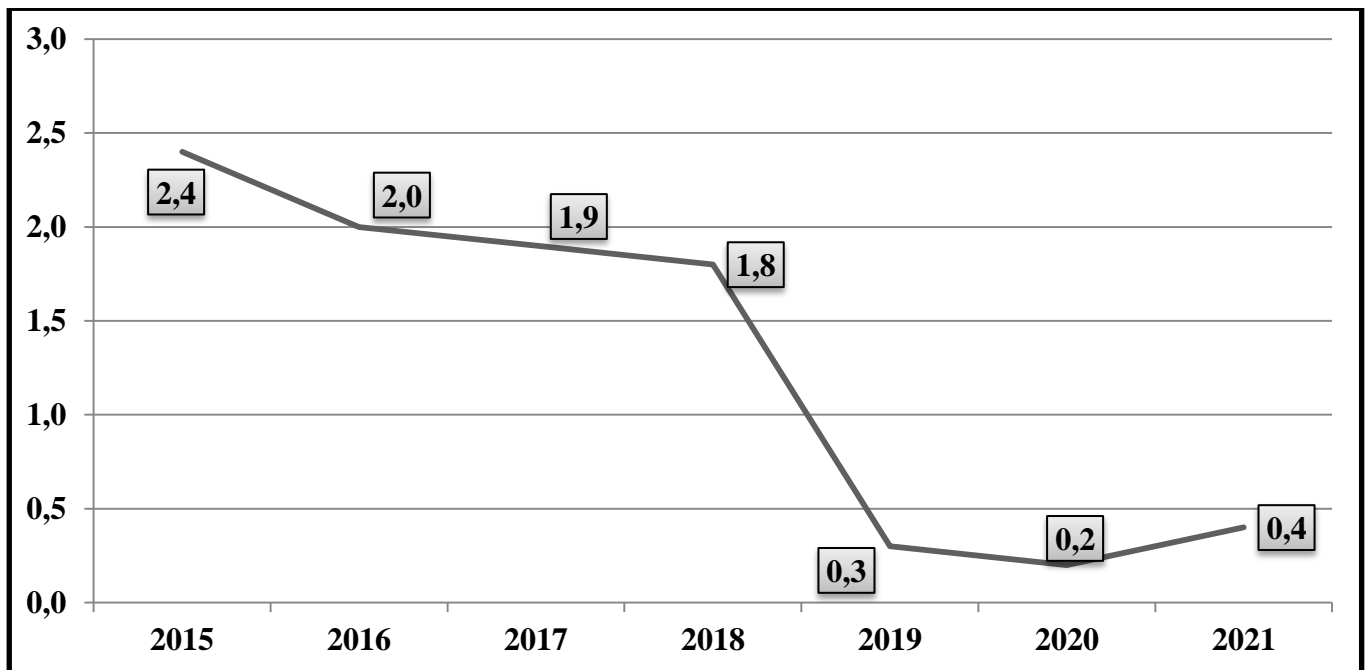

Рис. 3.3. Частка населення, добове споживання яких менше 5,05 дол. США за ПКС, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними ІДСД НАН України.

Отже, як видно з офіційних даних, рівень розшарування українського суспільства досить помірний, навіть один із найнижчих в Європі. Але, насправді ситуація реальна відрізняється від офіційної статистики. Наприклад, для відслідковування реальної ситуації з доходами населення можна розглянути такий показник як мінімальна заробітна плата і порівняти українську встановлену законом межу з мінімальною заробітною платою в європейських країнах (рис. 3.4.) в 2021 році.

В 2021 році мінімальна заробітна плата в Україні була встановлена на рівні 6000 грн [62]. Щодо європейських країн, то перше місце за розміром мінімальної зарплати займав Люксембург, де цей соціальний стандарт становив 2202 євро (тут і надалі наводиться місячний заробіток до оподаткування та відрахувань за системою соціального страхування). Найнижчу мінімальну зарплату статистика зафіксувала в Болгарії – 332 євро. Крім Болгарії розмір мінімальної зарплати не досягав рівня 700 євро за місяць ще в дев'яти країнах ЄС, кожна з яких, що примітно, свого часу належала до так званого соціалістичного табору. Це Угорщина (442 євро), Румунія (458 євро), Латвія (500 євро), Хорватія (563 євро), Чехія (579 євро), Естонія (584

євро), Польща (614), Словаччина (623 євро) та Литва (642 євро). До цієї групи можна віднести і всі країни, які мають статус кандидатів на вступ до ЄС, починаючи з Албанії (243 євро) і закінчуючи Туреччиною (393 євро) [58].

Як видно з рис. 3.4, Україна посідає майже останнє місце, менша мінімальна зарплата установлена лише в Молдові – 4971 в гривневому вираженні.

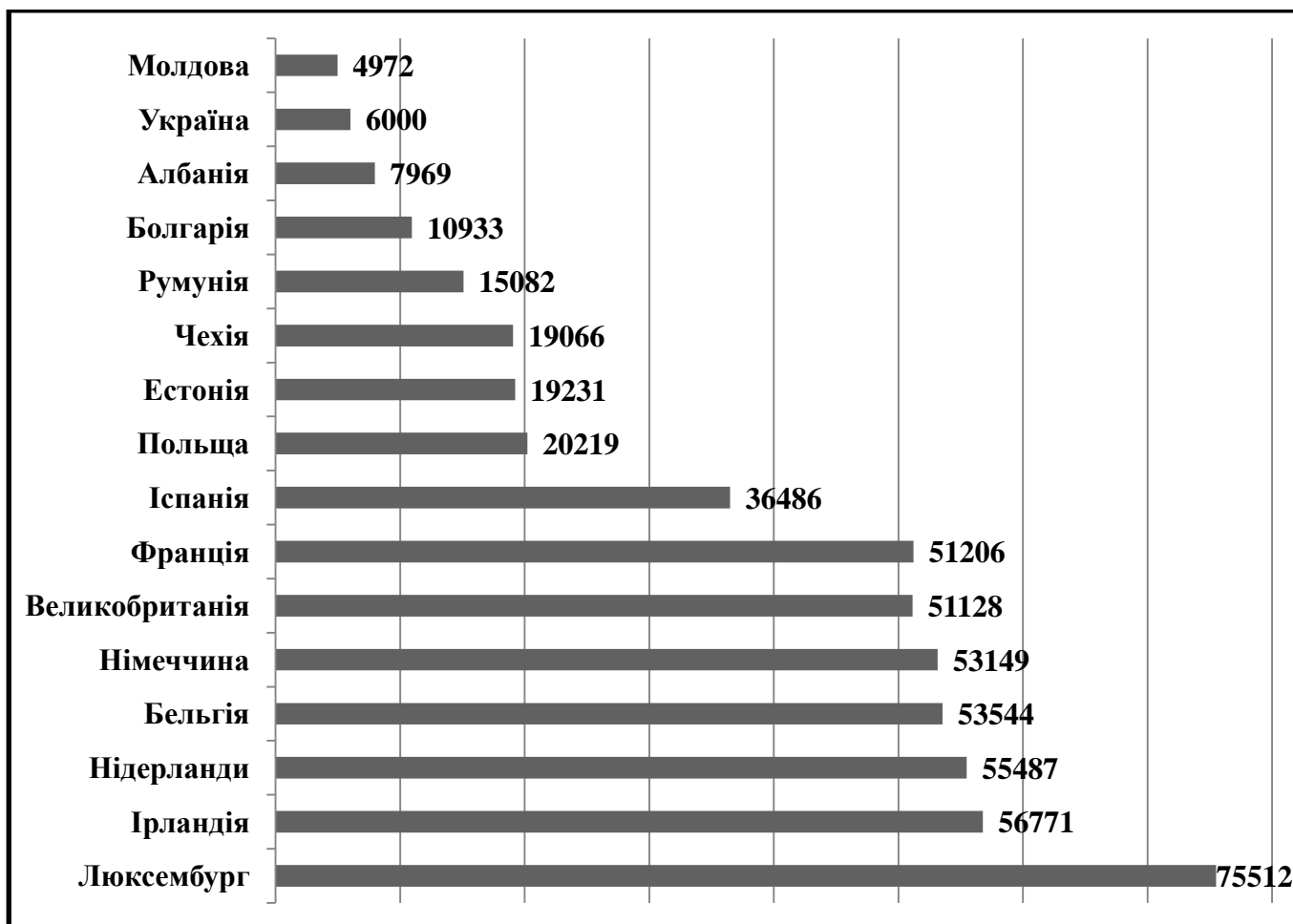

Рис. 3.4. Розмір мінімальної зарплатної плати в європейських країнах в 2021 році, (гривень).

Примітка. Побудовано автором за даними Eurostat.

Тобто, реальна ситуація вже не відповідає офіційній статистиці. Також це стосується експертних оцінок і думки населення щодо оцінки їх життєвого рівня і забезпеченості потрібними матеріальними благами. Фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України ще в монографії 2012 р. вказували на значне розшарування населення за доходами, стверджуючи, що значення коефіцієнта

Джині перевищує 45%, а науковці з Центру Разумкова взагалі вказують на 60% значення коефіцієнту Джині [13].

Першою причиною такого розходження в офіційній статистиці і реальній ситуації є некоректність проведення досліджень: багаті люди зазвичай не беруть участі в таких опитуваннях, частина доходів, яка заробляється в тіньовій економіці не враховується (а вона, до речі, за деякими даними, становить третину ВВП) [18], а також не береться до уваги становище соціально-незахищених груп населення (безпритульних, людей похилого віку, осіб, що проживають в інтернатах, що знаходяться в місцях позбавлення волі тощо).

Про некоректність офіційних даних і про значне розшарування українського суспільства свідчить проведене в 2021 році опитування Державної служби статистики України. Згідно з цим опитуванням, 67% представників українських домогосподарств віднесли себе до бідних, а до середнього класу себе зараховують лише 1% опитаних. Проміжне положення (вже не бідні, а й не середній клас) обрали для характеристики свого добробуту третина (32%) представників домогосподарств України [80], (рис. 3.5.):

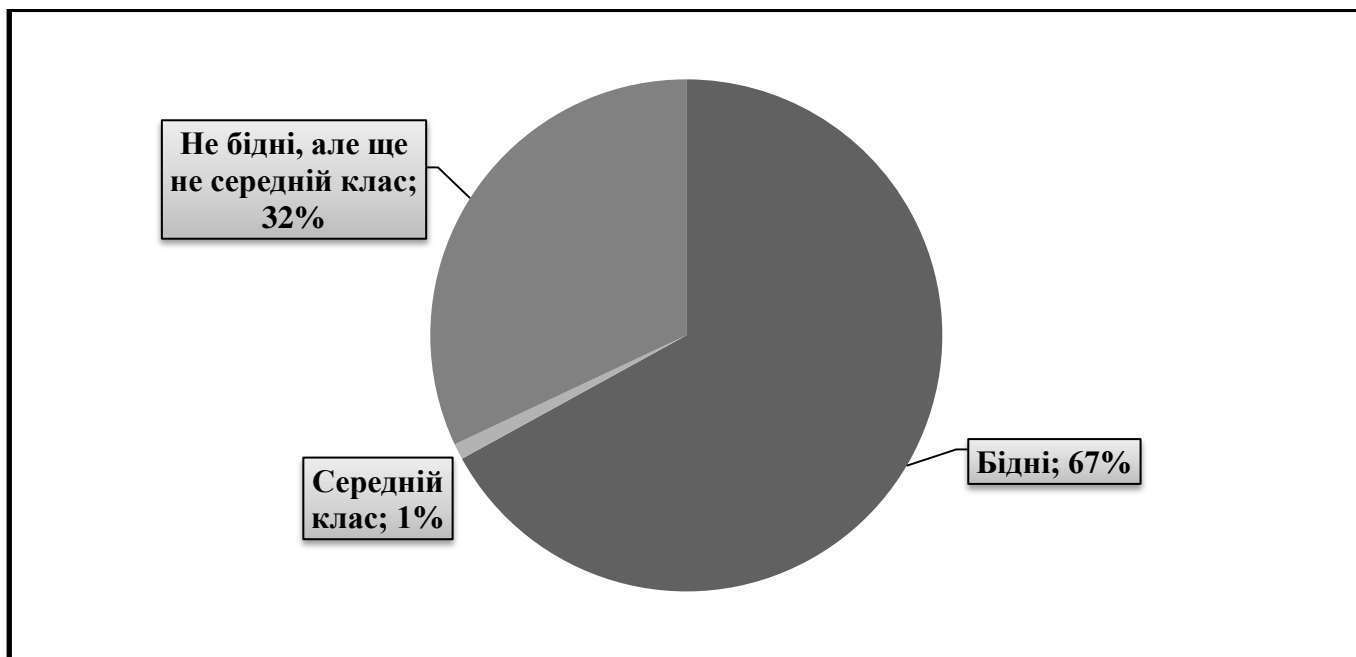

Рис. 3.5. Самоідентифікація добробуту українських домогосподарств в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Бідність в Україні має масовий характер. Згідно з опитуваннями Інституту соціології, середня українська родина витрачає на продукти харчування та оплату комунальних послуг у опалювальний сезон – 79% сукупного сімейного доходу [14]. Малозабезпеченість українців має хронічний характер. В умовах пандемії COVID-19 це вилилося в гостру нестачу життєво необхідних ресурсів.

Криза, спричинена COVID-19, не стала для українців імпульсом до створення та реалізації позитивних механізмів вирішення соціально-економічних проблем. Навпаки, більшість жителів обрали для себе негативні зразки поведінки, зокрема, тактику тотальної економії та скорочення споживання базових товарів та послуг.

Сьогодні лише 5% жителів України живуть, не вдаючись до економії. Багато хто змушений економити на продуктах харчування (44%), одязі та взутті (50%), а також лікуванні та купівлі медикаментів (30%), [63], (рис. 3.6.):

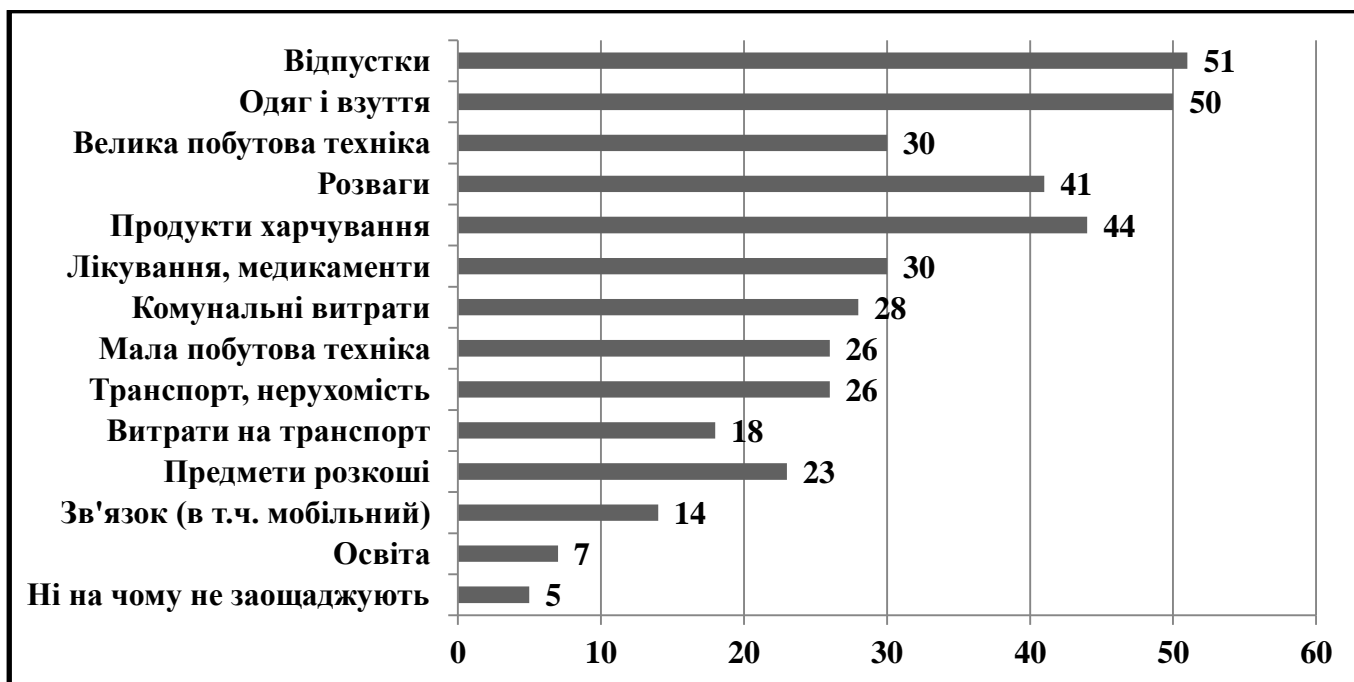

Рис. 3.6. Частка населення країни щодо заощаджень в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Research&Branding Group.

Ще однією яскравою ілюстрацією сьогоденного стану України є високий рівень нерівності та різка диференціація населення за рівнем доходів та багатства. Показник доходів верхніх 10% населення України перевищує аналогічний індикатор

нижніх 10% у нашій країні більш ніж у 40 разів. Особливо гострою сьогодні є нерівність у сфері праці, коли рівень заробітних плат топ-чиновників та держуправлінців в Україні перевищує середньомісячний рівень по країні у 40—75 разів, а в окремих випадках — і у 130 разів.

Нерівність доходів і багатства, що існує в Україні, визнає несправедливим 9 з 10 жителів країни. Загалом несправедливим українське суспільство вважає 70% громадян. Індекс соціальної справедливості дорівнює 9 (де «0» - найменший рівень справедливості, «100» - найвищий рівень справедливості). Найчастіше українці стикаються з несправедливим, на їхню думку, ставленням до себе у сфері праці (у процесі трудової діяльності, при оплаті праці, спробах влаштуватися на роботу) [63].

Отже, сьогодні в Україні, не дивлячись на офіційні дані статистики, які вказують на помірний рівень розшарування у суспільстві, існує справжня проблема з економічною нерівністю. Основною причиною і чинником поглиблення нерівності є рівень доходу, який впливає на можливості доступу до соціальних благ, матеріальних ресурсів і до реалізації основних прав людини. Більшість населення України проживає в умовах бідності та малозабезпеченості, а дуже незначна його частина відноситься до багатих та надбагатих. Відсутність значної частки населення із середнім статком робить суспільство чутливим до економічних та політичних коливань та криз, виступає базовим чинником його нестабільності.

3.2. російсько-українська війна та її вплив на добробут і рівень життя населення в Україні

Повномасштабна воєнна агресія росії проти України прийшла за зміну пандемії COVID-19. Не дивлячись на просторову обмеженість конфлікту, наслідки цієї війни відчувають майже всі країни світу, особливо вплив відчутний в країнах, що розвиваються і найбідніших регіонах: через припинення поставок необхідних продуктів харчування і сировини. Тобто, країни, в яких вже були проблеми бідності

і економічної нерівності, найпершими відчували наслідки воєнної агресії росії проти України. Але, зрозуміло, що найбільше постраждала Україна.

За попередніми оцінками, 90% населення України може зіткнутися з бідністю та крайньою економічною вразливістю у разі посилення війни, що відкине країну й увесь регіон на кілька десятиліть назад і залишить наступним поколінням глибокі соціально-економічні проблеми.

Згідно з попереднім прогнозом, опублікованим весною Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), у разі продовження затяжної війни в Україні можуть бути втрачені 18 років соціально-економічних досягнень, при цьому майже третина населення житиме за межею бідності, а ще 62% постануть перед високим ризиком зубожіння протягом наступних дванадцяти місяців [103].

Усвідомлюючи невизначеність і складність, пов'язану з військовим вторгненням в Україну та постійну зміну наборів даних, ПРООН зробила початкові прогнози часткової рівноваги доходів домогосподарств в Україні, спрогнозувавши розподіл споживання домогосподарств на душу населення у 2019 році до 2022 року, щоб сформулювати чотири кризові сценарії бідності і економічної нерівності у майбутньому (див. Рис. 3.7. і Рис. 3.8.).

Перший сценарій: скорочення на 7%. Він базується на минулих дослідженнях збройних конфліктів у 45 країнах Африки на південь від Сахари протягом 1989–2017 років.

За другим сценарієм через 12 місяців очікується, що понад 6% населення житимуть за межею бідності в 5,50 дол. США на день (за паритетом купівельної спроможності). Це втричі перевищує очікуваний рівень бідності, якби криза не сталася, і вдвічі перевищує рівень бідності, зафіксований під час пандемії COVID-19. 54% населення житиме з високим ризиком повернутися до бідності, тобто під межею вразливості в 13 дол. США на день. Цей сценарій базується на накопиченому скороченні, яке спостерігалось в Україні під час початкової фази військового конфлікту на сході України в 2014-15 роках [103].

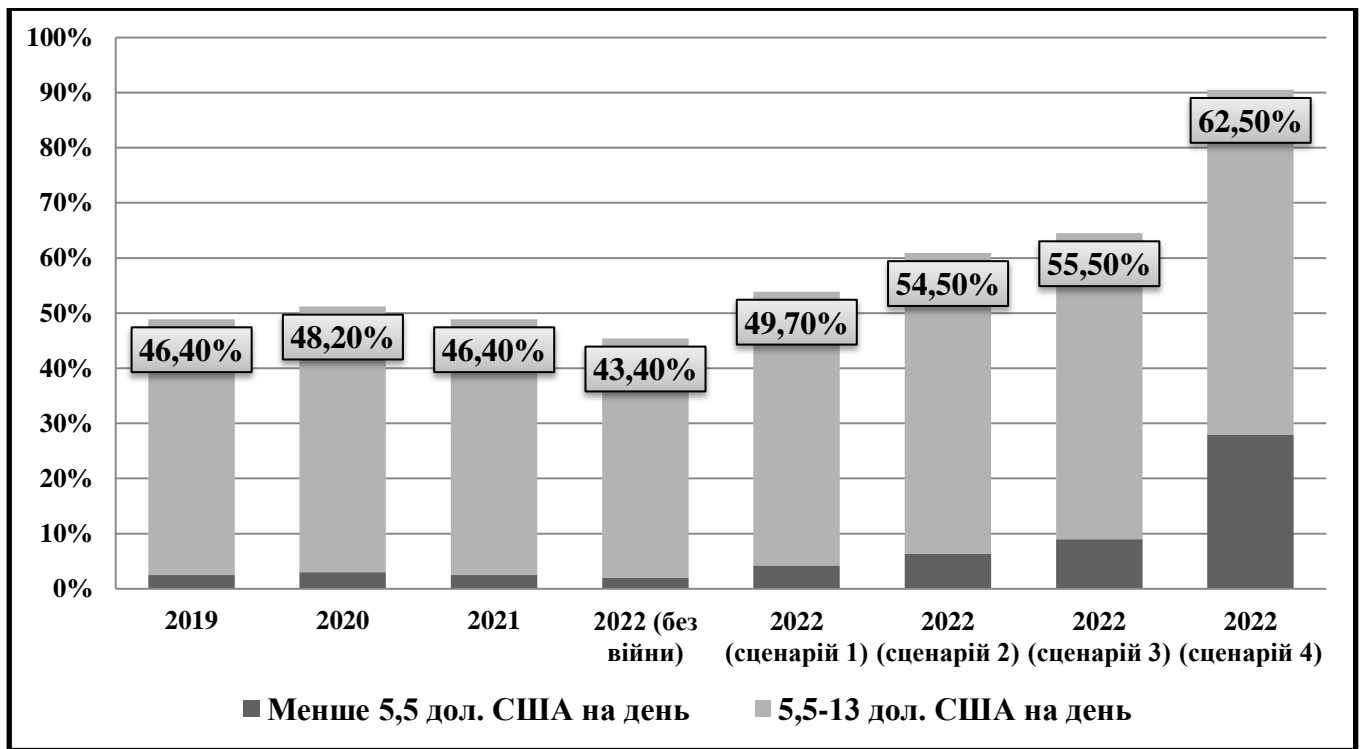

Рис. 3.7. Сценарій зміни частки населення України, що живе в умовах бідності в 2019-2022рр., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними The development impact of the war in Ukraine – initial projections United Nations Development Programme.

Сценарій 3: скорочення на 20% - ґрунтується на скороченні, яке спостерігалось у війнах у Югославії чи Грузії. У разі продовження та поглиблення тривалої кризи прогнози припускають, що 90% населення зіткнеться з бідністю або вразливістю до бідності (сценарій 4). Цей прогноз означає втрату 18 років соціально-економічних досягнень в Україні та повернення до рівня бідності, який востаннє спостерігався у 2004 році. 28% населення житиме за межею бідності в 5,50 дол. США на день. Це в 14 разів більше, ніж очікувалося, якби криза не сталася. 62% будуть жити в умовах бідності. Це крайнє припущення, яке ґрунтується на попередньому досвіді та коментарі Oxford Economics про те, що докази з попередніх постраждалих від війни країн свідчать про можливий спад до 60%. У новітній історії, наприклад, економіка Лівану скоротилася приблизно на 40% у 1982 (війна в Лівані) і 1989 (війна за визволення), а також у Кувейті в 1991 році (війна в Перській затоці); більш ніж на 50% у Південному Судані у 2012 році (криза Хегліга); і в Лівії

на 53% у 2014 році (друга громадянська війна) і на 67% у 2011 році (військове втручання), [103].

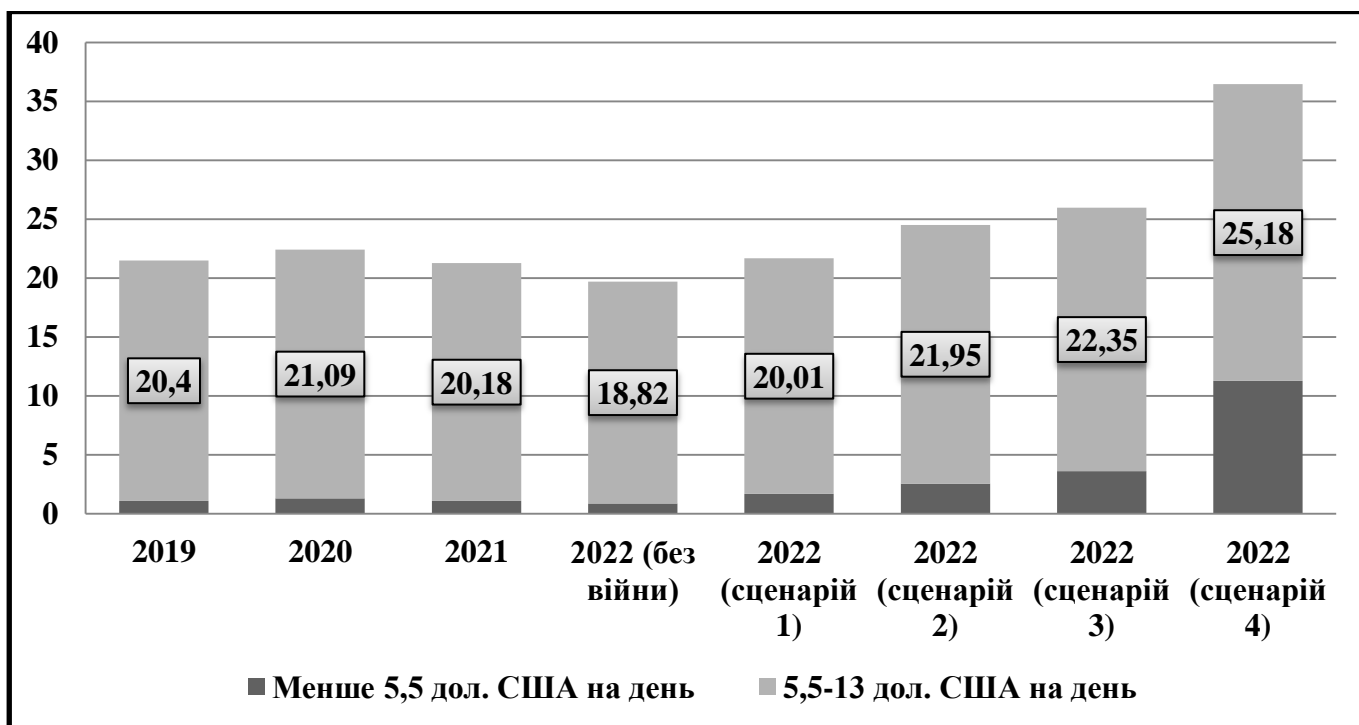

Рис. 3.8. Сценарій зміни кількості людей, що живе в умовах бідності в 2019-2022рр., (млн осіб).

Примітка. Побудовано автором за даними The development impact of the war in Ukraine – initial projections United Nations Development Programme.

На рівень економічної нерівності і добробуту населення України прямо впливають і факти знищення інфраструктури, житлових будівель, лікарень, закладів освіти. Адже це все впливає на рівень життя населення, на забезпечення базових прав і можливостей людини.

За підрахунками уряду, збитки, завдані знищенням інфраструктури, будівель, доріг, мостів, лікарень, шкіл та інших матеріальних цінностей, складають щонайменше 100 млрд дол. США. Війна призвела до повного закриття 50% українських підприємств, в той час як інша половина змушена працювати значно нижче своїх можливостей [76].

Остання інформація про збитки України від російської агресії свідчить, що на 10 вересня 2022 року обсяг прямих збитків економіки України від пошкодження та

руйнування житлових і нежитлових будівель та інфраструктури (у грошовому еквіваленті) збільшився до 108,3 млрд дол. США або 2,9 трлн грн. Найбільшу частку збитків становить пошкоджене та зруйноване житло. За останніми даними, зруйновано та пошкоджено щонайменше 129,9 тис житлових будівель, з яких 114,7 тис - приватних будинків та 15,1 тис - багатоквартирних. Прямі збитки через руйнування багатоповерхівок сягають 42,3 млрд дол. США, та ще 5,4 млрд дол. США збитків завдані власникам приватних будинків.

На другому місці у загальному обсязі прямих збитків від пошкоджень та руйнувань – сфера інфраструктури із сумою у 31,6 млрд дол. США. Внаслідок бойових дій збитки завдані підприємствам та промисловості оцінюються вже у 8,8 млрд дол. США. Зростання загальної суми прямих задокументованих збитків пов'язане й зі збільшенням кількості зруйнованих та пошкоджених об'єктів освіти, охорони здоров'я та соціальної сфери. Станом на 27 липня 2022 року зруйновано 2217 освітніх закладів на 3,8 млрд дол. США, 903 медзаклади на 1,6 млрд дол. США та 89 установ соціальної сфери на понад 300 млн дол. США [79].

Загалом з початку війни Росії проти України пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 388 підприємств, 43,7 тис сільськогосподарської техніки, 1991 магазин, 511 адмінбудівель, 18 цивільних аеропортів, 105,2 тис. легкових авто, 764 дитсадки, 634 культурні споруди, 27 торгові центри, 28 нафтобаз.

Меншою мірою зросла сума непрямих втрат галузей – на 1,8 млрд дол. США, та станом на 10 вересня 2022 року ця сума попередньо оцінюється у 128,8 млрд дол. США або 3,7 трлн грн.

Часткова або повна зупинка діяльності підприємств, інфраструктурних об'єктів та установ призводять до повної чи часткової зупинки діяльності, втрати доходів, зростання видатків, пов'язаних із війною (на релокацію, допомогу співробітникам тощо). Найбільша частка непрямих втрат внаслідок повномасштабної війни, яку розпочала росія, сфері промисловості та українським підприємствам – 29,8 млрд дол. США.

За оцінками експертів, загальна сума потреб у відновленні зруйнованих активів становить 185 млрд дол. США або майже 5,4 трлн грн [78], (табл. 3.3).

Загальна оцінка прямих, непрямих втрат та потреб економіки України у розрізі галузей станом на вересень 2022 року

(млрд дол. США)

Тип майна	Прямі витрати	Загальні непрямі втрати галузі	Загальна потреба у відновленні галузі
Житлові будівлі	48	3,6	75,3
Інфраструктура	31,6	17,8	42,3
Активи підприємств, промисловість	8,8	29,8	18,3
АПК та земельні ресурси	4,3	23,4	17,5
Соціальна сфера	0,3	6,4	6,7
Транспорт	2,4	0,2	4,6
Освіта	3,8	2,1	4,7
Торгівля	2,1	23,3	3,9
Енергетика	1,8	11,6	3,5
Охорона здоров'я	1,6	2,7	2,4
ЖКГ	1,3	2,3	1,7
Культура, туризм, спорт	0,9	4,3	1,6
Адміністративні будівлі	0,9	0,1	1,3
Цифрова інфраструктура	0,6	0,1	1
Фінансовий сектор	0,02	0,2	0,02
Разом	108,3	128,8	185

Примітка. Складено автором за даними KSE Institute.

Наступний чинник, який гарантовано впливає на погіршення добробуту населення і збільшення економічного розшарування населення, - збільшення рівня безробіття. За оцінками НБУ, попри зусилля підприємств з утримання працівників, війна зумовила нечуваний досі стрибок рівня безробіття (близько 35%), (див. Рис.3.9.). За даними Державної служби зайнятості, станом на початок серпня в Україні офіційно зареєстровано лише 293 тис. безробітних, що на 7% менше, ніж було станом на 24 лютого [74].

Звісно, такі цифри не мають ніякого відношення до реальності, адже значна частина українців, що втратили роботу, не стають на офіційний облік. Дані центробанку щодо рівня безробіття у 35% є оціночними, які ґрунтуються на різних опитуваннях. Проте, такі опитування провести на належному рівні в умовах війни неможливо. На обліку в центрах зайнятості стоїть лише біля 300 тис. осіб. Хоча, за різними оцінками, роботу втратили понад 5 млн українців. Деякі опитування

показують що рівень безробіття досяг вже 39%. Очікується, що до кінця року кількість безробітних може досягти 7 млн осіб [74].

Через глибокий спад економічної активності та міграцію унаслідок безпекових ризиків у прифронтових регіонах значна частина населення втратила роботу. З іншого боку, незначний фінансовий запас міцності змушував домогосподарства активно шукати роботу. Рівень безробіття значно зріс й унаслідок вибуття частини населення з робочої сили передусім через те, що вимушені мігранти, як у межах країни, так і за кордон, часто не мали пошук роботи за основний пріоритет. Утім, якби мігранти залишалися в Україні та активно шукали роботу, рівень безробіття зріс би ще більше. Стримувала нарощення безробіття також мобілізація до лав захисників України.

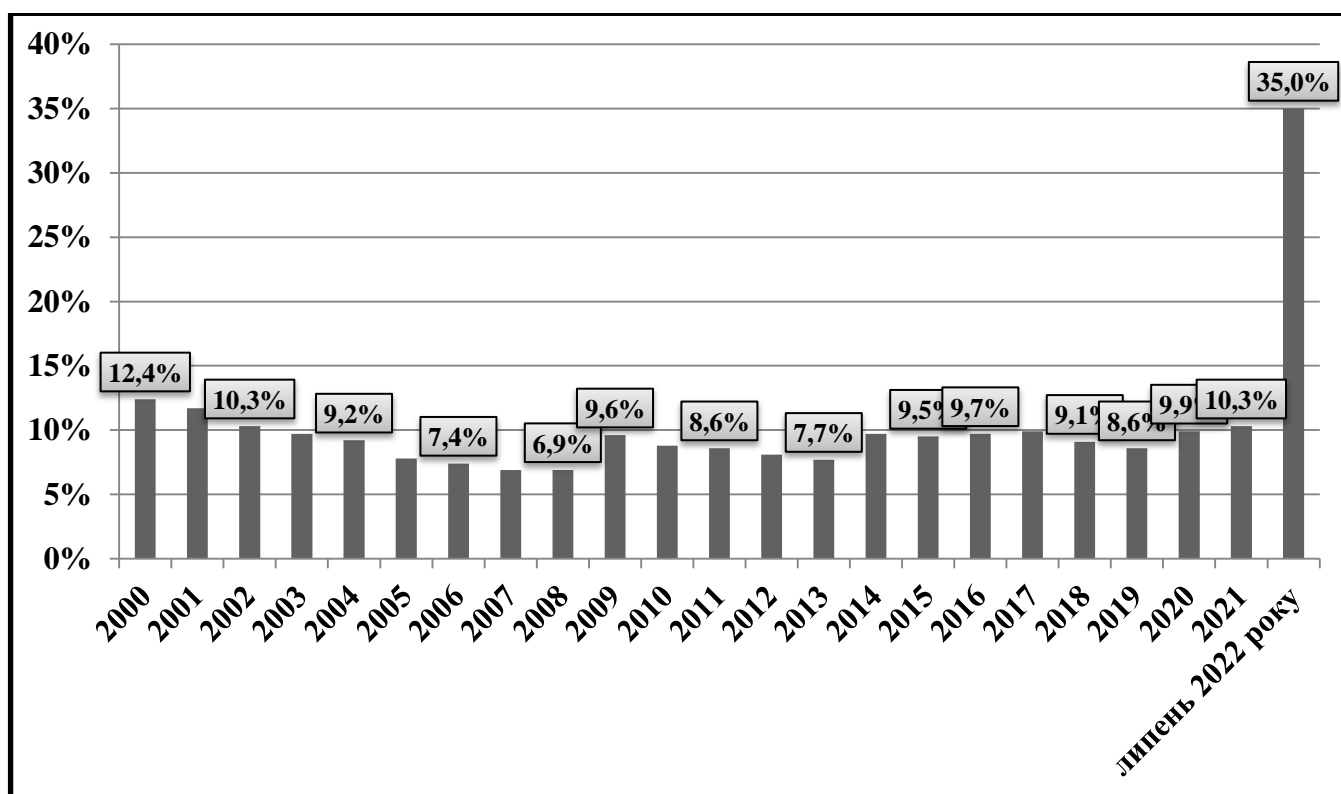

Рис. 3.9. Рівень безробіття населення України в 2000-2022рр., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України (НБУ).

Станом на 16 серпня кількість актуальних вакансій на сайті work.ua склала майже 41 тис., серед них — 4 тис. вакансій для дистанційної роботи, що дуже актуально в умовах війни та великої кількості переселенців.

За даними кадрового порталу grc.ua, ринок праці в Україні, попри війну та економічну кризу, продовжує відновлюватися повільними темпами: кількість вакансій збільшується, проте залишається у рази меншою, порівнюючи з довоєнним періодом.

Протягом кількох місяців війни список найбільш затребуваних спеціалістів практично незмінний: майже четверта частина усіх вакансій належать до сфери продажів. Також роботодавці шукають спеціалістів без досвіду роботи, працівників сфери транспорту та логістики, робітничий персонал, фахівців сільського господарства та працівників сфери будівництва та нерухомості [59].

До кінця року рівень безробіття скоротиться з пікових значень у II кварталі 2022 року завдяки відновленню економіки та збільшенню попиту на робочу силу. Утім, як і в інших країнах (наприклад, колишньої Югославії), навіть після закінчення активних бойових дій, безробіття знижуватиметься повільно та залишатиметься на вищих рівнях, ніж раніше, через довгострокові наслідки війни. Доходи населення різко знизилися. На прогностичному горизонті відновлення реальних зарплат очікується помірним

Згідно з оперативними опитуваннями НБУ, підприємства намагалися виплачувати зарплату, а окремі з них робили додаткові виплати або надавали матеріальну допомогу, навіть якщо діяльність підприємства була зупинена [74].

Однак, із продовженням бойових дій підприємства частіше звільняють персонал та переважно не в змозі сплачувати довоєнну зарплату. Серед великих компаній, особливо міжнародних, переважають ті, хто виплачував зарплату повністю. Утім, навіть ці компанії оптимізують видатки на персонал. Серед малих і середніх підприємств стійкості менше, тож звільнень та зниження зарплат більше. Значне перевищення пропозиції над попитом на ринку праці зумовлює зниження й очікуваних зарплат, незважаючи на пришвидшення інфляції.

За різними опитуваннями, падіння зарплат у приватному секторі в травні становило від 25% до 50% порівняно з довоєнним часом. Дещо краща ситуація, за оцінками на основі видатків бюджету, у бюджетному секторі. Крім того, втрата

доходів населення від праці частково компенсувалася соціальними допомогоюми, підвищенням пенсій та значним збільшенням виплат військовим.

Загалом номінальні зарплати у 2022 році скоротяться на 12%, а в реальному вимірі – на 27%. Надалі з відновленням економіки, поживаленням попиту на робочу силу номінальні зарплати швидко зростатимуть і перевищать довоєнний рівень вже у 2023 році. Утім, з урахуванням інфляційних процесів реальні зарплати наприкінці 2024 року будуть усе ще нижчими за довоєнний рівень [74].

Отже, повномасштабне вторгнення росії в Україну вже сильно повпливало на рівень життя і добробуту населення і продовжує чинити вплив. Перш за все, варто відзначити руйнування будинків, інфраструктури, закладів освіти і медичних закладів, заводів, підприємств внаслідок бойових дій і бомбардувань. По-друге, це зростання безробіття, яке в результаті може призвести до погіршення економічного становища і життя на межі бідності великої частки населення України. Ще один фактор – зменшення реальної заробітної плати, збільшення інфляції і урізання соціальних виплат. Таким чином, всі ці фактори значно посилять економічну нерівність, погіршать рівень життя населення і відкинуть країну на декілька десятиліть назад в розвитку.

3.3. Напрями впливу та шляхи зменшення рівня соціально-економічної нерівності в Україні

Не дивлячись на дані офіційної статистики, які вказують на незначне розшарування українського суспільства, нерівність і бідність – проблеми, які є нагальними в Україні на думку експертів і самих громадян. А пандемія COVID-19 і російське вторгнення в Україну лише поглибили проблеми і поставили під загрозу добробут мільйонів українців. Тому потрібно розглядати можливі варіанти шляхів зменшення рівня економічної нерівності і бідності в Україні, які були б ефективними в умовах сьогодення.

Перший можливий варіант – перерозподіл доходів шляхом зміни фіскальної політики та соціальної політики (мінімальної заробітної плати, пенсій, субсидій і інших виплат).

Найважливішим інструментом державної політики доходів, що має переваги прямої дії та масштабних прямих впливів, традиційно є система державних соціальних стандартів та гарантій. Від гарантованого державою мінімуму доходів, отримуваних з різних джерел, залежать в значною мірою загальні характеристики суспільних станів, насамперед, масштаби недоспоживання та бідності, становище окремих груп населення.

Сьогодні мінімальна заробітна плата, пенсії, стипендії, інші соціальні виплати формуються і розраховуються на основі прожиткового мінімуму. Основною проблемою використання прожиткового мінімуму як державного соціального стандарту та бази для визначення розміру основних державних соціальних гарантій є недосконала методика його розрахунку, яка не відповідає вимогам сьогодення. Якщо прожитковий мінімум виконує функцію абсолютної межі бідності, тобто вказує на мінімум споживання, то наявна деталізація списку непродовольчих товарів та послуг значно викривлює справжню картину щодо мінімального споживчого набору. А якщо, прожитковий мінімум є показником того, як живе середній клас в певному суспільстві, то список товарів і послуг має бути більшим і оновлюватись постійно, відповідно до змін споживчої поведінки.

Сьогодні набори товарів і послуг, що входять до прожиткового мінімуму, є вкрай застарілими і не відповідають ні одній з двох можливих функцій соціального стандарту. Навіть для функції мінімального соціального стандарту (абсолютної межі бідності) набори непродовольчих товарів та послуг являють собою відірвані від реальних споживчих потреб складники.

Розмір прожиткового мінімуму в Україні встановлюється для різних груп населення і зовсім не відображає всі потреби соціальних груп (рис. 3.10.).

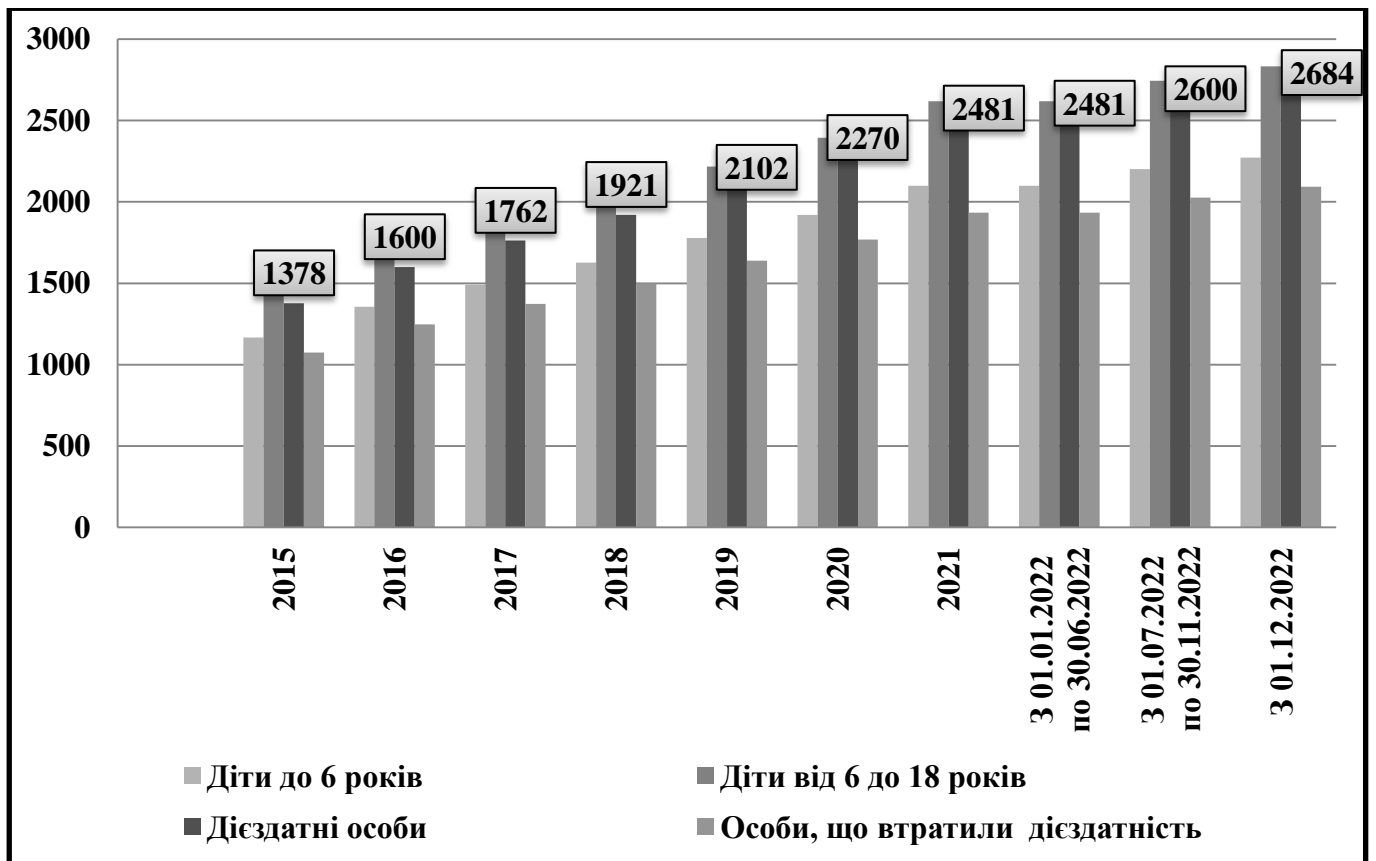

Рис. 3.10. Розмір прожиткового мінімуму в Україні для різних соціальних груп в 2015-2022рр., (гривень).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

В Україні прожитковий мінімум для працездатних осіб на вересень 2022 становить 2600 грн або 75 євро, і знову ж-таки, це найнижчий показник серед європейських країн. У Німеччині сума прожиткового мінімуму становить 646 євро, у Великій Британії – 1223 євро, а у Франції – 1080 євро [69].

З продуктів харчування до кошику працездатного українця входять хліб пшеничний (51,1 кг на рік), хліб житній (28 кг), борошно (7,9 кг), макаронні вироби (4 кг), понад 15 кг різних круп, картопля (93,7 кг), капуста (21,9 кг), помідори (21,9 кг) та інші овочі, зокрема квашені, консервовані та сезонні (понад 50 кг), фрукти (понад 60 кг), соки (55 л), цукор (23 кг), мед (1,1 кг), кондитерські вироби (6,1 кг), соняшникова олія (5,1 л), яйця (365 штук), молочні продукти (понад 200 кг), м'ясо та м'ясні продукти (понад 60 кг, включаючи 1,5 кг сала та стільки ж балику), риби трохи більше 20 кг, одна 100-грамова пачка чаю, какао (365 г), сіль (3,3 кг) та пакунок лаврового листа.

Якщо розбити ці норми на дні, то вийде досить сувора картинка жорсткого заощадження. Не краща ситуація із товарами першої необхідності.

До споживчого мінімуму українця на рік входять пакунок туалетного мила, а господарського – 250 г, прального порошку – 500 г, шампуню – 250 г, крем для взуття, тюбик зубної пасти, одна зубна щітка, флакон одеколону, один гребінець, рулон туалетного паперу. Також до життєво необхідних речей до українського споживчого кошику включили вату, бинт, валідол (10 таблеток), заспокійливі в асортименті, парацетамол (10 таблеток), стільки ж анальгіну, дотаверину та активованого вугілля. В аптечці на рік ще є йод, зеленка, пластир, термометр та джгут [80].

Таким чином, основними завданнями у сфері вдосконалення системи державних соціальних стандартів і гарантій задля усунення економічно необґрунтованої нерівності є вдосконалення методики розрахунку прожиткового мінімуму в напрямі її наближення до міжнародної практики та кращого врахування реальної структури споживання населення.

В сфері соціальних гарантій на сьогодні є актуальним і дуже часто обговорюваним питанням введення базового безумовного доходу як альтернативи іншим соціальним виплатам або як доповненню до вже існуючої системи державних соціальних гарантій. До початку війни введення такого інструменту навіть не розглядалось, але наразі через російську агресію дуже багато людей опинились без роботи і без матеріальних можливостей для забезпечення навіть мінімальних потреб. Проте ця ідея є досить неоднозначною і є багато експертів, які не підтримують введення безумовного базового доходу і називають ряд недоліків такого інструменту (табл. 3.4).

Насправді ж сьогодні не було жодної країни, яка б ввела безумовний базовий дохід на постійній основі, хоча деякі розвинені країни і звертались до цієї політики, але в якості експерименту. Наприклад, у Фінляндії 2 тисячам безробітних осіб протягом 2 років виплачували щомісяця 560 євро. У Німеччині в 2020 році 120 добровольцям три роки виплачували 1 711 дол. США щомісяця за рахунок приватних пожертвувань. Також такий експеримент проводили в Кенії, де взяли

участь 21000 людей. Учаснам експерименту американська благодійна організація надавала близько 22,5 дол. США на місяць протягом 12 років. Результати таких експериментів показали, що рівень зайнятості ніяк не змінився, але при цьому рівень страсу громадян, яким виплачували безумовний базовий дохід, зменшився і люди менше відчували соціальну напругу. Тобто, результати ніяк не вплинули на економічний розвиток держави [72].

Таблиця 3.4

Переваги і недоліки введення безумовного базового доходу в Україні

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - Покращення рівня життя малозабезпечених громадян. - Людина почуватиме себе більш вільною, захищеною та щасливою, знижується рівень стресу, так як зникає необхідність «виживати». З'являються можливості для самореалізації, культурного та фізичного розвитку, більше часу на сім'ю та хоббі, можна обирати ту сферу роботи, яка більше до вподоби; - Ймовірне зниження злочинності, зменшення витрат на охорону здоров'я. - Вивільнення коштів державного бюджету, які призначені на виплати та адміністрування різних соціальних програм, необхідність в яких відпадає у разі запровадження ББД. - Підвищення купівельної спроможності громадян, збільшення інвестицій та економічне зростання через ріст внутрішнього споживчого попиту в країні. Пожвавлення розвитку бізнесу та поява нових робочих місць в невеликих містах та селах (де зазвичай є проблеми із зайнятістю). 	<ul style="list-style-type: none"> - Потреба у великих обсягах коштів для фінансування такого виду соціальної політики, як результат підвищення податкового навантаження на бізнес і працюючих або ж грошова емісія. - Ризик знецінення праці як такої, поширення соціалістичних ідей і розвиток культури, де люди чекатимуть виплат від держави, не прикладаючи при цьому самостійних зусиль для покращення якості власного життя. - Зниження трудової мотивації та продуктивності праці, спад економічної активності. - Зростання рівня інфляції та девальвація. - Ризик того, що введення базового доходу може використовуватися роботодавцями як причина зниження заробітних плат. - Структурні проблеми на ринку праці через зменшення бажаючих працювати на низькокваліфікованих та низькооплачуваних роботах. - Потенційне збільшення потоку мігрантів, які можуть претендувати на отримання такого доходу. - Ймовірні політичні ризики через відміну безумовного базового доходу.

Примітка. Складено автором на основі [86].

Інший приклад запровадження безумовного базового доходу – виплата доходу кожному громадянину з продажу природних ресурсів, якими торгує країна.

Наприклад, Аляска, де з 1982 року щорічно виплачують дивіденди від нафтових доходів кожному резиденту, який проживає на Алясці більше 6 міс. протягом року. Результати такого експерименту показали, що люди громадяни-реципієнти використовували отримані кошти на погашення боргів, заощадження та навчання дітей. Схожий дохід з продажу нафти платять і в ОАЕ [72].

Тобто, базовий безумовний дохід – в основному тимчасове явище, яке використовують локально і під конкретні цілі, і яке не має значного макроекономічного впливу і ефекту. Така практика впливає на самопочуття людини, рівень стресу і депресії, проте ніяким чином не впливає на рівень бідності і економічної нерівності.

Проте, якщо такий інструмент соціальної політики і введуть, то це буде, скоріше за все, або як альтернативна форма соціального забезпечення або ж додатковий інструмент до вже існуючої системи. Проте на здійснення цього необхідні дуже великі суми. Іншим варіантом може стати спрощений варіант безумовного базового доходу, який введуть на певний період для громадян, які найбільше постраждали внаслідок війни та знаходяться в скрутному становищі, хто втратив роботу без можливості повернення на своє робоче місце, хто втратив житло і т. д.

Враховуючи всі недоліки і наслідки введення безумовного базового доходу, кращою альтернативою все-ж є перегляд розміру прожиткового мінімуму, як результат підвищення мінімальної заробітної плати і інших соціальних гарантій. Навіть в умовах економічної кризи мінімальні державні гарантії мають, передусім, зростати у сфері оплати праці, що сприятиме підвищенню економічної активності населення. Мінімальна заробітна плата стимулює підвищення стандартів оплати праці в країні, що, в свою чергу, сприяє зростанню мотивації до праці на противагу участі у програмах соціальної підтримки, оскільки отримання соціальної допомоги за такої схеми поступається за рівнем дохідності зайнятості. Таким чином, додаткове витрачання бюджетних коштів на підвищення рівня оплати праці частково компенсується зменшенням витрат на систему соціальної допомоги.

Ще один крок у сфері боротьби з бідністю і нерівністю, який має йти поруч із підвищенням мінімальної заробітної плати, - проведення активної політики зайнятості, спрямованої на зменшення нерівності за професіями та сферами діяльності. Така політика може проводитись у наступних формах:

- перепідготовка (перекваліфікація) звільнених працівників, працевлаштування яких за спеціальністю ускладнено структурним безробіттям;
- професійна освіта тривало незайнятих безробітних, які поступово втратили кваліфікацію з основної спеціальності, з метою забезпечення підвищення рівня їх конкурентоспроможності на ринку праці;
- створення та перепрофілювання робочих місць у ринковому секторі економіки, що, відповідно, забезпечує реструктуризацію зайнятості працюючих і працевлаштування вимушено безробітних по спеціальності;
- сприяння розвитку малого бізнесу та самозайнятості;
- організація громадських робіт з метою забезпечення тимчасового працевлаштування незайнятого населення, запобігання маргіналізації та професійній деградації осіб, які перебувають в стані безробіття, матеріальної підтримки соціально незахищених верств населення;
- сприяння зайнятості неконкурентоспроможних і соціально незахищених верств населення за рахунок збереження та створення спеціальних робочих місць, забезпечення професійної підготовки та перепідготовки [81].

З іншого боку, державна політика, спрямована на зменшення рівня бідності, має включати також і реформи в освітній сфері, адже освітня нерівність – одна із причин економічної нерівності. І варто відмітити, що Україна вже декілька років поспіль працює над системною трансформацією освітньої сфери для забезпечення нової якості освіти на всіх рівнях: від дошкільної освіти – до вищої освіти та освіти дорослих. Відсутність у чималій кількості дітей доступу до якісної дошкільної освіти призводить до погіршення шансів на цілісний розвиток, майбутню успішність у школі та у довгостроковій перспективі, в окремих випадках, може поглибити соціальну нерівність. І тому вже було відкрито нові заклади дошкільної освіти (у тому числі приватні), створено додаткові місця для дітей дошкільного віку у діючих

зкладах. Протягом 2017 – 2019 років в Україні було створено 71 675 додаткових місць для дітей дошкільного віку. Черга в заклади дошкільної освіти скоротилась.

Наступний крок освітньої реформи в Україні – створення «Нової української школи», яка має на меті всебічний розвиток дитини і набуття самодостатності, творчості і креативності, що є запорукою розвитку сучасної держави і формування сучасного суспільства. Також ця реформа передбачає розвиток дистанційної та змішаної освіти, продовження цифрової трансформації освіти, зокрема, запуск національної освітньої електронної платформи як основи для організації дистанційного навчання.

Ще один пріоритет в покращенні якості освіти в Україні – забезпечення сучасної професійної освіти. Мета реформи – конкурентоспроможна система професійної освіти, яка задовольняє потреби ринку праці та особистості у професійній реалізації.

Концепція «Сучасна професійна освіта», здійснення якої заплановане на період до 2027 року, передбачає три напрями реформування професійної освіти:

- створення єдиної системи професійної освіти, шляхом зближення та інтеграції професійно-технічної та фахової передвищої освіти, яка є ефективною та відповідає потребам ринку праці;
- оновлення змісту навчальних програм та підвищення якості професійної освіти відповідно до потреб ринку праці і запитів роботодавців;
- підвищення привабливості професійної освіти серед стейкхолдерів та у суспільстві загалом [77].

З державного бюджету фінансується освітня субвенція на здобуття повної загальної середньої освіти учнями у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (у 2020 році – 1,5 млрд грн), здобуття професійної освіти за професіями загальнодержавного значення (у 2020 році – 200 млн грн), а також субвенція на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти (всього з 2016 року – 300 млн грн). За рахунок коштів державного бюджету на базі діючих закладів професійної (професійно-технічної) освіти протягом 2016 – 2019 років створено 145 сучасних навчально-практичних

центрів в усіх областях України. Починаючи з 2020 року, така субвенція надається на конкурсній основі [77].

Наступний напрямок, який повинен бути реформований задля зменшення нерівності серед українського населення, - система охорони здоров'я. По-перше, служби охорони здоров'я не повинні керуватися принципом отримання прибутку. По-друге, якісне медичне обслуговування має надаватись всім без виключення соціальним групам населення незалежно від віку, соціального статусу, платоспроможності, гендеру або етнічною належністю.

Необхідно створити систему надання медичної допомоги на основі принципів справедливості, профілактики хвороб і зміцнення здоров'я з охопленням всього населення, орієнтованих на первинну медико-санітарну допомогу незалежно від соціального статусу або платоспроможності. Також важливо в сфері охорони здоров'я нівелювати розрив між якістю медичних послуг в міській та сільській місцевостях. Прикладом для наслідування тут можна назвати Польщу, яка запровадила стажування після вищих медичних навчальних закладів в медичних центрах сіл і містечок, і лише після декількох років такого стажування лікарі можуть отримати роботу в мегаполісах [20].

Отже, реальна ситуація з економічною нерівністю і бідністю в Україні вимагає від уряду України рішучих щодо вирішення цих проблем. Серед шляхів зниження економічної нерівності в Україні можна назвати, по-перше, перегляд соціальних гарантій держави в бік збільшення (підвищення прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, пенсій) і як результат – економічне зростання. По-друге, реформи в сфері охорони праці, заохочення до перекваліфікації, освітня реформа і реформа в сфері охорони здоров'я. Тільки за допомогою комплексних дій в усіх цих сферах рівень економічного розвитку в Україні зросте, а рівень соціально-економічної нерівності і бідності зменшиться.

Висновки до розділу 3

Отже, сьогодні в Україні, не дивлячись на офіційні дані статистики, які вказують на помірний рівень розшарування у суспільстві, існує справжня проблема з економічною нерівністю. Основною причиною і чинником поглиблення нерівності є рівень доходу, який впливає на можливості доступу до соціальних благ, матеріальних ресурсів і до реалізації основних прав людини. Більшість населення України проживає в умовах бідності та малозабезпеченості, а дуже незначна його частина відноситься до багатих та надбагатих. Відсутність значної частки населення із середнім статком робить суспільство чутливим до економічних та політичних коливань та криз, виступає базовим чинником його нестабільності.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну вже сильно повпливало на рівень життя і добробуту населення і продовжує чинити вплив. Перш за все, варто відзначити руйнування будинків, інфраструктури, закладів освіти і медичних закладів, заводів, підприємств внаслідок бойових дій і бомбардувань. По-друге, це зростання безробіття, яке в результаті може призвести до погіршення економічного становища і життя на межі бідності великої частки населення України. Ще один фактор – зменшення реальної заробітної плати, збільшення інфляції і урізання соціальних виплат.

Реальна ситуація з економічною нерівністю і бідністю в Україні вимагає від уряду України рішучих щодо вирішення цих проблем. Серед шляхів зниження економічної нерівності в Україні можна назвати, по-перше, перегляд соціальних гарантій держави в бік збільшення (підвищення прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, пенсій) і як результат – економічне зростання. По-друге, реформи в сфері охорони праці, заохочення до перекваліфікації, освітня реформа і реформа в сфері охорони здоров'я. Тільки за допомогою комплексних дій в усіх цих сферах рівень економічного розвитку в Україні зросте, а рівень соціально-економічної нерівності і бідності зменшиться.

ВИСНОВКИ

Отже, сьогодні на порядку денному у всіх країнах і у всіх акторів міжнародних економічних відносин знаходиться проблема соціально-економічної нерівності. Ця проблема є результатом технологічного, наукового і соціального прогресу і еволюційного розвитку людства, а отже не може бути вирішеною до кінця. А в умовах сучасних глобальних процесів явище соціально-економічної нерівності лише підсилюється такими факторами, як освіта, особисті якості і навички, релігія, раса, гендер, місце проживання, заробітна плата і т.д. Сьогодні відбувається розшарування людства за цими критеріями і найактуальнішим є саме розподіл населення за забезпеченістю матеріальними благами та наявністю можливостей задоволення своїх потреб. Таким чином, економічна нерівність – найпоширеніший вид соціальної нерівності, в основі якої лежить диференціація населення за доходами.

Хоча, явище нерівності має досить абстрактний характер, є ряд показників, які були створені для вимірювання і оцінки глобальності проблеми: індекс Джині, крива Лоренца, індекс Тейла, Аткинсона і індекс Пальми. Всі ці показники застосовуються міжнародними організаціями, серед яких ООН, МВФ, СБ, МОП і Оксфам, які також активно розробляють рекомендації щодо зниження рівня соціально-економічної нерівності в країнах і надають допомогу у вигляді кредитів, грантів і консультацій.

Протягом 19-го та більшої частини 20-го століття нерівність між країнами різко зросла, оскільки найрозвиненіші економіки світу відійшли від бідніших країн і користувались перевагами технологічного прогресу. На глобальному рівні на найбідніші 50% населення світу припадає лише 8,5% загального доходу. У той же час 10% найбагатших людей планети заробляють понад 50% від загального доходу. І кожна країна світу без виключення характеризується певним рівнем соціально-економічної нерівності. Хоча нерівність у доходах між країнами є високою, але розрив скорочується. На нерівність між країнами припадає дві третини світової нерівності доходів. Однак нерівність між країнами зменшилася, оскільки раніше

країни з низьким рівнем доходу, такі як Китай та Індія, зазнали швидшого зростання, ніж країни з високим доходом. Таким чином, проблема набула більш національного характеру. Країнами, де проблема соціально-економічної нерівності є найбільш вираженою, є країни Африки.

Пандемія «COVID-19» лише посилила проблему і змарнувала всі зусилля, вжиті країнами для зменшення бідності і нерівності за останні декілька десятиріччів. Концентрація нерівності багатства концентрація багатства посилилась під впливом економічної кризи, спричиненої пандемією: 76% всього світового багатства перебуває у руках 10% населення, зокрема 38% – в руках найбагатшого 1%, тоді як на частку найбіднішої половини людства припадає лише 2% багатства. Мільярдери в усьому світі збільшили свої статки на 1,9 і 1,6 трлн дол. США у 2020 і 2021 роках відповідно.

Зважаючи на показники нерівності по світу, уряди і міжнародні організації намагаються вживати заходів щодо зменшення її рівня і подолання крайньої бідності. Серед найбільш популярних заходів, до яких вдаються уряди: зміни в податковій політиці, реформація системи освіти, охорони здоров'я, регулювання заробітної плати, встановлення мінімальної заробітної плати, надання пільг, субсидій і введення безумовного базового доходу.

Ще один спосіб зменшити розрив між групами населення – використання можливостей технологічного прогресу і досягнень Індустрії 4.0. Не дивлячись на популярну думку, що саме технології є однією із причин збільшення розриву між багатими і бідними, вдале і виважене поєднання державної політики і застосування сучасних технологій, може зменшити рівень бідності і нерівності. Необхідними кроками в цьому напрямку є перерозподіл інноваційних переваг між країнами, розширення мережі Інтернет і застосування технологічних інновацій для підтримки економічного зростання і полегшення умов праці.

Проблема соціально-економічної нерівності поширена у всіх країнах без виключення. За даними Світового банку і офіційної статистики, Україна є країною з найнижчими показниками нерівності. Наприклад, значення коефіцієнта Джині в Україні порівняно з розвинутими країнами є одним із найнижчих, що повинно

вказувати на низьку диференціацію доходів населення. Але насправді експертні оцінки і опитування населення показали, що для українського суспільства характерні суттєва диференціація за рівнем добробуту, а також значна частка бідного та низька питома вага середнього прошарку населення: 1–2% населення належить до вищого класу, 10–12% представляють середній клас, а інші, що становлять понад 85% населення, віднесені до найбіднішого класу. Основною причиною такої ситуації є значна диференціація доходів населення, що унеможлиблює рівний доступ до матеріальних і соціальних благ і до реалізації основних прав людини.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну лише поглибило проблему і сильно знизило рівень добробуту населення. Перша причина – це прямі втрати від ведення бойових дій, бомбардувань і руйнувань інфраструктурних об'єктів, підприємств, житлових будинків, закладів освіти і охорони здоров'я. Друга причина – зростання безробіття, втрата заробітних плат, зменшення реальної заробітної плати, збільшення інфляції і урізання соціальних виплат. Ці фактори безпосередньо впливають на рівень життя населення, економічну нерівність, зростання соціальної напруги в суспільстві і, як наслідок, призведуть до економічного регресу.

Хоча війна ще не закінчилась і зважаючи на наявний реальний рівень економічного розшарування українського суспільства, вже зараз виникає потреба у формуванні стратегії щодо зменшення нерівності і подолання бідності. Одним із ефективних шляхів саме для України може стати реформація соціальних гарантій держави в бік збільшення (прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, пенсії, введення безумовного базового доходу для певних категорій громадян для подолання наслідків збройної агресії росії і пришвидшення економічного зростання). Наступні кроки – реформація в сфері охорони праці, надання можливостей для перекваліфікації, реформи системи освіти, а також системи охорони здоров'я. Але для того, щоб вирішити проблему економічної нерівності, уряду необхідно вживати комплексних заходів у всіх сферах і вдало і виважено здійснювати реформи, націлені на покращення рівня добробуту населення і прискорення економічного зростання.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України № 108/95-ВР від 24.03.1995 Про оплату праці.
2. Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 Про освіту.
3. Закон України № 2694-XII від 14.10.1992 Про охорону праці.
4. Закон України № 2866-IV від 08.09.2005 Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.
5. Закон України № 966-XIV від 15.07.1999 Про прожитковий мінімум.
6. Закон України №2801-XII Редакція від 27.10.2022 Про охорону здоров'я.
7. Наказ Міністерства соціальної політики України № 827/403/507/113/232 від 18.05.2017 Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності.
8. Постанова Кабінету Міністрів України № 585 від 01.06.2020 Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.
9. Рекомендація щодо мінімальних норм соціальної політики на залежних територіях <https://zakon.rada.gov.ua>.
10. Указ Президента України N 637/2001 від 15 серпня 2001 року Про Стратегію подолання бідності.
11. Адамик, В. Соціально-економічна нерівність у національному та глобальному вимірі: сучасний погляд на проблему / Вікторія Адамик // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2019. – Вип. 1. – С. 102-116.
12. Алілуйко, Андрій Миколайович, Валерій Олександрович Єрмоєнко, Наталія Андріївна Стефурак. «Оцінка нерівності населення України за джерелами доходів.» Інноваційна економіка 3-4 (2021): С.98-105.
13. Білоусенко, М. І. «Економічна нерівність в сучасній Україні та її наслідки.» Затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені КД Ушинського»: С.35-43.
14. Галайко, Н. В., О. В. Столяренко. «Економічна нерівність і бідність в

Україні.» Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол від 11 травня 2021 р. № 3): 49 с.

15. Горбатюк, С. Є. «Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ.» Ефективність державного управління (2018). 55 с.

16. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини: навчальний посібник / А.О. Босак, О.Ю. Григор'єв, Ю.В. Малиновський, В.П. Далик. Львів: Міські інформаційні системи, 2017. 365 с.

17. Міжнародні економічні відносини: наоч. навч.-метод. посіб. / Рибчук, А. В.; Антофій, Н. М.; Герман, Л. Т.; Іващук, І. О. та ін. Укр.-англомов. вид. 2-е, перероб., допов. та розшир. Херсон : Гельветика, 2018. 391 с.

18. Набок І.І. Проблема бідності в сучасній світовій економіці // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 10 квітня 2019 р.: тези доп.– К.: НАУ-друк, 2019. – С. 57-60.

19. Надточій, Алла Олександрівна, Анна Андріївна Смаглюк. «Нерівність в українському суспільстві: підходи до явища, оцінка масштабів, наслідки, пропозиції.» Теорія та практика державного управління 2 (2020): 69 с.

20. Опалько, В. В. «Соціально-економічна нерівність і формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні.» Причорноморські економічні студії 38 (2) (2019): С.63-69.

21. Побоченко Л.М., Циганков Е.В. Місце України на світовому продовольчому ринку // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2015.– №3. – С. 145-151.

22. Фтомова, Олена Сергіївна. «Бідність та нерівність: можливості зниження засобами фіскальної політики.» (2020).

23. Abashidze, Aslan Kh, et al. «Socio-economic inequality as a barrier on the path of sustainable development:“institutional traps” and perspectives of overcoming them.» International Journal of Sociology and Social Policy 41.1/2 (2020): С.62-75.

24. Alfani, Guido. «Economic inequality in preindustrial times: Europe and beyond.» *Journal of Economic Literature* 59.1 (2021): C.3-44.
25. Amis, John M., et al. «Inequality, institutions and organizations.» *Organization Studies* 39.9 (2018): C.1131-1152.
26. An economy for the 1% // Oxfam briefing paper. – Oxford, 2016. – N 210. – 43 p.
27. Aspachs, Oriol, et al. «Tracking the impact of COVID-19 on economic inequality at high frequency.» *PLoS One* 16.3 (2021): e0249121.
28. Atkinson, Anthony B. «Measuring poverty around the world.» *Measuring Poverty around the World*. Princeton University Press, 2019.
29. Bearer-Friend, Jeremy, and Vanessa Williamson. «The Common Sense of a Wealth Tax: Thomas Paine & Taxation as Freedom from Aristocracy.» (2022).
30. Bhagat, Sanjai. «Economic growth, income inequality, and the rule of law.» *Harvard Business Law Review* (2020).
31. Boushey, Heather. *Unbound: How inequality constricts our economy and what we can do about it*. Harvard University Press, 2019.
32. Coffey, C., et al. «Time to Care: Unpaid and underpaid care work and the global inequality crisis. Oxfam.» (2020).
33. Coulter, Philip B. *Measuring inequality: A methodological handbook*. Routledge, 2019.
34. Grusky, David. *Social stratification, class, race, and gender in sociological perspective*. Routledge, 2019.
35. *Human Development Report 2019 by the United Nations Development Programme*
36. Ibragimova, Zulfiya, and Marina Frants. «Measuring income opportunity inequality: A structural review and meta-analysis.» *Applied Econometrics* 61 (2021): 89-109.
37. Kamalvanshi, Virendra, and Saket Kushwaha. «Economic Inequality: Measures and Causes.» *Reduced Inequalities*. Cham: Springer International Publishing, 2021. 135-146.

38. Kelley, Jessica, and Stephen Crystal. «Economic Inequality Over the Life Course: Causes and Effects of Cumulative Dis/Advantage Processes.» *Innovation in Aging* 4.Suppl 1 (2020): 585.
39. Kuznets, Simon. «Economic growth and income inequality.» *The gap between rich and poor*. Routledge, 2019. 25-37.
40. Lakner, Christoph, et al. «How much does reducing inequality matter for global poverty?.» *World Bank Policy Research Working Paper* 8869 (2019).
41. Lang, Valentin. «The economics of the democratic deficit: The effect of IMF programs on inequality.» *The Review of International Organizations* 16.3 (2021): 599-623.
42. Limbong, S., & Siallagan, S. (2022). Poverty as the impact of the COVID-19: A biblical approach in bridging the impacts of social changes caused by global corona virus. *Linguistics and Culture Review*, 6, 59-74.
43. Mayne, Ruth, et al. «Using evidence to influence policy: Oxfam's experience.» *Palgrave Communications* 4.1 (2018): 1-10.
44. McGregor, Thomas, Brock Smith, and Samuel Wills. «Measuring inequality.» *Oxford Review of Economic Policy* 35.3 (2019): 368-395.
45. *Measuring poverty and inequality : theory and practice / by James Foster, Suman Seth, Michael Lokshin, Zurab Sajaia*. 2021. 341p.
46. Milanovic, Branko. *Capitalism, alone: The future of the system that rules the world*. Harvard University Press, 2019.
47. Monkeltaan, Joachim. *Sustainable and Just Economies*. UNRISD, 2021.
48. Panzera, Domenica, and Paolo Postiglione. «Measuring the spatial dimension of regional inequality: An approach based on the Gini correlation measure.» *Social Indicators Research* 148.2 (2020): 379-394.
49. Peterson, E. Wesley F. «Is economic inequality really a problem? A review of the arguments.» *Social Sciences* 6.4 (2017): 147.
50. Piketty, Thomas. «*Capital in the 21st Century*.» (2014).
51. Solt, Frederick. «Measuring income inequality across countries and over time: The standardized world income inequality database.» *Social Science Quarterly* 101.3

(2020): 1183-1199.

52. Vidal, Matt, et al., eds. The Oxford Handbook of Karl Marx. Oxford University Press, 2019.

53. Walker, Jo, et al. The Power of Education to Fight Inequality: How increasing educational equality and quality is crucial to fighting economic and gender inequality. Oxfam, 2019.

54. Walraevens, Benoît. «Adam Smith's view of economic inequality.» Cambridge Journal of Economics 45.1 (2021): 209-224.

55. Weber, Max. «Class, status, party.» The Inequality Reader. Routledge, 2018. 56-67.

56. <http://en.youcheng.org/> - офіційний сайт YouChange Foundation.

57. <https://bank.gov.ua/> - офіційний сайт Національного банку України.

58. <https://ec.europa.eu/eurostat> - офіційний сайт Європейської служби статистики.

59. <https://grc.ua/> - офіційний сайт Кадрового порталу.

60. <https://idss.org.ua/index> - офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України.

61. <https://kse.ua/ua/> - офіційний сайт Kyiv School of Economics.

62. <https://mof.gov.ua/uk> - офіційний сайт Міністерства фінансів України.

63. <https://rb.com.ua> – офіційний сайт Research and Branding Group.

64. <https://www.imf.org/en/Home> - офіційний сайт МВФ.

65. <https://www.itu.int/en/Pages/default.aspx> - офіційний сайт Міжнародної спілки електрозв'язку.

66. <https://www.oecd.org/> - офіційний сайт ОЕСР.

67. <https://www.oxfam.org/en> - офіційний сайт Оксфам.

68. <https://www.piiie.com/> - Peterson Institute for International Economics.

69. <https://www.ukrstat.gov.ua/> - офіційний сайт Державної служби статистики України.

70. <https://www.wipo.int/portal/en/> - офіційний сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

71. <https://www.worldbank.org/en/home> - офіційний сайт Світового Банку.
72. Безумовний базовий дохід після війни в Україні: чи доцільно? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/5/686659/>.
73. Географія Toshiba: як японська корпорація допомагає модернізувати інфраструктуру країн, що розвиваються. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://habr.com/ru/company/toshibarus/blog/524468/>.
74. Інфляційний звіт Національного банку України за липень 2022 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-lipen-2022-roku>.
75. Найбагатші люди світу подвоїли статки за час пандемії COVID. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk/za-chas-randemii-covid-19-naibahatshi-liudy-podvoily-svoi-statky-doslidzhennia/a-60451991>.
76. Прямі збитки економіки України через війну перевищили 108 мільярдів доларів. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/2/689923/>.
77. Реформа освіти та науки. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>.
78. Розв'язана Росією війна завдала збитків інфраструктурі України на 110,4 млрд дол. США. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://lb.ua/economics/2022/08/11/525963_rozvyazana_rosiieyu_viyna_zavdala.html.
79. Світовий банк оцінює збитки України від війни. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://finbalance.com.ua/news/svitoviy-bank-otsinyu-zbitki-ukrani-vid-viyni-na-350-mlrd>.
80. Споживчий кошик українця – 2022. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/vyplaty-kompensacziisocialnaya-zashhita/3363-spozhibchij-koshik.html>.
81. Тривала війна стає все більш вірогідною. Яка економічна політика потрібна Україні? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/14/690382/>.

82. Цілі розвитку тисячоліття. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/millenniumgoals/>.

83. Цілі сталого розвитку ООН <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>.

84. Addressing inequalities: The heart of the post-2015 agenda and the future we want for all. Thematic think piece / ECE, ESCAP, UNDESA, UNICEF, UNRISD, UN Women. – 17 p. [Electronic resource]. – Access: http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/Think%20Pieces/10_inequalities.pdf.

85. Addressing the root causes of inequality. [Electronic resource]. – Access: <https://www.undp.org/blog/addressing-root-causes-inequality>.

86. Can the universal basic income solve global inequalities? [Electronic resource]. – Access: <https://en.unesco.org/inclusivepolicylab/news/can-universal-basic-income-solve-global-inequalities>.

87. COVID vaccines create 9 new billionaires with combined wealth greater than cost of vaccinating world's poorest countries. [Electronic resource]. – Access: <https://www.oxfam.org/en/press-releases/covid-vaccines-create-9-new-billionaires-combined-wealth-greater-cost-vaccinating>.

88. Forbes. World's billionaires list. The Richest in 2022. [Electronic resource]. – Access: <https://www.forbes.com/billionaires/>.

89. Global income inequality and the COVID-19 pandemic in three charts. [Electronic resource]. – Access: <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/global-income-inequality-and-covid-19-pandemic-three-charts>.

90. Haughton, Jonathan; Khandker, Shahidur R.. Handbook on poverty and inequality (English). Washington, D.C. : World Bank Group. [Electronic resource]. – Access: <http://documents.worldbank.org/curated/en/488081468157174849/Handbook-on-poverty-and-inequality>.

91. How to Fix Economic Inequality? An Overview of Policies for the United States and Other High-Income Economies. Washington: Peterson Institute for International Economics, 2020. [Electronic resource]. – Access: <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/how-to-fix-economic-inequality.pdf>.

92. Jeff Bezos Knows Who Paid for Him to Go to Space. [Electronic resource]. – Access: <https://www.theatlantic.com/science/archive/2021/07/jeff-bezos-blue-origin-successful-flight/619484/>.
93. Kilimo Salama. Syngenta Foundation For Sustainable Agriculture. [Electronic resource]. – Access: <https://www.techxlab.org/solutions/syngenta-foundation-for-sustainable-agriculture-kilimo-salama>.
94. Kravchuk S. The impact of high technology on the inequality of socio-economic development of the world. Політ. Сучасні проблеми науки: Тези доповідей XXII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, Київ, 5 April 2022. P. 159–161. [Electronic resource]. – Access: <http://fmv.nau.edu.ua/science/політ-2022/>.
95. Kravchuk S. The impact of high technology on the inequality of socio-economic development of the world. Політ. Сучасні проблеми науки: Тези доповідей XXII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, Київ, 5 April 2022. P. 159–161. [Electronic resource]. – Access: <http://fmv.nau.edu.ua/science/політ-2022/>.
96. Leung, May. «The causes of economic inequality.» [Electronic resource]. – Access: <http://sevenpillarsinstitute.org/case-studies/causes-economic-inequality>.
97. Measuring income inequality. [Electronic resource]. – Access: <https://wol.iza.org/articles/measuring-income-inequality/long>.
98. Modi's Rockefeller: Gautam Adani and the concentration of power in India. [Electronic resource]. – Access: <https://www.ft.com/content/474706d6-1243-4f1e-b365-891d4c5d528b>.
99. Poverty trends: global, regional and national by Development Initiatives. [Electronic resource]. – Access: <https://devinit.org/resources/poverty-trends-global-regional-and-national/>.
100. Qureshi Z. Technology, growth, and inequality. Brookings Institution, 2021. [Electronic resource]. – Access: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/02/Technology-growth-inequality_final.pdf.
101. Stantcheva S. Inequalities in the pandemic. Great Britain: Harvard University,

2022. 68 p. [Electronic resource]. – Access: https://scholar.harvard.edu/files/stantcheva/files/inequalities_pandemic.pdf.

102. The Causes of Economic Inequality. [Electronic resource]. – Access: <https://sevenpillarsinstitute.org/causes-economic-inequality/>.

103. The development impact of the war in Ukraine – initial projections United Nations Development Programme. [Electronic resource]. – Access: <https://reliefweb.int/report/ukraine/development-impact-war-ukraine-initial-projections-enuk>.

104. Toshiba to Propose Solutions Supporting Africa’s Growth and Development at TICAD7. [Electronic resource]. – Access: <https://www.global.toshiba/ww/news/energy/2019/08/news-20190821-01.html>.

105. Toshiba’s Energy Solutions to Contribute to a Low-Carbon Society in Africa. [Electronic resource]. – Access: <https://www.global.toshiba/ww/news/energy/2018/05/news-20180503-03.html>.

106. US income inequality after the pandemic. [Electronic resource]. – Access: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/economy/issues-by-the-numbers/covid-impact-on-income-inequality.html>.

107. World Bank. 2020. Poverty and Shared Prosperity 2020 : Reversals of Fortune. Washington, DC: World Bank. [Electronic resource]. – Access: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34496> License: CC BY 3.0 IGO.

108. World inequality report 2022. [Electronic resource]. – Access: <https://wir2022.wid.world/>.

109. World’s Richest 1 Percent Own Twice as Much as Bottom 90 Percent. [Electronic resource]. – Access: <https://philanthropynewsdigest.org/news/world-s-richest-1-percent-own-twice-as-much-as-bottom-90-percent>.